

Kuolan niemimaalla käyneiden suomalaisten tiedemiesten matkakertomuksia

**Koonnut ja kääntänyt
Leif Rantala**

Kuolan niemimaalla käyneiden suomalaisten tiedemiesten matkakertomuksia

Koonnut ja kääntänyt

Leif Rantala

Архангельской губернии.
Кочевые Лопари на рязь-малоземь.

Lapin tutkimusseura
Acta Lapponica Fenniae
Rovaniemi 2008

Acta Lapponica Fenniae

Nro 20, 2008

Julkaisija Lapin tutkimusseura r.y.

Lapin maakuntakirjasto

Jorma Eton tie 6

96100 Rovaniemi

Toimituskunta Pertti Sarala ja Pasi Lehmuspelto

Taitto ja ulkoasu Pertti Sarala

Rovaniemen kaupunki on tukenut kirjan painamista

Rovaniemi 2008

ISSN 0457-1479

ISBN 978-951-9327-50-1 (nid.)

ISBN 978-951-9327-51-8 (PDF)

Lapin yliopistopaino, Rovaniemi

Kannen kartta: Pohjois-Kalotin kartta vuodelta 1674. Lähde: Schefferus, Johannes: Lapponia. Suom. Tuomo Itkonen, 1963. Lapin tutkimusseura, Acta Lapponica 2, 492 s.

Sisäkannen kuva: Postikortti vuodelta 1897. Kuvapuolen teksti suomennettuna: *Arkangelin kuvernementti, Kuolan lappalaisia Rasnjarkasta*. Teksti kääntöpuolella: *Phototypie Scerer, Nabholz & Co. Moskva*. Kuvan on ottanut arkangelilainen Jakov Leitzinger (1855-1914), joka seurasi maaherra Engelhardtia hänen Kuolan matkallaan 1895. Siitä matkasta tehtiin valokuva-albumi ja postikortteja, joita painettiin suurina painoksina. (Lähde: Pomor Encyclopaedia, vol. 1, s. 223, Arkangeli 2001; itse kuva s. 176-177 välissä.) Suomalaisen kirjallisuuden seuran arkisto, Helsinki. Julkaistu prof. Franciska Sundholmin luvalla.

Sisällys

Leif Rantala: Esipuhe.....	1
Jacob Fellman: Venäjän lappalaisista.....	3
J. F. Thauvon: Matkamuistelmia Venäjän Lapista.....	7
Arvid Genetz: Kuolan niemimaan asukkaiden oloja tutkimassa vuonna 1876.....	19
A.Osw. Kihlman: Selostus luonnontieteellisestä matkasta Venäjän Lapissa v. 1889.....	69
Wilhelm Ramsay: Imandrajärvestä ja Rasnjarkan lappalaisista.....	93
Väinö Borg: Hirvasjärven, Juonnin ja Akkalan asukkaat.....	105
T.I. Itkonen: Muurmannin rannalta 1914.....	111

Kuolan niemimaan kartta ja nykyiset valtakunnan rajat. Laatinut Leif Rantala, piirtänyt Paula Kassinen.

Esipuhe

Leif Rantala

Olen aikaisemmin julkaissut kaksi kirjasta, joista toinen koskee Kuolan niemimaan tutkimushistoriaa ja toinen sisältää Kuolan saamelaisia koskevia dokumentteja. Kootessani nämä kirjat huomasin pian, että on olemassa varsin paljon kirjoituksia suomalaisten tiedemiesten ja Kuolan saamelaisten tapaamisista. Nämä tekstit ovat kuitenkin usein vaikeasti löydettävissä tai painettu sellaisella kirjaintyyppillä, joka on nykysuomalaiselle raskasta lukea.

Silloin heräsi ajatus kääntää mielenkiintoisimmat tekstit suomeksi tai kirjoittaa jo julkaistut suomenkieliset tekstit uudelleen. Suomenkielisten tekstien kieliasu on säilytetty paitsi w-kirjaimen runsas käyttö, joka on korvattu yksinkertaisella v:llä. Jonkin verran on outoja sanoja varustettu hakasulkeissa olevilla selityksillä. Jos suomenkielinen sana on täysin tuntematon, sen perään on laitettu kysymysmerkki.

Mukaan olen ottanut seitsemän suomalaisen tutkijan tekstit, jotka on esitetty kronologisessa järjestyksessä. Valitettavasti ne ovat hyvin eripituisia. Kirjan kuvat ovat lähes kaikki geologi Wilhelm Ramsayn vuonna 1891 ottamia. Luvan niiden käyttöön on antanut Ramsayn tyttärentytär, prof. Franciska Sundholm. Kuvien alkuperäiskappaleet ovat Suomalaisen kirjallisuuden seuran arkis-

tossa. Sattumalta löysin Helsingin yliopiston Arppeanum-museosta Ramsayn Kuolan matkoillaan käyttämän kameran. Kuvan kamerasta on ottanut valokuvaaja Timo Huvilinna.

Käännökset ovat tarkastaneet Esko Aikio, Keijo Hopeavuori ja Panu Hallamaa. Kartan on piirtänyt Paula Kassinen. Taiton ja ulkoasun on suunnitellut Pertti Sarala ja julkaisijan toimituskuntaan ovat kuuluneet Pertti Sarala ja Pasi Lehmuspelto. Heille kaikille lämpimät kiitokset kuten myös prof. Franciska Sundholmille ja valokuvaaja Timo Huvilinnalle.

Kiitän erityisesti Lapin tutkimusseuraa siitä, että se on ottanut tämän kirjan omaan Acta Lapponica Fenniae -sarjaansa. Rovaniemen kaupunki on myös antanut rahallista tukea painatuskustannusten kattamiseksi.

Lopuksi muutama varoituksen sana. Näiden tekstien kirjoittajat ovat tietenkin oman aikansa lapsia ja välillä heidän suhtautumisensa Kuolan alkuperäisasukkaisiin on lievästi sanoen kovin kriittistä. On kuitenkin pidettävä mielessä, että monet silloiset Kuolan kävijät olivat Suomen aatelissukuihin kuuluvia aristokraatteja, joiden ajatus- ja kokemusmaailma poikkesi suuresti paikallisen väestön ajatus- ja kokemusmaailmasta. Nämä suomalaiset professorit, tiedemiehet, tutkimusmatkailijat ja

papit ansaitsevat silti kunnioituksemme, koska Kuolaan matkustaminen ei tietenkään ollut fyysisesti yhtä helppoa kuin nykyisin. Siihen aikaan piti kesällä kävel-

lä tai soutaa ja talvella hiihtää tai ajaa porolla. Tämä olisi syytä muistaa kun tänä päivänä surkutellaan Venäjän tiestön kehnoa tilaa.

Rovaniemellä elokuussa 2008

Leif Rantala

Wilhelm Ramsay'n Kuolan niemimaan tutkimusmatkoillaan käyttämä kamera 1800-luvun lopulta. Kuva Timo Huvilinna, Helsingin yliopiston Arppeanum-museo.

Venäjän lappalaisista

Jacob Fellman

Suomennos teoksesta Anteckningar under min vistelse i Lappmarken af Jacob Fellman. Första delen. Helsingfors 1906¹

Kantalahden pohjoispuolella venäläisiä asuu vain Kuolan kaupungissa. Koko Kuolan niemimaa on lappalaisten asuttama, poikkeuksena Kantalahden ja Ponoin välinen rannikkokaistale, missä ei ole lappalaista asutusta, mutta kyllä runsaasti venäläisiä kyliä. Lappalaisia asuu myös Imandran ja Kuolanvuonon länsipuolella. Koko Kuolan piirin alueella asuu lähes 2.000 lappalaista. Heidät voidaan jakaa kolmeen ryhmään:

1. Imandran lappalaiset, jotka asuvat seuraavissa kylissä: Ekostroff, Babia, Rasnjarga, Maanselkä johon myös Akkala lasketaan kuuluvan sekä Kildin;
2. Kuolan kaupungin itäpuolella asuvat lappalaiset seuraavissa kylissä: Semiostroff, Lavozero, Voroninsk, sekä Svjätainos'in ja Ponoin välinen alue;
3. Kuolanvuonon länsipuolella asuvat lappalaiset, sekä rannikolla Nejdennisä, Paatsjoella, Peisenissa eli Petsingissa, että Tuuloman vesistöissä. Tuuloman lappalaiset voidaan taas jakaa Nuortijärven ja Sunielin lappalaisiin, joista ensin mainitut asuvat Nuortijärvellä ja Nuortijoella sekä Sunielin lappalaiset Luttojoella.

Osaan näistä kylistä kuuluu vain 3-4 taloutta. Toiset, kuten Paatsjoki, Petsamo ja Muotka, ovat suurempia.

Imandran lappalaisissa, jotka talvisin asuvat lännempänä, havaitaan kuten on luonnollista eniten suomalaista tai karjalaista vaikutusta kielen, tapojen, ulkonäön ja ruumiinrakenteen suhteen. Heidän kielellään on paljon yhteistä inarinlapin kanssa, mutta siihen on enemmän sekoittunut venäjää ja suomea kuin inarinlapissa. Sitä puhutaan samalla kiireellä, samalla aksentilla ja samalla naukuvalla sävelellä, joka on tavallista inarinlapissa.

Myös Venäjän lappalaiset kutsuvat itseään Saamelaisiksi tai Saamenkansaksi ja maataan Saamenmaaksi. En kuullut kenenkään lappalaisen käyttävän venäjän lopar-nimitystä itsestään, vaikkakin heidän kieleensä on omaksuttu lukemattomia venäjänkielisiä sanoja.

Täällä kuten muualla Lapinmaassa kalastajalappalaiset ovat porolappalaisia pitempikasvuisia eikä heidän kasvojensa muoto ole myöskään niin kolmiomainen kuin meidän porolappalaisillamme. Kaikkialla Lapinmaassa porolappalaisilla on kuitenkin paremmin muodostuneet kasvot, silmät, rinta ja keho kuin on tavallista kalastajalappalaisilla, jotka ruokkivat itseään huonommin kuin porolappalaiset. Kun varat sallivat kalastajalappalainen elää yltäkylläisyydessä ja mässäilyssä, mutta hänen täytyy väliin usein nähdä nälkää tai nauttia luonnottomasta ja usein pilaantuneesta ruuasta.

Porolappalainen sen sijaan voi aina luottaa omaan porotokkaansa.

Imandran lappalaisten vaatetus muistuttaa kovasti inarinlappalaisten vaate- tusta silloin kun se ei ole aivan venäläinen niin kuin joskus on postinkuljettajilla. Naisten päähineet ovat enimmäkseen venäläisiä. Miehet käyttävät osin venäläisiä, osin lappalaisia päähineitä. Jalkineet ovat kummallakin sukupuolella lappalaiset ja ne muistuttavat inarinlappalaisten tyyppiä. Myös tapa tervehtiä on täällä sama kuin Inarissa. Erään eroavaisuuden silti huomasi tässä suhteessa. Kun inarinlappalaiset pitkän eron jälkeen tapaavat sukulaisen tai tuttavan, lausuaan tervehdyssanaa ”puorest” he syleilevät toisiaan ja koskettavat toistensa poskipäitä, Imandran lappalaiset kuten useimmat Venäjän lappalaiset, varsinkin mies ja vaimo sekä lähisukulaiset, koskettavat toistensa nenäpäitä.

Yhtä vähän kuin Vianmeren pitäjissä harjoitetaan maataloutta, yhtä vähän sitä harjoittavat Imandran lappalaiset. Heidän ainoat elinkeinonsa ovat metsästyks ja kalastus ja ne ovatkin kaikkien täällä asuvien lappalaisten ainoat tulolähteet. Kesäksi lappalainen lähtee Jäämeren rannikolle ja vain vanhukset sekä naiset ja lapset jäävät sisämaahan. Koska turskan saanti on runsaampaa Norjan rannikolla, lähdetään ensi sijassa sinne.

Imandran lappalaiset ovat ainoat Lapinmaan asukkaista, jotka enää jossakin määrin harjoittavat majavanpyyntiä. Sanotaan että niiden parhaat pyyntipaikat sijaitsevat Koudajärven lähteillä. Pohjoisimmat majavanpyyntäjät olivat ne lappalaiset, jotka asuvat Rasnjargan asemalla Imandran luoteisrannalla. Täällä pyynti saattaa vielä olla varsin tuottoisaa. Niinpä ne neljä

lappalaisperhettä, jotka nyt asuivat Imandran eteläisimmässä päässä, olivat viime vuonna pyytäneet peräti 20 majavaa, isot ja pienet mukaan laskettuna. Eräs Rasnjargassa asuva lappalainen oli viime vuonna saanut kaksi majavaa, jota hän piti kehnona saaliina. Mutta hän oli myös vuokrannut pyyntinsä eräälle Kuolajärven asukkaalle. Toinen lappalainen, joka nyt asusti Ekostroffin asemalla Imandralla, oli saanut neljä majavaa. Paitsi kallisarvoista nahkaa, saadaan myös majavansappea, kallisarvoista tuotetta, joka apteekkikaupassa esiintyy nimikkeellä *Castoreum Moscoviticum*. Vahinko vain että majavanpyynti kehittyi suoranaisesti hävityssodaksi. Ei säästetä enää kuten vanhoina aikoina nuorempaa polvea, jonka arvo usein ei edes vastaa sadattaosaa vanhan majavan arvosta. Tiine emo ja koko muu pesue joutuvat säälimättä pyyntimiehen epäviisaan omanhädyn uhriksi. Näin käy koska kiinnostus yleisen ja yhteisen parhaan hyväksi ei ole suuri tai oikeammin sellaista ei ole lainkaan. Inarissa oli muinoin sovittu ettei pyydystetä majavia, jotka ovat alle yksivuotiaita. Tämä johtui siitä, että silloin oli runsaasti majavia saatavissa ja tämä oli asukkaille hyvä tulonlähde. Mutta suomalaiset siirtolaiset hylkäsivät tämän sopimuksen ja se johti vähitellen siihen, että näiden arvokkaiden eläinten lukumäärä väheni eikä moneen vuoteen ole onnistuttu pyytämään yhtään majavaa, mistä syystä tämä seutu on Euroopan köyhimpiä. Myös muualta Lapista majava on lähes tyystin hävinnyt.

Avioliitot lappalaisnaisten ja karjalaisen tai venäläisten kesken eivät vaikuta täällä olevan niin harvinaisia kuin lännempänä avioliitot lappalaisten ja ympäröi-

vien kansojen kesken. Tällaisissa seka-avioliitoissa lappalaisnainen omaksuu venäläisten tavat ja pukeutuu venäläisiin vaatteisiin. Täällä kuten muidenkin lappalaisten kohdalla sydämellä harvoin on sijaa avioliiton solmimisessa, koska ne solmitaan tavallisesti vanhempien toivomusten ja tahdon mukaisesti. Varallisuus näyttelee tällöin pääosaa ja usein puretaan kihlaus kun tarjoutuu rikkaampi puoliso. Kirjoitin muistiin laulun, joka kertoi tällaisesta tapahtumasta ja jota täkäläiset lappalaiset lauloivat. Se henkii harmia ja pilkkaa ja loppuu siten että uskonon lähetetään manalaan (*jorsala*).

Imandran lappalaisten naiset ovat riipeitä ja toimeliaita. He kalastavat sisävesistöissä kun taas miehet kalastavat merellä ja siten he säästävät saaliistaan enemmän kuin miehet. Kun miehet rannikolla vaihtavat kalliit turkikset ja muun saaliin viinaan, jolla he humaltuvat, naiset valmistavat poronnahoista perheelle vaatteet, tekevät jalkineita, huoltavat verkkonsa ja joskus rakentavat jopa sen majan, joka suojelee perhettä huonolta säältä ja tuulelta.

Lappalaiset tuntuvat olevan liikkuvaa kansaa. Usein näin naisia, jotka lastensa kanssa matkustivat pitkiä matkoja, joskus peräti 100 virstaa. Mutta minne ja minkä takia he olivat liikkeellä, siitä he harvoin kertoivat. Isommat lapset, vaikeivät olleet kuin 5-6 vuotta, kävelivät äitinsä tavoin jalan. Nuorimmaisen äiti kantoi selässään, jossa se säkkiin laitettuna tai jonkin vaateen suojelemana, kuitenkin niin että pää oli näkössä, oli sidottuna kuten muukin tavara. En koskaan täällä nähnyt kuten Suomen, Ruotsin ja Norjan Lapissa, että lapsia kannettaisiin komsiossa selässä.

Yllä mainitulla valtavyllällä tapaamillani lappalaisilla on paljon paremmat taidot ja kehittyneempi järki kuin niillä lappalaisilla, joiden kanssa jouduin tekemisiin maan sisäosissa. Mutta he ovat siitä huolimatta sivistymättömiä ja paheet näyttävät kehittyneen samassa suhteessa järjen kanssa. Luonnonlapsen yksinkertainen lapsellisuus ja puhtaat tavat häviävät, mutta tilalle tulevat raakuus, itsekkyyys ja kaikenlaiset pahat tavat. Jopa sukupuolitaudin vääristämät kasvot eivät täällä olleet harvinaisia.

Säälimättömyys eläimiä kohtaan on näillä lappalaisilla suurempi kuin muilla. Kun he tulevat Kuolaan tai johonkin venäläiseen kylään, jossa on viinaa saatavissa, antavat sen jälkeen kun viina on saanut vaikuttaa, porojensa seistä kiinnitettyinä useita päiviä ilman että niille annettaisiin ravintoa tai että ne laskettaisiin metsään itse hankkimaan ravintonsa. Matkoillaan he kulkevat myös nopeammin kuin muut lappalaiset. Koiraakin he käsittelevät kovin huonosti ja sutta kohtaan ollaan erityisen julmia. Raudoissa oli saatu elävä susi ja se sai hiuksia nostattavan käsittelyn, koska luultiin että se oli sellainen, joka oli tappanut useita poroja ja siksi se sai koko kylän vihat päälleen. Susi vangittiin siten, ettei se voinut käyttää hampaitaan puolustukseen, ripustettiin takajaloista puuhun, missä se nyljettiin elävänä. Mutta ei siinä kaikki. Sitä rääkättiin vielä kaikilla mahdollisilla tavoilla kunnes se lopulta heitti henkensä. Sitten se jätettiin puuhun roikkumaan muiden susien pelotukseksi ja varoitukseksi ja jotta ne nähtyään onnettoman toverinsa lähtisivät paikkakunnalta tai niiden ”*haldonsa*” eli suojelushenkensä ainakin estäisi niitä enemmästä vahin-

gonteosta.

Myös heidän vanha taikauskonsa on vielä voimassa. Seita, jumaluus, jota muinoin ei puuttunut mistään lapinkylästä (siitä) koko Lapinmaalta, sanottiin vielä täällä olevan yleisesti olemassa. Minulla ei kuitenkaan ollut tilaisuutta nähdä yhtäkään seitaa, vielä vähemmän sen palvomista. Noituuttakin harjoitetaan vielä ja siihen luotetaan kovasti.

Rasnjangassa eli Rasnavolokissa kuten venäläiset sanovat, minulla oli tilaisuus tavata noita, jolla oli suuri luottamus oraakkelinä. Hän ottaa vastaan vieraita läheltä ja kaukaa, myös Suomesta. Muutama vuosi sitten eräs Adam Jurvanen Pudasjärveltä ja eräs Henrik Körkkö Rovaniemeltä olivat tulleet hänen luokseen. Noita oli langennut loveen, eli horrokseen ja herättyään oli vastannut Jurvaselle, joka etsi parannusta vaimolleen: ”vaimosi on nostellut liikaa heinää pellolla, menepä kotiin, siellä hän on terveenä”. Körkölle, joka kärsi kaatumataudista, hän sanoi ”tautisi ei ole tilapäinen ja sen tähden sitä ei voida parantaa”.

Pyydystetystä peurasta pitää aina uhrata sarvet seidalle, mutta niitä ei pidä irrottaa pääkallosta. Jokaisesta pyydetystä majavasta, ketusta, karhusta ja sudesta on seidalle uhrattava hopearaha, joko kokonainen tai puolikas rupla tai *grivna* (riuna, 10 kopeekan lantti). Mutta rahojen sijaan voidaan uhrata eläviä eläimiä kuten lampaista, kissoja tai koiria. Eläin sidotaan seidan eteen. Sitten kumarretaan kuvalle kolme kertaa lakki vasemmassa kädessä ja esitetään toivomus, jonka jälkeen poistutaan varmana hyvästä onnesta. Mutta voidaan myös luvata suurempi uhri kunhan seita ensin on antanut sen, minkä on luvannut. Hyvän saaliin jälkeen

uhrataan porohirvas. Kun eläviä eläimiä uhrataan, ei saa pitkään aikaan käydä seidalla tai ei ainakaan ennen kuin se on syönyt uhrin. Imandran lähellä olevassa Venäjän Karjalassa sanottiin uhrattavan jopa hevosia ja lehmiä. Ellei ole rahoja tai eläimiä tarjottavana, niin myös kaikenlaiset esineet ovat käypiä. Mikäli seidalle annetaan esim. kirves tai puukko, voidaan olla varmoja hyvästä onnesta. Kaikkea sellaista seita tarvitsee.

Tehtyäni veneellä mukavan matkan Imandran poikki ja astuttuani maihin järven pohjoispäässä. jatkettiin matkaa jalan 12 virstan verran *Guollejavre* (Kolosero) -nimiselle järvelle, jonka vesi *Guollejok-* eli Kuolanjoen kautta laskee Jäämereen. Tämä *Guollejavre*-järvi, jonka rannalla Maanselän asema sijaitsee, ylitettiin taas veneellä, jonka jälkeen seurasi neljän virstan patikkamatka *Pollomjavre* eli Polosero-nimiselle järvelle. Tämänkin järven ylitse minut kuljetettiin veneellä *Angesvarre*-nimiselle asemalle, joka sijaitsee *Guollejok*-joen suulla *Pollomjavre*'sta. Maisema on täällä hyvin karua ja se muistuttaa Inaria. Kolme virstan patikkamatkan, eli nimeltään *Mordejavre taibal*, jälkeen jatkui taas 15 virstan venematka *Mordejavre*-järven ylitse. Kävelyäni täältä viisi virstaa *Tschidde muotke taibal*'in yli, saavutaan siihen kohtaan jossa *Kiksejok* yhtyy *Guollejok*'iin.

Jacob Fellman, 1795-1875, oli Utsjoen kirkkoherra 1819-1832, harrasti myös luonnontiedettä, julkaisi Suomen ensimmäiset saamenkieliset kirjat ja oli tietävästi ensimmäinen suomalainen, joka kävi Kuolan niemimaalla 1809 jälkeen. Fellman kävi siellä 1820, 1826 ja 1829.

Matkamuiistelmia Venäjän Lapista

J. F. Thauvon

Kirjallinen kuukauslehti 1870

Loppiaisen pyhäksi vuonna 1868 tuli Kuolajärven pitäjän kirkolle eli niin kutsutulle Sallan kirkolle kaksi mainittuun seurakuntaan kuuluvaa miestä, jotka keväimen ja suven aikana edellistä vuotta olivat käyneet kalanpyynnöllä Venäjän Lapissa Jäämeren rannalla. Nämä tiesivät minulle kertoa, että Uurajoen varrella, likellä sen suuta, löytyi paljon suomalaisia uudisasukkaita. Tämä sanoma, joka minulle oli ihan outo ja odottamaton, kiihoitti minua tarkasti tiedustelemaan heiltä, millä kannalla maamiestemme elämä siellä puolen oli, ja näinpä tuli minulle tiedoksi, että Kuolan kaupungissa ja Uurassa löytyi yhteensä lähes pari sataa suomalaista henkeä, jotka hallavuoden pakosta osittain norjalaisen Ruijan kautta, osittain suoraan Suomesta olivat sinne siirtyneet kalanpyynnöllä elatusta itselleen hankkimaan.

Mutta mikä etenkin syvästi liikutti sydäntäni, oli se sanoma, että siellä oleskelevaiset maanmiehemme olivat peräti kaiken hengellisen hoidon puutteessa ja että he suuresti tätä puutetta surivat. Minussa heti syttyi palava halu tehdä tutkintoretki niille seuduin kansalaisten luokse ja samalla tarjota heille sitä apua ja neuvoa, jota he tärkeimmästi kaipasivat. Tästä asiasta lähetin siis kunnianarvoisalle Kuopion Konsistorille kirjeen, ilmoittaen äsken saamani

tiedot ja esittelin sitä surkeata tilaa, jossa puheen olevat uudisasukkaat hengellisessä suhteessa olivat. Pyysin myös syvimässä nöyryydessä, että Konsistorio, jos se katsoisi minun sopivaksi siihen toimitukseen, Armolliselta Suomen Esivallalta kokisi saada minulle matkarahaa tutkinto- ja lähetysretkeen Jäämeren rannalle. Konsistorio, jolle koko tämä asia oli ihan outo, otti sen kumminkin suosiolliseen huomioon, mutta vaati ensin Kuusamon sekä Utsjoen papeilta tietojaa, oliko heidän seurakunnistaan paljon väkeä siirtynyt Venäjälle Jäämeren rannalle. Näin tuli nyt Konsistorin tiedoksi, että Kuusamosta yksinänsä viime vuosina noin 200 henkeä oli siirtynyt osittain pohjois Ruijaan, osittain myös Venäjän puolelle rajaa, Jäämeren ja Vienanmeren rannoille. Mutta tämä tieto Kuusamosta ei tullut ennen kuin tammikuun lopulla viime vuonna. Kesällä v. 1868 olin minä jo kirjoittanut Uuraan ja sen johdosta minulle kirjoitti uudisasukas M. Bergström kaksi kirjettä, joissa hän näytti hyvin ihastuneen minun tuumaani ja pyysi minun Suomen Esivallalle ilmoittamaan heidän surkeata tilaansa sekä pyytämään itselleni tarpeellista matkarahaa käydäkseni heidän luonansa. Sekä näiden kirjeiden että myöskin Helsingistä tulleiden kehoitusten johdosta otin nyt kirjoitakseni alamaisen anomuksen Suomen

Kork. Esivallalle, selittäen aikomukseni sekä pyytäen siihen Suomen valtio-varoista tarpeellista matkarahaa. Tätä pyyntöäni puolusti nyt kunnianarvoisa Konsistorio, jonka tähden myös Keis. Senaatti oli suostuvainen asiaan: kuitenkin koska matkustus oli tehtävä Venäjän Keisarikunnassa, katsoi Senaatti tarpeelliseksi Hänen Ylhäisyytensä Kenrali-Kuvernöörin kautta hankkia minulle siihen lupaa asianomaiselta virastolta Venäjässä. Mutta tämän luvan hakemisen tähden meni matkustukseen sovelias aika ohitse, niin että en voinut päästä matkaan ennen kuin sisällä olevan vuoden alussa. Kirjallisen Kuukauslehden Toimitukselle olen luvannut kertoa tärkeimmät matkani tapahtumat sekä merkillisimmät havainnot, joita tällä retkellä olen tehnyt. Että paljon vähemmänkin tärkeää on joukkoon lisätty, ei käy tämmöisissä kertomuksissa välttää.

I

Matka Kuolajärvestä Juonniin¹. Juonnin uudisasutuksen historia. Nykyisten juonnilaisten tila. Matka Juonnista Aekalan lappalaisten kyläpaikkaan.

Piispa Henrikin kuolemapäivänä 19. p:nä viime tammikuuta pääsimme vihdoin matkalle. Matkueeseemme kuului 3 miestä, lukkari, opas ja minä ja ajokkaita meillä oli 7 poroa, joista 5 olivat minun ja 2 oppaan. Koska lähtömme kotoa tapahtui vasta kello 7 illalla emme kerjenneet sinä päivänä kuin Kiviniemen uudistaloon, joka, 2:n penikuorman päässä Sallan kirkolta, on pohjaisin asuttu paikka Kuolajärvellä. Tässä nyt oltiin yötä. ----

---- Tässä on Suomen ja Venäjän raja, joka näkyy auki hakatusta linjasta. Alaseljän laidassa oltiin yötä. 24. p:nä kuljettiin pitkin Paloalajänkää ja Hangasapaa Hangasvaaran nenään, jossa poroja syötettiin ja sitten Leipiojan poikki Joutsenaavalle ja Kouteroharjuin yli Kouterojoelle, joka laskee Juonniin. Nyt kuljettiin Juonnia alas ja koska Juonni oli kieränä ja kuutamo kaunis, oli kulkumme sekä joutusa että hupainen. Keskiyön aikana pääsimme ”Saunalle”, jolla nimellä juonnilaisten asumapaikkaa tavallisesti mainitaan. Tämä tulee luultavasti siitä, että vanhin asukas täällä asuu muutamassa saunassa. Yhdeksän penikuormaa pitkä matkamme Sallan kirkolta tänne oli siis kestänyt 5¼ vuorokautta.

Juonnin asutuksen historia on lyhykäisesti kerrottuna seuraava. Noin 20 vuotta takaperin tuli eräs talokas Kustaa Kurvinen Kuolajärveltä tänne asumaan; mutta kuin häntä oli kahdesti varkaudesta rangaistu Suomessa, pelkäsi hän tulevansa kiinniotetuksi ja karkasi viimein tiehensä. Muutamia vuosia jälestäpäin tuli talokas Sippa Niemelä perheineen ja 4 muuta asukasta Kuolajärveltä sekä eräs Sirkelä Kuusamosta tänne; mutta kun ei heilläkään ollut passia, niin nimismies Borg vainaja ja kapteeni Melart, jotka jonkun rikosasian tutkimisen tähden kävivät täällä, kiinnipanemisen uhalla pelättivät heitä palajamaan takaisin Suomeen. Joku vuosi jälestäpäin tuli Matti Sotkajärvi perheineen tänne; mutta kuin ei passia hänelläkään ollut, niin eräs Vasko-niminen lappalainen, joka ahnehti hänen sonniansa, sai hänen Venäjän kruununmiesten käsiin, jotka kuljettivat häntä Kuolassa ja Kemissä, jossa oikeus määräsi häntä suoraa tietä menemään

¹Kirjoittaja käyttää muotoa ”Juoni”, mutta sittemmin on vakiintunut muoto ”Juonni”, jota tässä nyt käytetään. (toim. huom.)

takaisin Suomeen; vaan eipä aikaakaan, niin hän palasi Suomesta jälleen Juonniin, jossa hän sittemmin on asunut toista kymmentä vuotta. Kaikki muut nykyiset asukkaat, joiden seassa mainittakoon jo ennen nimetty Sippa Niemelä eivät ole olleet täällä kuin 2 a 3 vuotta. Juonnin asukkaiden luku oli viime talvena 38 henkeä jaettuna 7 perheeseen; mutta koska nyt taas on ruvettu passia kysymään ja ainoastaan 3 perhekuntaa ovat puuttuneet passin hankkimiseen, niin on syytä pelätä, että heidän luku taas tulee vähenemään.

Käykäämme nyt tarkastamaan niitä luonnon etuja, jotka näin viehättävällä tavalla ovat vetäneet rajalla asuvain suomalaisten huomion puoleensa ja saaneet heitä aika ajoittain tänne siirtymään. Nämä edut eivät olekkaan vähäisiä. Juonnin korkiat jokitörmät kasvavat kaikkein parasta nurmiheinää ja taitaisivat perattuina antaa kontua noin 20 tavalliselle talolle. Järvet, joita täällä löytyy paljo ja suuriakin, ovat erittäin kalarikkaat. Karjanhoito ja kalastaminen ovatkin olleet suomalaisten pääelatuskeinot täällä, mutta metsästys on myös sivuelatuskeinona toisinaan ollut hyvin etuisa. Peurat ja metsälinnut ovat olleet sen esineenä. Mitä taas maanviljelykseen tulee, niin viime kesään asti ei ole viljelty muuta kuin nauriita. Viime kesänä kylvettiin myös vähäsen perunoita ja ohraa sangen hyvällä menestyksellä. Koska Juonnin vuoma on tunnettu niin vähälumiseksi, ett'ei siellä useimpina vuosina ole kuin 2 eli 3 korttelia lunta, joka aikaisin keväällä sulaa, niin on syytä uskoa, että ohran ja perunan eli potatan viljelys tavallisenakin vuosina olisi etuisa. Jokitörmät ovat kyllä tuiki hiesikot (hietaiset), mutta

järvein rannoilla löytyy multaisempaakin maata. Viisneljättä uutta virstaa Juonista pohjaiseenpäin on 10 virstan pituinen Hirvasjärvi, josta Hirvasjoki laskee Nuortijokeen. Hirvasjoen vuoma olisi uudisasutukselle vielä soveliaampi, sillä se on yhtä vähäluminen kuin Juonnin vuoma ja maa on siellä paremmin multamaata. Hirvasjoen suulla on laajat, heinävät saaret, joista kokonaisuudelle kirkkokunnalle tulisi niittyjä tarpeeksi, niin kuin eräs Kemijoen varrella asuva talokas, Kankaan Hannu, joka toista kymmentä vuotta on Nuortijoella asunut, minulle vakuutti. Hänen isänsä oli kerran koettanut täällä ohran viljelystä ja saanut erinomaisen sadon. Nämät seudut, lappalaisten hallussa kuin ovat, eivät tuota paljon mitään hyötyä Venäjän kruunulle. Minun ajatukseni on sen vuoksi, että Suomen hallituksen pitäisi kokea saada nämä seudut ynnä joku osa meren rannasta korvaukseksi Rajajoen rautatehtaan alusta, joka on annettu Venäjän kruunulle.

Juonnin nykyisistä asukkaista ei ole paljo puhumista. Sippa Niemelän pojat ovat osoittaneet parempaa tointa kuin muut, mutta passittomina ja vähävaraisina kuin hekin ovat olleet, ei vielä ole mitään tietoa, miten heidän elämänsä rupeaa menestymään. Muut ovat sekä köyhät että saamattomat. Juonnin nykyinen uudisasunto ei siis anna mitään vissää tulevaisuuden toivetta. Rajalla asuvat kuolajärveläiset katsovat heitä myöskin karsain silmin; sillä he pelkäävät heiltä tuhoa poroilensa – syystäkö vai ei, en tiedä sanoa. Juonnilaisten asunnot ovat hyvin vähäpätöiset; sillä heillä ei ole ollut tähän asti lupaa hakata puuta paitsi honkia ja liekoja (vetistyneitä puukantoja). Niemeläläiset,

joita on 2 perhettä, asuvat pienoisessa pirtissä ja tuvassa. Kaksi perhekuntaa asuu saunassa, jossa ei ole muuta tulisijaa kuin tavallinen saunan kiuas. Kaksi perhettä taas asui liekoista tehdyssä tuvassa, jossa ei ole permantoakaan. Viimeinen perhe taas asuu hyvin rapistuneessa lappalaisten kodassa, jossa katto on keskeltä auki. Lapset istuivat kyykyllään keskellä kotaa valkian ääressä ja näyttivät hyvin vilustuneilta.

Nyt vihdoin muutama sana toimistani Juonnissa. 25. p:nä levättyäni ja saunassa käytyäni pidin iltapuolella Raamatun selityksen. Seuraavana päivänä pidettiin tavalliset lukukinkerit ja saarna sekä messu eli Herran ehtoollinen. Juonnilaiset kuuluvat kirkollisessa suhteessa Kuolajärven seurakuntaan, miehet käyvät siellä ripillä ja tuovat sinne ruumiinsa haudattavaksi. Tarpeellista kuitenkin olisi, että, jos tämä siirtokunta, niin kuin toivomista on, pääsee vakinaisemmalle kannalle, Kuolajärven pappi määrättäisiin joka vuosi syyskierän aikana käymään täällä lukukinkeriä pitämässä kruunulta saatavaa maksua vastaan. Ainoastaan sillä tavoin voidaan ylläpitää jotakin hengellistä valoa näillä syrjäisillä seuduilla. Hartailla toivotuksilla juonnilaisten hyväksi lähdin 27. p:nä aamupäivästä jälleen matkalle ja tulin isoin selkään poikki kuljettuani, iltapuoleen 30 virstan päässä Juonnista olevaan ”kyläpaikkaan”, niin kuin Akkalan lappalaisten asuntopaikkaa tavallisesti kutsutaan.

II

Akkalan Lapin kyläpaikka. Lappalaisten elatuskeinot, tavat, taikausko, siveydellinen tila j.n.e. Matka Akkalasta Kuolaan.

Jos ei Juonin asukasten asuntopaikka ole itsestään mikään komea, niin on kumminkin sen asema, korkealla jokitörmällä koivikkosaaren edessä, viehättävän ihana. Sitä vastoin etsit turhaan rumempaa ja surkeampaa seutua kuin Akkalan kyläpaikka on. Tosin on se matalalla kunnaalla pienoisen lammen rannalla, mutta koko ympärioleva seutu näyttää olevan jängänperäistä maata ja metsä tuiki vaivaiskasvuista kuusikkoa. Asunnot, enimmästi 5-seinäisiä tupia, pienenen porstua edessä, ovat kaikki yhdessä ryhmässä, sangen vähäpätöiset ja matalat. Ovet ovat niin matalat, että ainoastaan vaivoin selkä koukussa pääset sisälle. Se tupa, jonka me valitsimme majapaikaksemme, oli kumminkin uusi, jotensakin sileällä ja puhtaalla lattialla, kahdella 4-ruutuisella eheällä akkunalla sekä siisteyden puolesta moittimaton. Vasemmalla puolen ovea oli loukkoon muurattu aukinainen takka, josta savu kohosi suoraan ylös ilmaan. Pellin asemasta löytyi tukko katolla, joka yöksi pantiin reikään. Oikealla puolen ovea sivuseinää vasten oli sänky, jossa tuvan isännän Hotatan vaimo makasi sairaana. Peräseinällä oli tavallinen lavitsa, mutta pöytää ei näkynyt koko huoneessa. Takan ja peräseinän välillä oli lattiaton väli, jaettu kolmeen sijaan eli lomaan, joissa löytyi vesisaavi, padat ja kaikenmoista värkkiä. Hotatta ei ollutkaan kotona. Hän oli niin kuin useat muut kyläkunnan miehistä lähtenyt Kannanlahteen veron maksuun. Mutta koska tulomme jo edeltä käsin oli tullut tiedoksi, otettiin meitä hyvin ystävällisesti vastaan. Hotatan veli Lukka, jonka piti oleman isännän sijassa, toi heti peuranpaistin sisään, rupesi sitä kalsolla hakkaamaan, kaasi

siihen vettä ja ripusti sen sitten valkian yli kiehuman. Ennen kuin liha oli kypsynyt, sivalsi hän lihapalasen kaaran päälle; sillä lappalaisilla on se taikausko, että jos joku sattuu aivastamaan, ennen kuin keitto saadaan pois padasta, niin joku niistä pian kuolee, jotka sitä lihaa syövät; mutta sitä koetetaan vasta mainitulla tavalla välttää. Nyt laskettiin neliskulmainen pöytäsiivu, noin 5 korttelia joka sivulta, matalan pölkyn päälle ja siihen pantiin ruoka, jota oli 3 eri lajia: 1:o kapahaukia, jota annettiin meille nautittavaksi ennen kuin liha oli kypsynyt; 2:o peuranlihaa, aivan suolatonta, jota itse saimme maustaa pöytäsiivulle piristetyllä suolalla; 3:o keitettyä peuranluuta: jota lappalaiset samoin kuin kuolajärveläisetkin pitävät kaikkein parhaana herkkuna. Särpimeksi ei ollut muuta kuin vettä; sillä niin kuin tiedetään ei lappalaisilla ole lehmiä ensinkään.

Kuitenkin jos luulet, että lappalaiset eivät pidä lehmän antia missään arvossa, niin erehdyt suuresti, sillä suomalaisten tykönä käydessään he syövät viiliä ja voita aika lailla ja välistä myös hämmentävät isoja voipalasia viilin ja piimän sekaan, jota sitten syödä särpivät. Venäjän kruunu on viime aikoina monet kerrat tarjonnut heille rahaa lainaksi lehmän hankkimiseen; mutta he ovat aina panneet vastaan, koska ovat aivan laiskat heidän tekoon ja heidän vaimonsa tottumattomat lehmiä ruokkimaan. Sitä vastoin he pitävät lampaita, joita useammalla oli 5 eli 6, ainoastaan kahdella 10. Lampaat käyvät koko talven ulkona, ainoastaan myrskyilmalla ja yön ajaksi menevät he kyynärän korkuisiin suojiin eli lammashuoneisiin. Tällöinen lammasten hoito ei voi antaa erittäin hyviä villoja, eivät lappalaiset

vielä olekkaan paljon harjaantuneet vilja-aineita valmistelemaan. Lankojansa, olkoot ne mitä lajia tahansa, eivät kehrää rukilla, vaan värttinällä, joka kuitenkin harjanneilta tapahtuu sangen joutuisasti. Mutta kangaspuita heillä ei laisinkaan ole; sen vuoksi antavat lankansa, jotka vaatteiksi aiotaan, juonnilaisille kudotaviksi.

Iltasen syötyä ruvettiin tuumaamaan kyydistä ja koska vihdoinkin palkasta oli sovittu, lupasi Lukka seuraavana päivänä käydä poroja hakemassa. Niin tapahtuikin, mutta kosk'ei sinäkään päivänä vielä kerjetty päästä matkalle, ja aika rupesi käymään minulle pitkäksi, niin käskin minä Essa Matinpoika Sotkajärven, joka jo pitemmän aikaa on täällä asunut, lappalaisen tyttären nainut ja Kreikan uskoon kääntynyt, kertoa minulle lappalaisten elämästä ja tavoista. Hedelmänä siitä, minkä häneltä ja juonnilaisilta olen kuullut, on seuraava kertomus, joka tosin on monessa kohden hyvin vaillinainen; mutta kukaties voipi mennä jonakuna lisänä eli täytteenä sille mestarinkädellä tehdylle kertomukselle lappalaisten elämästä ja tavoista, jonka lukija tapaa mainion M. A. Castrén vainajan tunnetussa teoksessa ”Nordiska resor och forskningar” 1 osa; ja on minulla tähän kertomukseeni sitä enemmän syytä, koska Castrén vainaja ei käynytäkään Akkalan Lapissa.

Että Akkalan Lappi väkiluvun puolesta on jokseenki vähäpätöinen, näkyy siitä, kun viime talvena lappalaisten luku siellä oli 59 henkeä, jaettuna 13 perheeseen, paitasi 3 Kannanlahteen siirtynyttä perhettä, jotka myös luetaan tänne. Hirvasjärven eli Kolmikannan Lapissa on lappalaisten luku sitä vastoin 108 henkeä, jaet-

tuna 28 perheesen. Kuin M. A. Castrén, noin 30 vuotta takaperin, kävi Venäjän Lapissa, oli Venäjän lappalaisten luku 1844 henkeä; mutta Kuolan Stanovoi'n minulle antaman tiedon mukaan, ei niitä enää löydy kuin 1200 henkeä. Koska siis lappalaisten luku Venäjän Lapissa 30 vuoden sisällä on mennyt kolmatta osaa vähemmäksi, on syytä pelätä, että ei sataakaan vuotta kulu, ennen kuin tämä lahkokunta siellä on joutunut kokonaan sukupuuttoon. Syyt heidän vähenemiseensä voivat olla moninaiset, mutta etevimmät lienevät kumminkin seuraavaiset: Kun äideillä varattomuuden ja paastomisen tähden ei ole antaa lapsilensa tarpeeksi ruokaa, on seuraus, että moni lapsi juuri sen kautta ennen aikaa kuolee ja ne taas, jotka jäävät eloon, kististyvät vähäläntäisiksi ja heikoiksi. Kun tähän vielä tulee väkeväin juomain ylöllinen nautinto, joka näyttää vallitsevan tänpuolisten lappalaisten seassa, niin olemme maininneet ne syyt, jotka päivä päivältä vähentävät tämän kurjan suvun elonvoimaa ja vihdoin saattavat sen täydelliseen häviöön.

Jos nyt käymme akkalalaisten elantoa katsomaan, niin poronhoito ja kalanyyttö täällä niin kuin muuallakin Venäjän Lapissa tavataan pääelatuskeinona. Poroja heillä ei kumminkaan ole erittäin paljo. Saviivanalla, jota pidetään rikkaimpana, sanottiin olevan 200, Hotatalla 40, Parsikalla 40, Petrov'illa 50 poroa¹ jne. Mutta erittäin paljo poroja eivät tarvitsekkään; sillä koska koko suven ja paastoaikoina talvella syövät kalaa, niin heillä kalassa on ja täytyy olla se ruoka, joka ensimmäin osan vuodesta heitä elättää. Niin

pian kuin jää sulaa järvistä, lähtevät lappalaiset kukin kalajärvillensä, joita keskenään ovat jakaneet. Kun järvi on hyvin iso, jaetaan se kahtia kahden lappalaisen välille. Kun keväillä kesäasuntoon lähdetään, niin köyhemmillä on puudan verta, tai korkeintaan kaksi, suoloja muassaan, josta lukia arvannee, että vaikka kaloja hyvinkin saataisiin, eivät pysty niitä säilyttämään. Jauhoja muutamilla kesän aikana ei ole nimeksikään, jonka tähden kala on heidän ainoa turvansa, mutta kun ei ole suolojakaan tarpeeksi, niin monikin ei vedä nuottaa kuin muutaman apajansiksi vaan että saavat mitä päiväksi tarvitsevat. Vasta syksyllä, kun vesi rupeaa kylmenemään, alkavat hankkia kaloja talvenkin varaksi. Parsikka ja Petrovi olivat vieneet Kannanlahteen kumpikin noin 80 puutan juomussiikoja kaupaksi² ja oli hintana ollut 1 rupl. 50 kop. puudalta hyvistä ja 70 kop. huonoista. Muutkin olivat vieneet sen verran, että saivat rahaa veronmaksuksi. – Peuranpyytö³ joka ennen muinoin oli täällä voimassa, on niin vähentynyt, että Hotatta on ainoa mainittava peuranpyytäjä. Hän käypi joka syksy uurtoa Imanteron itäpuolella ja, koska tämä metsästysalue on Jokostrovaan kuuluva, niin hän antaa sinne neljännen osan saaliistaan. Viime syksynä oli hän tappanut 20 peuraa ja muutamaa peuraa pyytäessään sattui hänelle kummallinen tapaus, jota lukiaini luvalla otan tässä kertoakseni niin kuin minulle kerrottiin. Tapaus oli seuraava: ”Hotatta ampuu hirvaspeuran vikaan, niin että se kaatuu. Pyytäjä rientää sinne ja pistää veitsellä. Se ei sittekään vääjää, mutta hyppää seisomaan, ottaa miehen

1 Niin isoja ja kauniita poroja kuin Akkalan lappalaisten en ole vielä missään nähnyt.

2 Juomuskaloiksi kutsutaan talviverkoilla (juomuksilla) pyydettyjä kaloja, joita kaupitellaan jäätyneinä.

3 Peuroja kun lähdetään pyytämään, otetaan hirvas myötä, ja kun se saapi hajun peuroista, niin se rykii, ja kun sitten tulevat näkyviin, niin joku hirvaspeura juoksee vastaan, jota ammutaan.

sarviinsa ja lähtee laukkomaan. Tulee viimein rimpeen ja vajoo sinne, jolloin mies pääsee päälle ja peura kaatuu selin. Mies peuran alle, mutta pääsee vähistä hengin pois.” – Muutamia vuosia takaperin tapahtui seuraava kumma tapaus: ”Koira johdattaa peuranpyytäjää muutamaa paikkaan, ja nyt hän näkee kuinka hirvas ja kontio tappelivat par’aikaa. Kontio oli ruvennut hirvasta pyytämään, mutta kun oli tihikko, niin hirvas ei päässytkään pakoon. Eipä siis muuta keinoa kuin ruveta vastustelemaan. Hirvas nostaa kontion sarvilleen ja pudistaa, huiskii ilmassa. Tätä vähän aikaa tehtyään heittää sen alas maahan ja kontio paneepi vatsallen. Kontio, vähän levättyään, lähtee taas käsiksi ja sama leikki alkaa uudelleen. Pyytjä ei tiedä kumpaako ampuu, ampuu viimein hirvaan. Kontio tästä hyvillään rupeaa taas käsiksi, mutta ei aikaakaan, niin pyytäjän luoti kaataa hänenkin hirvaan päälle¹. Mitä taas linnustamiseen tulee, niin lappalainen ei voisi satimia tehdä ja kun metsästä koiran aina pitää rihmassa² (kurossa, voolassa), ei hän saakaan monta lintua. – Mitä lappalaisten ruokalaitoksiin tulee, niin tehtäköön tässä seuraavat muistutukset. Marjoja kokoilivat lappalaiset paljon. Niitä syödään velissä ja kalain kanssa, niistä keittävät he puuroa ja maistelevat niitä myös viinaleiväksi. Vaikka tammikuu jo oli lopussa, oli Hotatalla vielä 5 tynnyriä hilloja ja 1½ ahkisto puoloja. Minullekin annettiin keitettyjä hilloja syödä ja hyviä olivatkin. Kaikkeen ruokaan pannaan sarvipetkeleellä survottua petäjää sekaan, josta rualle tulevan hyvän maun. Mutta

ei niitä aina survota, sillä Rasnavolokassa näin muutaman vaimon, joka par’aikaa oli lihaa keittämässä, vuoleskelevan pettua puusta ja kattilaan sitä panevan. Välistä metsässä käydessään kiskovat petäjää puusta ja tukkivat suunsa täyteen; sillä se on heistä oikein makeata. Herkkuilijain varaksi annan tässä seuraavat selitykset lappalaisten parhaista himoruoista, jotka kokkikirjain tekiät ottakoot varteensa: 1:o kalan mäti (ei ahvenan eikä lohena) pannaan kuppiin, mätililmät hienonnetaan kurikalla ja siihen vähän rukiisia jauhoja sekaan. Sitten pannaan rasva tyhjään kattilaan kiehumaan kunnes heittää kiehumasta, niin mäti sitten viskataan siihen. Siinä kiehuu ja kiehuu, siksi kuin kovenee. Sitten kattila lasketaan alas ja keitto käännetään toiselle puolelle, jolloin uudestaan pannaan valkialle vähäksi aikaa, ja nyt on keitto valmis. – 2:o linnun munia särjetään ja vettä pannaan kolmanneksi osaksi. Hierimellä hierotaan ja vähän jauhoja sekaan. Rasva taas tyhjään kattilaan, munasotku siihen ja sitten loppuun asti, niin kuin jo edellisen ruokalajin valmistuksessa on neuvottu. – Lukiani suokoot minulle anteeksi, että niin vähäpätöisiä asioita olen heille ladellut.

Käykäämme nyt tärkeämpiä kohtia tarkastamaan. Mitä lappalaisten uskonopillisiin käsitteisiin tulee, niin ne näkyvät olevan tuiki hämärät ja hengellinen pimeys on heissä vallan suuri. Jos heiltä kysytään: montako meillä on Jumalia? niin muutama vastaa niitä olevan 3, toinen sanoo 7 ja kolmas 10. On myös kuultu siihen kysymykseen vastattavan: ”meillä on paljon Jumalia”, jolla vastauk-

1 Kieretin tienoilla Venäjän Karjalassa sanotaan peuranpyytö tätä nykyä olevan parhaassa voimassa.

2 Koiran lappalainen pitää kurossa, ettei se peuroja ajaisi pois maasta, jos niitä sattuisi likisudessa olemaan.

sella tarkoitetaan heidän monituisia Jumalankuviansa. Eräs vanha 80-vuotias Vasko niminen ukko ei ollut tiennyt Vapahtajasta mitään, kun eräs juonnilainen oli ottanut hänestä puheeksi. Koska he juhlina Jumalan kuvain edessä makaaivat polvillaan ja ristivät itseään, niin usein joku joukossa alkaa ilvehtimään ja koko heidän hartautensa päättyy nauruun⁽¹⁾. Näin on minulle kerrottu. Kun näkevät juonnilaisten kirjaa lukevan, niin he tekevät heistä pilkkaa, sanoen että tuommoiset paperilehdet eivät maksa mitään. Mutta yhtä suuri kuin heidän tietämättömyytensä on, yhtä huonolla kannalla on myös heidän siveytensä. Ryhtyä johonkuhun muuhun kuin omaan aviokumpalliinsa, on täällä niin kuin Venäjän Karjalassakin yleinen tapa. Saviivanan pojat esim. elävät julkisessa salavuoteudessa toinen sisarpuolensa ja toinen äitipuolensa kanssa. Kun edellinen oli lähdössä pitemmälle matkalle, niin hän jäähyväisiksi sanoi salavaimolleen: ”jos sinä sill’ aikaa menet naimiseen, niin minä kotiin tultuani sinun tapan”, ja kun jälkimäinen alkoi mennä naimiseen, niin äitipuoli hänelle sanoi: ”noh, minne minä sitten jään”. – Kun juonnilaiset nuhtelevat heitä ja sanovat semmoista elämää synniksi, niin he saavat naurun vastaukseksi. Saviivanasta kerrotaan, hänen epäluulosta lyöneen ensimmäistä vaimoan kirvespohjalla niskaan, että se sairastui ja viimein kuoli. Näin jumalantonta elämätä vietetään Akkalan Lappissa.

Lappalaisten häämenoista olen kahdelta juonnilaiselta kuullut kerrottavan seuraavaisella tavalla. Vihistä tultuaan ylkä ja morsian kumartavat polvilleen vanhempainsa edessä ja halaavat heitä.

⁽¹⁾ Hautaristin muotoinen iso risti löytyy kyläpaikasta, jonka edessä lappalaiset toimittavat hartautensa.

Leipä tuodaan vanhemmille ja sillä 3 kertaa painavat sekä yljän että morsiamen selkää. Kun nuori pariskunta tulee vihkiäisistä Kannanlahdesta joutoväen kanssa, niin sanansaattaja tulee vähän edellä kylään. Nuoret miehet nyt pyssyjään rupeavat varustamaan, ja kun hääjoukko tulee näkyviin, niin ruvetaan ampumaan, jota sitten jatketaan, kunnes pirttiin asti pääsevät. Kun tuliat rantaan joutuvat, niin muutamat juoksevat sinne, toiset takaa lykkäävät, toiset keulasta vetävät nuorta parikuntaa oven eteen, josta nostetaan porstuaan, ja siitä rinnakkain ovesta sisään tupaan, ja sitten pariskunta paiskataan vaatteen taakse loukkoon, ja on morsiamella huiivi silmäin edessä. Vaatteen takana ovat 3 vuorokautta piilossa. Kolmen päivän perästä tulevat näkyviin ja nyt alkavat pidot. puhemies antaa ryypyn kullekin, ja silloin vieraat antavat jonkun lahjan pariskunnalle. Kun 3 kertaa kukin on ryypännyt, panee puhemies hopeasormuksen pikariin, ja nyt on viinajuonti loppunut. Sitten syödään ja pöydästä noustua ylkä ja morsian kumartavat vanhempiaan. Nyt alkaa tanssi ja laulu.” – Edellä seisovaan kertomukseen lisättäköön, että, kun ensi yön jälkeen anoppi (nimittäin morsiamen äiti) tulee nuoren pariskunnan tykö ja seisahtuu oven suuhun, vastanainut nuori mies, jos hän on havainnut vaimonsa turmellemattomaksi, molemmin käsin nostaa anoppiaan ylös, mutta muuten painaa hänen alas. – Yleensä kun mies ja vaimo ovat yhdessä olleet, he jälestäpäin valavat itseään vedellä eli veden puutteessa piehtaroiivat lumikinoksessa, sillä tavoin välttääksensä räähkää (syntiä). Heidän ristiäisistään en tiedä muuta mainittavaa,

kun että 4- ja 5-vuotisia lapsiakin ottavat kummiksi. – Vihittyä kirkkomaata lappalaisilla ei ole. Ruumiit haudataan kuhun sattuu. Multaa tuodaan rievussa papille Kannanlahteen. Pappi astuu ulos kirkon portaille ja molii [? vrt. molista ”puhua koväänisesti, mutta epäselvästi”] riepuun kääntyen sitä suuntaa kohti, jossa ruumis makaa. Sitten viedään multa jälleen haudalle.

Lappalaisten taikaukosta olen jo ylempänä maininnut muutaman esimerkin. Seuraavaiset saakoot tässä vielä sijaa:

1. Kun matkasta tullaan, niin ahkio varsin heitetään kumoon, ettei rietas henki yöllä saisi ajaa porolla.
2. Päivän laskun jälkeen ei saa vettä mennä noutamaan järvestä, sillä veden haltia suuttuu.
3. Syylinki pidetään ensimmäisessä sormessa eikä toisessa, josta synti seuraisi.
4. Muistutuksena pakanuuden ajasta löytyy Jurusjärvestä Seita-niminen saari, jossa suuri paljous poronsarvia vielä tavataan. Tätä saarta kuljetetaan aina hyvin hiljaa sivu, tuulta välttääkseen, eikä koskaan ympäri, jota ei Seita suvaitse.

Lappalaisten kylpeminen on niin omi-tuista laatua, että en saata olla siitä puhumatta. Se tapahtuu, näet, sillä tavoin, että lappalainen riisuu itsensä alasti takassa palavan valkian edessä, lämmittää itsensä siinä ja nuoralla hivuttaa kahtaalle niitä paikkoja ruumiista, jotka kutistavat. Siinä kaikki. Mutta kertomukseni Akkalan lappalaisista on jo venynyt liian pitkäksi, jonka tähden katson parhaaksi jättää heidät tähän ja ruveta hankkimaan pois-lähtöä.

Kun Lukka iltapuoleen palasi poronha'usta ja lähtömme taas tuli tuumaksi, rupesi hän estelemään milloin milläkin eikä aikonutkaan lähteä kyytiin. Tämä oli minusta hyvin ikävää kuulla; sillä koska olimme päättäneet kulkea suoraan Imanteron itäpuolella olevaan Jokostrovan stantsijaan ja suurempi osa tätä 50 virstan pituista taivalta oli aivan tietöntä väliä, en enää olisi raskinut ottaa omat poroni tälle vaivaloiselle matkalle. Mutta kun Lukka vielä 29. p:nä aamulla oli epäileväinen eikä tahtonut lähteä, niin neuvoa ei ollut muuta kuin panna omat porot eteen. Essa Sotkajärvi otettiin oppaaksi ja poroin palauttajiksi. Jäähyväiset sanottuamme ja lohen Hotatan väeltä lahjaksi saatuamme, lähdimme nyt matkalle. Ilman oli selvä ja kylmä. Vähän matkaa kuljettuamme tulimme suurelle Imanteron järvelle, joka korkeine saarineen ja avaroine selkineen näyttää sangen mahtavalta. Vähän ajan perästä rupesi Imanteron itäpuolella oleva Lumitunturi näyttämään meille kukkuloitaan. Ne hohtivat auringon paisteessa ensin hopean karvaisina juuri kuin puhdas kristalli, mutta myöhemmin kullankiiltäväisinä, juuri kuin iltauringon ruskottaiset pilvet taivahalla. Tätä luonnon ilmiötä en tainnut kylläksi nautita, sillä en ollut vielä eläissäni semmoista nähnyt, enkä taida sitä koskaan unhottaa. Taidan siis omasta kokemuksestaan todeksi todistaa M. A. Castrén'in lausetta, että kyllä Lapissakin yhtä hyvin kuin Italiassakin löytyy mahtavaa luonnon ihanuutta, jähka ihmisellä vaan on aistin, jolla hän voipi sitä käsittää. Vihdoin jouduimme iltahämärässä jaaman tielle (valtatielle), joka kulkee Kannanlahdesta Kuolaan, ja nyt käytiin Iman-

teron itärannalla muutaman lappalaisen tuvalla poroja syöttämässä ja itsiämme lämmittelemässä, sillä ilman kylmyys oli nyt kiihtynyt tosipakkaseksi. Vähän aikaa tässä oltuamme, lähdettiin taas matkaan ja tultiin eskijön aikana, revontulen säihkymistä ihailtuamme, Jokostrovaan, jossa talon väki makasi makeassa unessa. Taloväen herättyä ja valkiaa kynttilään saatua, ruvettiin heti tuumaamaan kyydistä, josta sovittiin sillä tavoin, että talon vanha poika lupasi kyyditä meitä Maanselkään asti, jonne on 3 stantsian väliä eli 85 virstaa. Pantiinpa heti 2 miestä yöselkään poroja noutamaan kiekeröstä, joka oli 12 virstan päässä. Aamulla kun maistelin konjakkia, jota minulla matkan tarpeeksi oli vähäsen myötä, ja talon väki sen huomasi, niin kaikkein mielet juuri kuin tuleen leimahtivat. Minua rukoiltiin ja kiusattiin niin kauan, kunnes kukin oli määrätyn osansa saanut.

Tässä näin minä esimerkin siitä lappalaisvaimojen satunnaisesta hurjuudesta, josta M. A. Castrén yllä mainitussa teoksessaan kertoilee. Talon tytär sattui kovasti koskeman äitiänsä, niin että se säikähti ja oli vähällä joutua hurjapäiseksi, mutta asettui kumminkin. Niin hyvästi ei toki Akkalassa käynyt; sillä eräs vanha akka, jota siellä säikähyttiin, joutui tuliseen vimmaan, rupesi porisemaan ja elämöimään, ja oli valmis tekemään kaikkia hullutuksia, mitä vaan käsket-

tiin. Kaksi hyvin kummallaista esimerkkiä tästä satunnaisesta hurjuudesta on minulle sen ohessa kerrottu. Kerran kuin köyhän vaimon piti viimeiset jauhonsa, joita hän suurella vaivalla oli hankkinut, leiväksi leipoa, eräs kuolajärveläinen häntä jälleen säikähytti. Toinen sanoo: nakkaa jauhosi hänen päällensä ja tämä teki niin, - viskasi pussista kaikki jauhot rauhan häiritsiän perään, niin että koko huone pölysi jauhoista. Kun viimein selvesi hurjuudestaan, katumus kyllä seurasi, mutta se jo oli liika myöhäinen. Toisella kerralla tapahtui niin, että eräs akka lähti juomuskaloja pyytämään. Hän kulki sivakoilla, ja kun tuli suuren kuusen juurelle, niin metso yhtäkkiä lentää suhisee siitä ylös. Siitä akka säikähtyi ja hakkasi vimmassaan kirveellä sivakkansa tuhansiksi pirstoiksi ilman kenenkään käskemättä. Tämä on tosiaankin eriskummainen ilmiö inhimillisestä luontoheikkoudesta, jota tuskin muualla tavattaneen.

Johan Fredrik Thauvon eli v. 1828-1918, Kuolajärven kirkkoherra 1867-1869, Puolangan kirkkoherra 1869-1876, vuosina 1870-1874 Keisarillinen Senaatin päätöksen mukaan kävi hoitamassa papillisia toimia suomalaisten siirtolaisten keskuudessa Muurmanin rannikolla, Iin kirkkoherra 1876 lähtien, kuoli 18.05.1918.

Kuolansaamelaisia Imandrajärvellä v. 1891. Kuva W. Ramsay. Suomalaisen kirjallisuuden seuran arkisto, Helsinki. Julkaistu prof. Franciska Sundholmin luvalla.

Mökki saamelaisine asukkaineen Imandran pohjoisrannalla. Kuva W. Ramsay, vuodelta 1891. Suomalaisen kirjallisuuden seuran arkisto, Helsinki. Julkaistu prof. Franciska Sundholmin luvalla.

Naisia ja tyttöjä Niskan kyytiaseman lähellä Imandrajärvellä v. 1891. Kuva W. Ramsay. Suomalaisen kirjallisuuden seuran arkisto, Helsinki. Julkaistu prof. Franciska Sundholmin luvalla.

Saamelaisia veneineen Niskan kyytiaseman lähellä Imandrajärvellä v. 1891. Kuva W. Ramsay. Suomalaisen kirjallisuuden seuran arkisto, Helsinki. Julkaistu prof. Franciska Sundholmin luvalla.

Kuolan niemimaan asukkaiden oloja tutkimassa vuonna 1876

Arvid Genetz

Suomen kuvalehti 1877-1879

Vuokkiniemi – Solovetsk - Arkangeli

Vuonna 1876 heinäkuun 17. p:nä aamuyöstä astuin rankkasateessa ja tuulesa Venäjän rajan poikki, Suomussalmen pitäjältä Vuokkiniemen runorikkaaseen pitäjään ja tulín vielä samana iltana Vuokkiniemen kirkolle. Siellä en sillä kertaa viipynyt enkä muuallakaan Venäjän Karjalassa, vaan kiiruhdin eteenpäin niin paljon kuin saatoín, kaukaista, pohjoista matkanpäättä, Lappia kohden. Neljässä vuorokaudessa siis kuljin veneellä sen melkein 30:n peninkulman pituisen matkan Vuokkiniemestä Valkeameren rantaan Kemiin: ensin Kuittijärveä myöten, sitten suurta, loppupuolella hyvin kovavirtaista ja koskista Kemijokea alas. – Kemi on pieni mitätön kaupunki saman nimisen joen rannalla, eikä siinä ollut minulla tällä kertaa mitään tutkimista eikä katsomista, jonka tähden läksinkin sieltä vielä iltasella samana päivänä kuin tulín. Minun oli päästävä Solovetin luostariin [Solovetskin luostari], joka on saarella Valkeassa meressä, 60 virstaa Kemistä – siis taas venematkaa. Seitsemän miestä annettiin kestikievarista saattajaksi ja perämieheksi eräs hyvin vanha Petrovna, joka vähä väliä nukahti, niin että soutajat yhä suutuksissaan huutelivat: ”*dremlesch, Petrovna*” (makaat, P.) kun huomasivat veneen menevän päin

männikköön. Soutaa ei paljon tarvinnut, sillä tuuli oli miltei myötäinen ja siten pääsimme purjeen avulla jotenkin pian puoliväliin, johon saaristo loppuu. Mutta sillä aikaa oli tuuli kiihtynyt myrskyn tapaiseksi, niin etteivät saattajat rohjenneet lähteä ulos ulapalle, vaan pyrkivät maalle. Siellä onkin Kuzova nimisessä saarella pitkä, syvä lahti ja sen rannalle matkustajia varten tehty mökki, jossa välistä saavat istua kolme vuorokautta tuulta pitämässä. Me laskimme sinne suojaan, ruvettiin ruokaa ja ”*tsäijä*” keittämään; kohta saapui samaan turvapaikkaan toinen, luostarista tuleva matkue, joka töin tuskin oli päässyt tuulta pakoon. Luostarin ja rantamaan väliä kuljetaan näet avonaisilla soutoveneillä, n.k. karbasoilla, joissa ei ole muuta kantta kuin kuomuntapainen ”butka” peräkeulan ja soutoteljojen välillä. – Oltuamme saarella puolen vuorokautta alkoi tuuli keskipäivällä laimeta, jolloin taas pääsimme matkaan ja pääsimme illalla luostariin. Tämä luostari, mainioimpia koko Pohjois-Venäjäällä, on ulkonäön ja rikkaudenkin puolesta etevimpiä; sen valkeat tornit ja korkeat muurit paistavat kauas merelle ja antavat sille linnan näön. Kun tulet satamaan, näet vasemmalla kaksi isoa kartanoa vieraita varten ja oikealla tilavan laivatokan. Ryytimaan ja puutarhan viljelystä huomaat myös

harrastettavan, mutta kylmä ilma-ala ei suvaitse hienoimpia hedelmiä kuin kaalia eikä jalompia puunlajeja kuin koivua ja pihlajaa. Eläintarha löytyy myös, tahi oikeammin sanoen: koko luostari on suurena eläintarhana, jossa ei ole kuin yksi ainoa eläinlaji, nimittäin sadoittain kajavia, jotka saavat siellä rauhassa pesiä ja elää ja joille matkustavaiset heittelevät makupaloja. Kimakasti huudellen nämä pyhät linnut lentelevät ympärilläsi, missä ikinä kävelet ja iltasilla puutarhassa tai luostarinpihassa astuessasi saat varoa, ettet tallaa niiden rumien, pörhöisten, harmaitten, pitkäjalkaisten poikasten päälle. – Kirkoista, maalauksista, pyhäin jäännöksistä, juhlapuvuista ynnä muita kalleuksista, joita tässä saat nähdä mielen määrin, ei ole mitään erittäin sanottavaa; ne ovat samantapaisia kuin esim. Valamon merkillisyydet. Kirjastoa tai arkistoa olisin kernaasti katsellut ja kysyinkin niitä käydessäni arkimandritan eli päällysmiehen luona. Mutta hänen sanansa mukaan kirjallisia kalleuksia ei ole luostarissa; sitten kun englantilaiset merirosvojen tavalla, viime itämaisen sodan aikana, pommittivat tätä rauhallista paikkaa – josta pommituksesta vieläkin näkyy jälkiä – vietiin arvokkaammat kirjat turvallisempaan paikkaan – muistaakseni Vologdaan.

Oltuani vuorokauden luostarissa vieraana, pääsin sen omassa, ”Vera” nimisessä laivassa Vianaan lähtemään. Veran kapteeni, tyymanni ja koko väestö ovat munkkeja; luostarin palveluksessa he kuitenkin ovat, sillä laiva kulkee ainoastaan Solovetin ja Vienan väliä, tuoden ja vieden niitä vaeltajia, jotka tuhansittain käyvät monasterissa, Jumalaa rukoilemassa, pyhiä lupauksiaan täyttämässä

taikka ainoastaan – huvittelemassa. Noin vuorokauden kulki ”Vera” Valkeameren silloin tyyntä pintaa myöten ja laski seuraavana päivänä Vienanjoen leveään laskemalahteen, jättäen linnan vasemmalle puolelleen ja vihdoinkin pysähtyen Solombala nimiseen satamaan joen oikealle rannalle. Tästä Vienan etukaupungista on koko 6 virstaa itse keskustaan, vaikka kyllä melkein koko tie sinne kulkee rakennuksien välitse, joten tällä pohjoisella kauppakaupungilla on eriskummainen pitkä ja kapea muoto.

Vienan kaupungissa (Arkangelissa) meni muutama päivä avituskirjoja kuvernöörin hallituksesta puuhatessa tilastollisia ja muita kirjallisia tietoja Lapinmaasta hankkiessa ja etenkin Lappiin meneviä laivoja tiedustellessa. Tietysti silloin myös katselin sitä vähää, mitä oli kaupungissa katseltavaa, muun muassa ”museota”, jossa oli luonnon- ja teollisuuden esineitä sekä kansatieteellisiä kaluja sekaisin. Jos muistaa kuinka äärettömän lavea Vienan lääni on ja kuinka monta eri kansaa siinä asuu: venäläisiä, samojeedeja, syrjäänejä, lappalaisia, karjalaisia, niin täytyy sanoa tätä museota hyvin köyhäksi; esim. Lapin maata ja kansaa edustavat esineet mahtuivat hyvästi pienentalaiselle pöydälle.

Arkangeli - Kuolanvuono, saamelaisten runous

Aikomukseni oli päästä ensiksi Lapinniemen itäiselle nk. Turjan rannalle, koska se oli vähemmin tunnettu kuin muut osat; mutta sinne oli mahdoton päästä muulla keinoin kuin pienillä, huonoilla aluksilla, jotka usein seisovat viikkokau-

sia samassa paikassa tuulta odottaen, välistä eivät pääsekään perille. Välttääkseni Castrénin kohtaloa – hän niin ikään pyrki Vienasta Lappiin, mutta joutui kovaa tuulen valtaan ja oltuaan suuressa vaarassa, nähtyänsä paljon kurjuutta, palasi Vienaan takaisin – päätin minä siis lähteä matkaan sillä isolla höyrylaivalla, joka kulkee Vienan ja Vesisaaren väliä; poiketen Kuollaan ja muutamiiin kalastuspaikkoihin Murmanin rannalla, joksika sanotaan Lapinmaan pohjoista, Jäämereen koskevaa rantaa. Minun tuli siis mennä Turjan rannan ja sen pääpaikan, Ponoin ohitse, ainakin Semiostrovan kalastuspaikkaan asti, 200 virstaa liian kauas, mutta sieltä oli kuitenkin toivo päästä liikkumaan minne hyvänsä, kun olin kerran tullut poikki meren.

Laiva ”Arhangelsk” lähtikin Solombalasta määrätyllä ajalla, heinäkuun 29. p:nä (1876). Se oli iso, vankka, mukava laiva ja siivo siinä oli tavattoman hyvä, joka seikka lienee ollut parhaastaan luettava sen kapteenin Ingmanin ansioksi. – Päästyämme Vienan suusta täytyi meidän seisattua pariiksi tunniksi odottamaan luodetta että onnellisesti pääsisimme matalan kohdan yli. Silloin oli hyvä tilaisuus tutustua seuran kanssa; ensimmäisessä luokassa ei ollut muita kuin pari virkamiestä, rauhatuomari ja metsäherra Lapista, mutta muuten oli matkue hyvin kirjava. Ehkä lukijaakin haluttaa tietää minkälaisia ihmisiä tapaa näillä kaukaisilla vesillä: tyyrmanni oli suomalainen, yksi masinisti saksalainen Riiasta, toinen ruotsalainen, kuusi matruusia suomalaisia, jotka olivat tulleet Ruijaan kalastamaan, mutta sitten hyljänneet sen elinkeinon kun se näytti tänä vuonna huonosti menestyvän. Yhden matruusin

kanssa yritin puhua viron kieltä: hän oli Räävelin tienoilta kotoisin; muuten kuului enimmäiten venäjän ja norjan kieltä.

Syyskuun 30. p:nä tuli Turjan ranta näkyviin. Kyllä vähän suututti, kun täytyi mennä ensin Sosnovetsin ja Orlovan majakan ohitse, niin ettei ollut kuin muutama virsta väliä ja etenkin kun kapteeni näiden molempien majakkojen välillä näytti Ponoijoen suuta, joka näkyi kaukaa, mutta aivan selvästi korkeitten vaarojen väliltä.

Toisella puolella Ponoita alkoi ranta kohota; jyrkkinä kallioina se nousi merestä ja kallioiden lomissa näkyi lunta joka paikassa. Metsää ei ole enää nimeksikään ennen kuin tulee muutaman peninkulman Kuollan lahteen. – Tuuli oli melkein myötäinen, kaikki purjeet levitettyinä, höyryä auttamassa; kuljettiin siis hyvää vauhtia: 8½ meripeninkulmaa tunnissa ja iltasella oltiin jo Svätoi Nosin niemen ja majakan kohdalla. Mutta äkkiä sakeni ilma, ranta peittyi sumuun, vauhtia täytyi lain mukaan vähentää (yhteentörmäykseen välttämiseksi), purjeet pantiin kokoon ja suunta asetettiin yöksi kompassin mukaan. Nämä eivät kuitenkaan ole rautalaivoissa luotettavia: sen saimme nytkin kokea. Kun minä aamulla 31. p:nä tulin kannelle, laskettiin länsilounaista suuntaa päästäksemme likemmäksi rantaa: kompassin petos ja luultavasti myöskin meriveden virtaaminen oli kuljettanut meidät sumun aikana kauas Jäämeren ulapoille. Nyt oli taas selvä, kaunis päivä ja kohta jälkeen puolenpäivän piti meidän tulla ensimmäiseen pysäyspaikkaan Semiostroviin; mutta äkkiä nousi semmoinen myrsky sateen kanssa, ettei saatettu laskea ankkuuria, vaan pyöritettiin saarien välissä pari

tuntia odottaen tyynempää säätä, että voisivat rannalta tulla postia noutamaan. Tämä oli kuitenkin mahdotonta; siis jäin minäkin laivaan ja vähän ajan perästä taas läksimme eteenpäin koettamaan vastatuuleen, jota tuulta sitten kesti Kuollaan asti. ”Rasmus rupeaa paitahihhasille”, sanoi kapteeni tanskalaisten tavalla kun aalto kuohui ja kohisi kannen tasalla, välistä porskuttaen vettä sen yli. Suunnattoman suuri höyrylaiva keikkui veden vallassa niin kuin pieni ruuhi; kun seisoi perässä näytti keula välistä tähtäävän taivasta, välistä tahtovan puskea aallon halki. Tämä oli hupaista ja raitista elämää. Minä olin hyvin halunnut nähdäkseni valaskaloja likeltä, sillä tähän asti ne olivat näyttäytyneet vaan kaukaa muutaman virstan päästä, niin ettei voinut muuta eroittaa kuin veden, jonka ruiskuttivat ylös ilmaan. Nyt yöllä niitä tuli koko parvi laivan ympärille ja ne seurasivat sitä toista tuntia.

Toisesta pysäyspaikasta, Gavrilovasta, minä en tietänyt mitään, koska silloin makasin; kolmanteen tulimme elokuun 1. p:nä aamupuolella. Siellä oli vilkas elämä: Iljan (Eljaksen) päivän kunniaksi olivat kaikki laivat ja veneet lippuloissa ja kirkonkelloja soitettiin; ”snekkoja” (kolmin airoin soudettavia kalaveneitä) kulki edes takaisin rannan ja laivan väliä, noutaen matkamiehiä ja tavaroita höyrystä. Kaikki nyt mainitut pysäyskohdat ovat kalastuspaikkoja, joissa talvella ei ole elävää sielua, mutta kesällä kihisee kansaa kaikenlaista.

Samana päivänä iltapuolella höyrylaiva kääntyi mereltä etelään päin: Olimme tulleet Kuollan lahteen. Tätä pitkää kaappa vettä kulkeissamme näimme lumipilkkujen kalloilta vähitellen katoovan

ja niiden sijaan ilmautuvan ensin pieniä pehkoja, sitten vähän korkeampaa pensaikkoa ja vihdoin matalaa koivumetsää eli oikeastaan varvikkoa. Kolmen virstan päähän Kuollasta pysähtyi höyrylaiva, ja sieltä sitten mentiin veneellä kaupunkiin, johon saavuttiin noin keskiyön aikana. Rannalla seisoivat kihlakunnan ispravnikka (ruununvouti) ja hänen apulaisensa ym. kaupunkilaisia, jotka olivat tulleet tulijoita vastaan ottamaan. Siellä tapasin myös professori Jakobin Charkovan yliopistosta, joka edellisellä kerralla oli samassa höyryssä tullut tänne asti, vaikka hänkin olisi tahtonut Turjan rannalle, tutkiakseen pääasiallisesti porojen elämää ja niiden tauteja. Muiden herrojen kanssa pyydettiin minuakin ispravnikan luo, jossa siis kävin ensiviisitillä keskellä yötä elokuun 2. p:nä vasten. Huomattava on kuitenkin, että erotus yön ja päivän välillä ei siellä ollut niin tuntuva kuin meillä: siihen aikaan saattoi siellä vielä hyvästi lukea läpi yön ilman kynttilättä.

Toisena päivänä rupesin isäntäni, keskievarin, kautta kuulustelemaan lappalaisia, joita en vielä ollut nähnyt. Siten sainkin luokseni starschinan eli kunnan esimiehen Parffentei Aleksandrov Pjanovan joka oli varsinainen lappalainen, mutta samassa myös selvä venäläinen, joka oli tarpeellista voidakseni lapin kieltä tutkiessa käyttää venäjätä välikappaleena. Hänen täytyi olla kaupungissa kunnan hallituksessa, vaikka hän niin kuin muut talonpoikaset herrat, jotka valitaan 3:ksi vuodeksi, ei ymmärrä kunnan asioista paljon mitään; työtä hänellä ei myöskään ollut ja palkkaa ainoastaan 20 kop. päivältä, niin että hän mielellään suostui istumaan päiväkaudet mi-

nun kanssani, siten ansaitakseen vähän lisäksi.

Hän oli Kuollan likitienoosta eli Kildinin pogostasta* kotoisin ja hänen kauttansa siis saatoin hyvin perehtyä siihen murteeseen. Minä siis pidin häntä samalla kertaa palvelijanani ja majisterinani toista kuukautta eli melkein koko sen ajan, jonka olin Kuollassa. Ainoa aika, jolloin hän sai olla enemmän rauhassa, oli yksi viikko, joksi olin samaan ammattiin palkannut erään lappalaisen Venäjän Lapin läntisen murteen alalta, Nuotjäyrestä. Yksi osa ajasta meni Matteuksen Evankeliumin kääntämiseen Venäjän lapiksi, jonka käännöksen olin luvannut toimittaa Englannin ja ulkomaan Bibliaseuralle. Minä ensin koetin käyttää mainittua starschinaa tähän, mutta asia näytti aivan mahdottomalta, kun hän ei ollenkaan ollut totunut venäjän kirjakieleen, josta käännös oli tehtävä. Sitten sain eri ajoin käsiini kaksi lappalaista nuorukaista, jotka olivat käyneet koulua Kuollassa, siis ymmärsivät venäjän kirjakieltä hyvästi ja osasivat kirjoittaa. Mutta toinen änkytti pahanpäiväisesti ja oli heikkopäinen, toisesta rupesi nenästä verta vuotamaan kun olin häntä ahdistanut pari tuntia. Isä olisi kernaasti jättänyt hänet minun haltuuni, mutta poika nyt valitti kiireitä töitä, sanoen: ”armahtakaa, suurisukuihen, laskekaa minut kotiin menemään, en jouda mitenkään jäämään”. Sama sisisti, hyväpäinen nuorukainen oli eräällä Kuollan kauppamiehellä ollut puotimiehenä, mutta karkasi kotiinsa, kun ei voinut viihtyä. Hän ei kuitenkaan enää ole lapsi, vaan aikamies. Niin ovat lappalaiset kiintyneet isiltä perittyyn elantotapaan. Kun ei muu auttanut, käännyin

taas starschinan puoleen ja totuttuamme toisiumme saimme asian sujumaan siten että minä ensin venäjäksi luin ja sitten tavallisilla sanoilla kerroin jokaisen lauseen hänelle käännettäväksi.

Lukija, joka tietää, että koko Uusi Testamentti löytyy Norjan lapiksi käännettynä, ihmettelee kenties, ett’ en käyttänyt sitä käännöstä perustuksena tahi apuna; mutta siinä on muistaminen, että lapin eri murteet niin suuresti eroavat toisistaan että esim. Kuollan lappalaiset eivät ymmärtäneet mitään, kun luin heille Norjan tai Suomen lappalaisesta kirjasta; se oli heistä kaikki vaan yhtä outoa ”filmanin” kieltä¹.

Oli siinäkin miettimistä, ennen kuin yllä mainittu nuotjäyreläinen päätti jäädä kumppaliensa jälkeen minun luokseni viikoksi ja puolitoista päivää ennen aikaansa hän sitten kuitenkin läksi. Heitä oli tullut sekä Nuotjäyrestä että vielä likempänä Suomen rajaa olevasta Sungelin pogostasta [Suonikylä], iso joukko alas Tulomjokea myöten, tuoden lohia erään kauppamies Savin’in laivaan, joka sitten vie ne etemmäksi, osan aina Pietariin asti. Seurusteleminen näiden lappalaisten kanssa ja etenkin jäljelle jääneen opetus, teki tarpeettomaksi matkan heidän pogostaansa, jota ensin olin ajatellut. Minä siis elin Kuollassa kaiken aikaa, sillä vaikka matkusteleminen sinne tänne olisi ollut hupainen ja hyödyllinen, niin siihen kuitenkin olisi mennyt paljo aikaa, jota saatoin paremmin käyttää kielen tutkimuksen hyväksi, tehden työtä yhdessä paikassa.

Nuotjäyreläisistä puhuttaessa sopii sanoa muutaman sanan Venäjän saamelaisen runoudesta; sillä näiltä panin paitsi muuta muistiin pari lauluakin, joista

¹ Sikäläiset venäläiset kutsuvat Luterinuskoisia Suomen ja Norjan lappalaisia ”filmaneiksi”, joka nimi lienee väännetty muoto norjalaista sanaa ”finnmand” = Lapin mies, lappalainen.

panen toisen käännettynä tähän, näytteeksi miten lappalainen runoilee.

*Oi sisareni, oi sisareni Joakimin tytär,
Lähtekäämme, lähtekäämme, velipuoleni,
Kuivattua kokonaista tiksikalaa¹
syömään,
Lähtekäämme, lähtekäämme ulapalle
kalastamaan,
Ulapan kalastajat (ovat) kuivan tiksin
syöjiä.
Kun me menimme jeretnikan² rahvaan
kalastuspaikkaan,
Emme me kauan olleet,
Silloin tuli takkirauta venehyt,
Küiretsch-linnaan kimakalla äänellään.*

*Lähtekäämme, lähtekäämme, velipuoleni,
Takkirauta veneesen katsastamaan,
Emme kauan olleet;
Lähtekäämme, lähtekäämme, velipuoleni,
Pitkään Oorovuonon perään asti
Pienen sageschkealan³ tähden,
Menimme me Kolitsovoj kallion alle,
Syömme kivipöydän päällä,
Minä Audojta otan
Pienen kiven,
Että nyrkki tulisi raskaammaksi.*

Kuola - Ponoj, tilastotietoja saamelaisista

Se lappalainen laulu, josta viime kerralla annoin käännöksen ja joka pääasiallisesti lausuu sitä hyvää vaikutusta, jonka höyrylaivan, ”pienen rautamalmiveneen” näkeminen on tehnyt lappalaisen runolliseen mieleen, on hyvä esimerkki Venäjän lappalaisten runoudesta. Sisäl-

lys on, niin kuin näimme, aivan mitätön ja mitä muotoon tulee niin on runomitta aivan säännötön, tahi oikeammin sanoen, olematon, alkusointua ei nimeksikään ja ainoana runollisena kaunistuksena on hyvin epäsäännöllinen, mielivaltainen kerto (parallellismi). Eikä sitä pidä ajatella, että tämä muoto olisi valmis ja vakaantunut: jos olet kerran kirjoittanut sanat ja sitten varmuuden vuoksi pyydät laulajata niitä uudestaan lausumaan, niin tämä lausuminen ei käy ollenkaan ennen kirjoittamasi kanssa yhteen. Laulettaessa käytetään sanojen välissä ja täytteeksi summaton määrä telkkimiä: u lo to te tu j ego lu lä ti li ki ke ku jne. Nuottiin, jossa on kaksi kertomasäijettä, ei mahdu kerrassaan kuin muutamia sanoja. Tuskin tarvitsee mainitakaan, että tällaisia runoja tehdään vielä tänäkin päivänä vähäpätöisimmistäkin asioista; vanhoja myytilisiä runoja ei ole nimeksikään. Tällainen on laulujen kanta läntisessä Lapissa, itäisessä ei lauleta sanojen kanssa ollenkaan, niin kuin sittemmin Turjan Lapissa ollessani tulin täydellisesti huomaamaan. Tämä olkoon ojenukseksi sille tiedolle, jonka venäläinen matkustaja Njemirovitsch-Dantschenko on levittänyt ja jonka tässä kerron, käyttäen Donnerin sanoja ”Lappalaisissa Lauluissa”: ”niitä (runoja) on siis olemassa varsin kosolta, yltympäri koko (Venäjän) Lapin, vaikka lappalaiset itse ovat vastahakoiset laulamaan niitä muukalaisille. Tämä heidän kammonsansa on ollut niin suuri, ett’ei Friis eivätkä monet muutkaan tutkijat ole siitä tietäneet”. Että Dantschenko on niistä saanut tiedon paremmin kuin muut, selitän minä

1) tiksä < ven. *tiksui* = *pikša* ”kolja” (toim. huom.)

2) ven. *jeretik* ”vääroppinen, tai Jeretik-niminen paikka, sittemmin Port Vladimir (toim. huom.)

3) saamen *šákeos* ”paksilli, tuulenkala” (toim. huom.)

siten, että hänellä oli parempi mielikuvi-
tus kuin muilla.

Ennen kuin kuljetan lukijan Kuollas-
ta pois, tahdon vielä mainita muutaman
sanan Kildinin lappalaisista sekä vähän
puhua niistä muista matkustajista, jotka
tapasin Kuollassa. Iso osa Kildinin lap-
palaisia elää kesällä Kuollan vuonon ran-
nalla, pyytäen merikaloja, lohta, turskaa
ym.; mutta Ilian päivän paikoilla (1. p:
nä elokuuta) kokoovat he poronsa tun-
tureilta ja muuttavat kiluineen kaluineen
järvien rannoille ylämaahan. Siellä he vii-
pyvät Venäjän jouluun asti, jolloin ko-
koutuvat pogostaansa eli talvikyläänsä,
joka on Kuollasta 12 virstaa itäkaakko-
sessa päin. – Ensimmäinen matkustaja,
joka oli jo Kuollassa kun minä sinne
saavuin, oli Professor Jacobi Charkovan
yliopistosta, joka oli tullut sekä kasvistoa
että eläimistöä tutkimaan, mutta pää-
asiallisesti näkyi tahtoneen tutkia poron
tauteja. Kova onni oli kuitenkin lykän-
nyt hänet niin kuin minutkin, Turjan
Lapin ohitse, jossa on enemmän poroja
ja jossa ne tosin ovat joskus sairastaneet,
läntiseen Lappiin, jossa on hyvin vähä
poroja ja vielä vähempi poron tauteja.
Hän sitten, käveltyänsä vähän Kuollan
ympäristöllä, läksi Kannanlahteen päin,
josta aikoi pyrkiä eteläisille kotitienoil-
leen, syystä tyytymätönnä matkaansa.
Ensimmäisinä Kuollassa oloni aikoina
tulini iloisesti hämmästyneeksi nähdessä-
ni suomalaisen papin astuvan ovesta
sisään. Se oli Pudasjärven kappalainen,
pastori Snellman, joka kirkkoherra
Thauvónin jälkeläisenä, oli käynyt pal-
velemassa niitä monilukuisia suomalaisia,
jotka ovat asettuneet uutisasukkaiksi
luoteiseen Venäjän Lappiin ja joista nyt-
kin puolikymmenkunta oli häntä ja hänen

venäläisenä tulkkina kulkevaa poikaansa
saattamassa kotimatalla merenpuolelta
Kuollaan. Kolmas matkustaja oli ruot-
salainen luutnantti ja lintujen tutkija
Sandberg, jonka iloista seuraa sain naut-
tia niinä muutamina päivinä, jotka hän
viipyi Kuollassa läpimatalla Jäämereltä
Imandralle ja Kannanlahteen.

Kun höyrylaiva 6. p:nä syyskuuta, Nor-
jasta tullessaan, taas tuli näkyviin Kuollan
lahdessa, olin valmis lähtemään. Ennen
puolta päivää läksinkin omalla, Kuollassa
ostamallani jollalla höyrylaivalle, jonka
kannelle koko alukseni nostettiin ja kah-
dessa vuorokaudessa höyrylaiva sitten
saattoi minut Ponoin edustalle, josta
minä, niin kuin Kuvalehdessä ennen on
kerrottu, pääsin itse soutaen ensin muu-
tamaan kalastuspaikkaan ja sieltä toise-
na päivänä purjehtimalla ylös Ponoin
kylään. Ponoin kylä kaksine kirkkoineen
on kirkon kylänä isossa seurakunnassa,
joka käsittää koko itäpuolen Venäjän
Lappia, nimittäin paitsi Ponoita, viisi
lappalais”pogostaa”. Tämän seurakun-
nan asukkaiden luvusta sain lukkarilta
seuraavat tiedot olojen mukaan 1. p:nä
elokuuta vuonna 1876.

Ponoissa oli:

- venäläisiä 72 miespuolta ja 87
naispuolta
- lappalaisia 13 miespuolta ja 5
naispuolta
- lappalais-venäläisiä (joiden joko
isä tahi äiti on ollut selvä lappalai-
nen, jospa itse eivät taitaisikaan lap-
pia) 13 miespuolta ja 10 naispuolta

Sosnovkan kylä, vastapäätä Sosnovet-
sin majakkaa merenrannassa, ainoa vaki-
nainen lappalaiskylä, on jotenkin pieni,
siinä ei ole asukkaita enemmän kuin
26 miespuolta ja 30 naispuolta, jotka

elävät venäläisten tavoin, pienissä, hirsistä rakennetuissa tuvissa, ainoastaan metsästys- tahi kalastusretkillä käyden entisillä elosijoillaan, sisämaassa Akkejavren (*Babinskoje-osero´n*) rannoilla.

Lumbovskin lappalaisia on 54 miesp. ja 51 naisp.

Jokangassa on 58 miesp. ja 59 naisp.

Kuroptevskissä 37 miesp. ja 30 naisp., jotka oikeastaan kuuluvat yhteen jokangalaisten kanssa, vaikka syksyllä ja talvella elävät heistä erillensä.

Kamenskissa Ponoijoen varrella, jonne Ponoin kylästä luetaan 200 virstaa, on kahdessa eri paikassa kaikkiansa 47 miesp. ja 39 naisp.

Yhteensä olisi siis, tämän laskun mukaan Turjan lappalaisia 235 miesp. ja 214 naisp., joiden lisäksi voipi lukea 2 lappalaista, joista toinen kuuluu elävän Tschapomassa, toinen Kusomenissä – kaikkiansa siis 451. Mitä Ponoin venäläisiin tulee on yllä mainituissa summassa ainoastaan 3 puhdasta venäläisukua: Rusinovat, Makarovat ja Andrejanovat, muut ovat venäläistyneitä lappalaisia.

Ponoissa, asukkaiden elinkeinot, porotaudit

Etevin elinkeino on ponoilaisilla, niin kuin lappalaisillakin, kalastus; kalalla heidän täytyy lunastaa itselleen leipä, vaatteet, hirret huoneita varten ja melkein kaikki muut elämän tarpeet, sillä ”leipää täällä ei kasva” – Lappalaiset esim., jotka eivät koskaan ole nähneet ruista muussa muodossa kuin jauhona niinimatoissa, eivät tiedä tätä viljaa muulla tavalla nimitettä kuin ”leivän kasvavaksi heinäksi”

– metsää ei ole nimeksikään muuta kuin pieniä pehkoja, polttopuut täytyy vedättää 30:n virstan päästä, eikä tukkimetsää ole likempänä kuin 300:n virstan päässä ylempänä Ponoijoen varrella. Karjaa ei voida elättää muuta kuin joitakuuta lampaita – joita lappalaiset myöskin villan tähden pitävät – ja kaikkiansa koko kylässä parikymmentä lehmää, sillä heinämaat joen varsilla ovat huonoja ja niin jyrkkiä että heinämiehet eivät voi niillä pysyä seisaallaan, vaan heidän täytyy polvillansa niittää ja haravoida. Heinän jatkoksi lehmiä ja lampaita varten sekä myös käsiporoja varten kootaan syksyllä jäkäliä läjiin, pieniin rukoihin, joita sitten talvella hankitaan tuntureilta kylään.

Muuhun kalastukseen kuin lohennyntöön eivät ponoilaiset kuitenkaan ole paljon tottuneet eivätkä ole sitä tähän asti tarvinneetkaan, sillä he ovat saaneet tarpeeksi asti lohta; ensin kesällä merestä, jossa heillä on Turjan rannalla iso joukko sopivia pyytöpaikkoja, ja sitten syksyllä Ponoijoesta, johon kala silloin nousee kutemaan. Onnellinen sattumus sovitti niin että minä saavuin sinne juuri siksi ajaksi, kun jokipyytöä aloitetaan. Iljan (Eljaksen) päivän paikoilla 1. p:nä elok. tekee kunnan valitsema ja palkkaama patomies joen poikki padon 2 virstaa yläpuolelle kylää, ett´ei lohi pääse siitä ylemmäksi nousemaan. Siinä pidetään myös pyydyksiä, joita koetaan joka aamu, kalat kannetaan ”pörssiin” (birsja) ja jaetaan kaikille taloille veron mukaan. Kun sitten Johannes Kastajan kaulanleikkaamisen päivän tienoilla, 10. p:nä syysk., saalis merestä alkaa vähetä ja huomataan kalan yleisemmin pyrkivän jokeen, tulevat ponoilaiset meren rannalta kotiin ja samaan aikaan siirtyy

tänne myös Lumbovsk´in, Sosnovkan ja Kamenskin lappalaisia, joilla kaikilla on oikeus kalastaa Ponoijoessa. Kun kaikki ovat koossa, alkaa pyytö. Ranta on täynnä veneitä, 100-120 kpl, kussakin veneessä soutaja – tavallisesti nainen – ja perämies. Patomies antaa merkin; silloin aivot, sauvoimet työhön; jokainen rientää rannasta, minkä voimat riittävät ja aivot kestävät, sillä kuka ennemmin ennättää, saapi mieltä myöten valita itselleen pyytöpaikan. Paikalle päästyä lyödään tammisella kurikalla pari puuvaajaa virran pohjaan ja niihin sidotaan verkot, joita tšekäläiset kutsuvat suomalaisella nimellä ”harvoiksi”. Harvat jäävät sitten koko pyytöajaksi paikoilleen ja niitä koetaan joka päivä. Kun joki sitten on melkein suljettu verkoilla pari virstaa alapuolella kylää, alkaa ”*pojezdovka*” s. o. käsiverkolla kalastaminen. Veneet kokou-
tuvat yläpuolelle kylää padon ja pienen kosken välille ja yhtyvät parittain. Kun merkki annetaan, lentävät veneet pois rannasta keskelle jokea, sieltä soudetaan hiljaksen myötävirtaan, siten että kaksi venettä kulkee vieretysten ja perämiehet seisovat perässä, pitäen käsiverkkoa välillään; kun kala tuntuu puuttuneen, vetävät he verkon ylös, minkä ennättävät, kala temmataan toiseen veneeseen, tapetaan siten, että lyödään puulla päähän ja sitten verkko lasketaan uudelleen veteen. Pian on souto ja virta saattaneet veneparit kosken niskaan; silloin veneet eroavat ja kumpikin pyrkii soutamalla, sauvomalla ylös lähtöpaikkaan, josta taas aljetaan laskeutua alas samalla lailla kuin edelliselläkin vuorolla. Muutamat venekunnat kulkevat noustessaan yhtä rantaa myöten, toiset toista myöten, välttääkseen ahdinkoa ja ihmeellistä on näh-

dä miten vikkellästi ja taitavasti satakunta veneitä liikkuu, pyörii ja hyörii alalla, joka ei suinkaan ole neljännesneliövirstaa suurempi, koskematta toinen toiseensa, häiritsemättä toisiansa.

Tätä kalastustapaa, joka voipi olla hyvinkin antava, ei sinä syksynä voitu suuresti harjoittaa, sillä tuuli tai sade olivat useimmiten esteenä. Ensimmäisellä kerralla olin sitä alusta asti katsomassa, ensin ylhäältä joen äyräältä, sitten itse rannalta. Siinä seistessäni kulki ohitseni ylöspäin vene, perämiehenä pikkurainen Poinin lappalainen, jota tuskin tunsin näöltä; tämä nyykäytti tuttavasti päätään, käänsi äkkiä rantaan, viittasi minua sinne tulemaan ja viskasi 8-10 naulaisen songan (merilohen) rannalle, sanoen ”*vot tjebjé*” (siinä sinulle) ja läksi eteenpäin. Meidän talon lapset ihastuivat hyvin ja pieni poika pyysi heti saadakseen kantaa sen kotiin, jonka hän suurella vaivalla tekikin. Peljäten yleisempää rynnäkköä lohien leiristä läksin minäkin pois. Talonväki tuli vasta myöhään illalla kotiin, kelmittyänsä siinä 4-5 tuntia; yksi heidän veneistään oli pimeässä tullut liian likelle koskea ja koski oli sen temmannut matkaansa, mutta hyvänä, terveenä he kuitenkin olivat päässeet alas.

Ammoista ajoista on ollut tapa tehdä yllämainittu pato rannasta rantaan, niin että ei yksikään lohi sinä 2½ kuukautena ole päässyt siitä ohi. Eikä tällä täydellisellä salpaamisella ole tehty vääryyttä kellenkään, sillä ylempänä ei ole asukkaita muualla kuin Kamenskissa ja niillä on valta kalastaa täällä – Purnatsch ja Lundskaja, joissa ennen asuttiin, ovat nyt autioina. Ei myöskään ole huomattu kalan vähenevän, sillä muina aikoina, ennen ja jälkeen sulkemista, ovat kalat päässeet il-

man esteettä kulkemaan.

Mutta viime vuosina ovat kruunun miehet ruvenneet kieltämään joen sulkemista umpeen, nojautuen lakiin, joka kuuluu käskevän jättämään 1/6 jokea auki. Tästä suuri vahinko ja huoli kalastajaparoille. Vaikka auki jätetty paikka likellä toista rantaa onkin matala, menee lohi hädissään siitä ylös – ja hätä sillä mahtaa olla, sillä käsiverkoilla pyydetessä on, niin kuin arvata voi, julma hälinä ja jylinä, melske ja polske. Jos lisäksi pyytöaika on sateinen, niin kuin tänä syksynä, paisuu joki pian suunnottomasti, kala menee estymättä aukosta ylös, pato täytyy pian purkaa, ennen kuin tulva sen särkee ja koko syyspyydöstä, joka on toimeentulon suhteen tärkein, ei tule paljon mitään hyötyä. Kaikkien tietojen mukaan onkin saalis viimeisinä vuosina hyvin tuntuvasti vähennyt. Muutosta entisellensä on käyty kuvernööriltä anomassa, mutta hän ei voi muuttaa lakia, jonka keisari itse on allekirjoittanut. Sen tähden kysyttiin, enkö minä voisi saattaa heidän anomustaan tsaarin korviin, ja patomies lankesi polvilleenkin eteeni, nähdessään ett'en minä ollut asiaan taipuvainen.

Ponoilaisten elinkeinoista puhuttaessa täytyy mainita vielä pari muuta elinkeinoa. Poroja on ponoilaisilla kaikkiaan noin 400, toisen ilmoituksen mukaan 300. Poron maitoa ja siitä tehtyä voita tai juustoa eivät nämä venäläiset käytä enemmän kuin varsinaiset Venäjän lappalaisetkaan, vaan poroja pidetään ainoastaan ajamista varten sekä lihan ja nahan tähden. Lypsäminen ei olisi mahdollinenkaan, sillä Venäjän Lapissa porot elävät koko kesän itsekseen tuntureilla. Jyrin päivän paikoilla (5. p:vä toukok.)

alkavat vaatimet poikia; pienten, heikkojen vasojen tähden pidetään laumat vielä nuorassa likellä kylää Miikkulan päivään asti (21. p:vä kesäkuuta). Silloin ne lasketaan irti ja saavat omin päinsä kuljeskella, eellä siellä Pokrovaan eli Mikkeliin asti, jolloin niitä taas kootaan. Luonnollista on, ett'eivät kaikki silloin tule takaisin, vaan ainoastaan ”*skoljko Bob vyvedjot*”, niin paljon kuin Jumala laskee, tuopi. Osan tappavat muut ihmiset, osan syöpi susi, osa muuten katoa tai kuolee. Keskimäärin saattaa 400:sta 350:een tulla takaisin; välistä yhdeltä isännältä kaikki porot häviävät. Suurena haittana ovat muutamina vuosina tunturisopulit (lap. *kointsähplinke*) sillä porot juoksevat niiden jälkeen niitä syödäkseen ja hajoovat siten. Tätä yleistä mielipidettä, jonka V. Düben kirjassaan ”Om Lappland och Lapparne” on päättänyt vääräksi että kasveista elävä poro söisi toista eläintä, kuulun yleisesti todistettavan. ”Tunturisopuleita, jotka hän löytää kuolleina tai itse jalallaan tappaa, syöpi poro niin että luut ruskavat” sanottiin Lumbovsk´issa. Etevin mies Lumbovsk´in pogostassa, starschina Tarunov vakuutti, että kauppias Zaborschtschikov´in samojedilaiset porot syövät poron lihaa ja että ne olivat lopettaneet menneenvuotisen koiranraadonkin. Itse minä Ponoissa ihmeekseni näin lammasten juoksentelevan sillä paikalla, jossa poroja teurastettiin ja hyvin ahneesti tempailevan itselleen lihapalasia, niin että vahdiksi pantujen poikien oli melkein mahdoton niitä estää.

Lappalaisten porojen luvusta, jonka tässä yhdessä jaksossa otan puheeksi, on ylipään vaikea saada selkoa. Osaksi he luultavasti tahallaan salaavat sen, luul-

len vahinkoa itselleen tulevan, jos sen ilmoittavat. Osaksi voipi olla myös perää siinä, jonka mainittu Tarunov minulle sanoi, että lappalaiset eivät voi tarkkaa laskua tehdä, koska eivät ole kirjamiehiä, eikä tarkkaa lukua pitää poroistaan, koska niiden määrä, niin kuin yllä mainittiin, suuresti vaihtelee. Mutta toiselta puolen olisi ihmeellistä, jos ei lappalainen, joka niin tarkoin tuntee omansa sekä naapuriansa porot, että ainoastaan sarvista voipi päättää millä porolla ja kenen porolla ne ovat päässä olleet – jos ei lappalainen tietäisi edes likimäärin porojensa lukua. Jos siis saapi heitä tätä määrää ilmoittamaan, niin luulen, että siihen ylipäin voipi luottaa, että poroja ainakaan ei ole vähempi kuin ilmoitetaan. Lumbovskilaisilla, jotka siinä suhteen ovat rikkaudesta mainiot, sanottiin olevan noin 4000, toisen ilmoituksen mukaan 3000, ainakin semmoinen lauma, että ulkomaalainen, joka sen lauman näki, luuli sen metsäksi ja että ”jos ihminen on keskellä laumaa, saat päivän etsiä häntä ennen kuin löydät”. Jokangalaisilla on noin 1000 poroa, kamen-skilaisilla 390 ja sosnovkalaisilla 200, siis ainoastaan Turjan Lapissa 5:n tai 6:n tuhannen vaiheilla. Näiden lisäksi tulevat etelärannalla asuvain venäläisten sekä läntisten lappalaisten laumat, joiden lukua en kuitenkaan saata ilmoittaa.

Parempien tietojen puutteessa tahdon myös tässä julistaa, mitä minä näin Ponoissa ja senpuolisilta lappalaisilta kuulla porojen taudeista. Niitä tunnetaan kaksi: päätauti ja jalkatauti. Päätaudin (ven. *golovnája boléznj*) luullaan syntyvän kovasta rasituksesta, siitä että länget eli kesäys (lap. *keassas*), kun on raskas kuorma perässä, liiaksi painavat niskaa

ja päätä alaspäin, samalla kun ajohihnat puisteluttaa päätä puolesta toiseen, josta ”aivot sekautuvat”. Tauti ilmautuu alussa siten että poro seisoo allapäin, tuijottaen eteensä; kun ihminen lähenee, kääntää se ensin ainoastaan silmät sinne päin, sitten verkalleen päin. Myöhemmin alkaa ruoka tulla takaisin sieraimien kautta ja lopulla kaatuu poro kuolijana maahan, joll’ei sitä ennen tapeta. Tämä tauti ei ole tarttuvainen.

Toinen, *samojeedin* eli jalkatauti (ven. *samojédskaja boléznj*, lap. *jilkepaibke* = jalkapahka) ei ole täällä alkuperäinen, vaan ilmautui pari kolme vuotta takaperin ensin Pjalitsassa, sitten Sosnovkassa ja Ponoissa ja syntyi siitä, että samojeedit, joille tšekäläiset antoivat poronsa kesäaikana paimennettaviksi, pitivät niitä aina yksissä kohden, joten maa tuli hyvin pengotuksi ja täyteen poron lantaa sekä ilma kävi pahanhajuiseksi ja elukkain terveydelle vahingolliseksi. Jos porolta jalka vähänkin loukkautui kiveen tai oksaan, syntyi siihen kohtaan heti kuumetta, joka pian nousi jalkaa myöten ylös ruumiiseen ja tappoi poron. Tämä tauti oli tarttuvainen ja ihmistenkin oli vaarallista syödä niiden porojen visvaista lihaa, jotka olivat siihen sairastuneet ja jotka sen tähden oli tapettu. Arvattunsa taudin synn rupeesivat isännät taas laskemaan laumojansa kesäksi valloilleen tuntureille eikä sen jälkeen ole sitä tautia kuulunut.

Hämärän huhun mukaan oli myös noin neljättä kymmentä vuotta sitten sosnovkalaisten poroja kuollut kymmennittäin rutontapaiseen jalkatautiin, joka luultavasti oli sama kuin vasta mainittu.

Ponoissa, hylkeenpyynti, porot, juhlat, lähtö Lumbovskiin

Toinen, vaikein ja vaarallisin elinkeino on muutamien hylkeenlajien pyytäminen eli oikeammin tappaminen, joka tapahtuu suuressa paastossa, alkaen alkupuoletta maaliskuuta ja kestäen muutamia viikkoja. Ne hylkeet, joita tällöin nahan ja rasvan tähden pyydetään, ovat etenkin kahta lajia: kellertävä hylje, jolla on mustat, siivenmuotoiset pilkut kuppeilla, ven. *hšets*, lap. *nyörje*. Sen naaraspuoli, ven. *útjelga*, synnyttää yhden pienen, 5-10 naulaisen, aivan valkean sikiön, ven. *bjeljók*, josta sitten tulee *hoblúscha* ja ja 2:n kuukauden vanhana ven. *konsjuj*, lap. *koanzaj*, jonka nahkaa etenkin arvossa pidetään; *bjeljók*, jonka emä hylkää, jääpi pieneksi, suuripäiseksi ja sillä on silloin eri nimi, ven. *rjanguj*. Toinen, vähempirasvainen ja huonopinahkainen on merijänis, ven. *morskój zújats*, lap. *ajne*, jonka nahkaa etenkin hihnoiksi käytetään. Paitsi näitä kuulin mainittavan vielä kolmatta lajia *sjerín*, joka nimestä päätäten on harmaa. Näitä pyytämään kokoutuu mainitulla ajalla paljo väkeä koko itäisestä Lapista, aina Semiostróvskín pogostasta asti Ponoin tienoille ja sieltä käsin käyvät suksilla merenrannassa, kulkevat jäitä myöten, hakien näitä meren riistoja ja niitä nuijimalla tappaen, sillä ne eivät pääse pakoon, kun kerran ovat nousseet vedestä jälle lekottelemaansa. Usein voipi niitä saada niin paljon kuin jaksetaan tappa ja maalle saada, mutta usein täytyy jättää runsas saalis siksensä ja itse karata maalle, sillä jää ei ole luotettava. Kun kuulet jään rashahtavan, olet usein jo surman suussa: rashahtus syntyi siitä, että jää

halkesi; tahdot harpata tämän vanan eli halkeaman poikki, mutta samassa on siinä sylen levyinen juopa, sillä täällä käypi erinomaisen kova virta, kun vuoksivesi Jäämerestä nousee Valkean mereen tai tästä laskeutuu takaisin. Onnellinen olet, jos muutaman päivän päästä pääset jälleen maalle, vaikka monta kymmentä virstaa entisestä paikasta; moni litistyy paikalla jäiden väliin, monen viepi virta jäälautalla ulapalle, eikä hänestä sen jälkeen kuulu mitään. – Orlovín majakan luona tapahtui toissa talvena, että kaksi veljestä oli yhdessä lähtenyt hylkeentappoon; toinen huomasi ensin vaaran ja huusi veljelleen: ”tule pois, heitä hylkeet hiiteen!”. Mutta samassa halkesi jää heidän välillään, suuri jääkappale nousi pystyyn ja kaatui sillä kertaa onnettoman hylkeenpyytäjän päälle, niin että aivot parskuivat päästä ulos.

Mustaa norppaa (ven. *njérpa*, lap. *roke*) pyydetään myöskin merestä, mutta vasta loka- ja marraskuussa ja verkoilla.

Ponoin, tämän Turjan pääkaupungin historiaan kuuluvat vielä seuraavat myöhemmin saadut tiedot. Pono oli ennen Solovetin luostarin kalastuspaikkana kunnes Katarina II lakkautti monasterin oikeuden tähän kalastukseen. Luostarin aikana lienee paikkakunta saanut ensimmäisen venäläisen asutuksen; lappalaiset alkoivat tähän siirtyä ylämaasta vasta sitten kun kalastus oli tullut vapaaksi, mutta sen perästä onkin väestö tuntuvasi enennyt ja etenkin viimeisinä aikoina. Noin 40 vuotta takaperin oli kylässä 16 taloa, nyt 40; saman ajan kuluessa tänne muuttaneista lappalaisista on sinnyt 30 ”sielua” s. o. miespuolta.

4. p:nä lokakuuta teki patomies tilin siitä kalasta, joka oli padossa pyydetty ja

kyläläisille jakamatta myyty kalanostajille; jokaisen veneen osaksi tuli 5 rupl. 23 kop., jota vastaan paria vuotta ennen jokaisen veneen osa oli 2 leiviskää lohta ja 36 rupl. 40 kop. rahaa. Saalis oli siis tänä vuonna verrallisesti hyvin huono, eikä ainoastaan padosta saatu, vaan muutenkin: useimmiten palasivat kalastajat ”*s gurjami*” s. o. tyhjin käsin. Tämän tähden loppuikin kalastus nyt aikaisemmin kuin ennen. Ensimmäiset Lumbovsk’in lappalaiset alkoivat lähteä jo samana päivänä. He olivat koonneet mukaan tuodut kuormaporonsa tunturilta, kylän puolelta jokea, johon noutaja oli sattunut tulemaan paraiksi, häätämään sutta, joka poroja siellä väijyi. Porot, lihavat, kurniit elävät, muutamat melkein valkoiset, toiset tummempikarvaiset tai kirjavat, seisoivat lähtöä odottaen kylän yläpäässä olevan kodan luona, jossa useampi lappalaisperhe oli majaa pitänyt. Uudet tämän vuotiset sarvet olivat enimmillä poroilla vielä karvaiset, nahan peitossa, vaikka se usealta jo alkoi lähteä, verisinä liuskoina, jotka riippuivat sarvista alas¹. Miehet korjailivat rekiä eli oikeammin kelkkoja, joita täällä Turjan metsättömillä tuntureilla niin yleisesti käytetään porolla ajettaessa, ett’ei ahkiota näe muuta kuin aremman tavaran kuljetusneuvona – sitelivät matkalaukkuja ym. tarpeita niiden päälle ja valjastivat pari, kolme poroa kunkin reen eteen; muut porot sidottiin nuoralla rekien perään tai saivat olla valloillaan, ja sitten lähdettiin lennättämään paljasta, kivistä maata myöten. Milloin kaatui reki, niin että mies meni nurin niskoin, milloin nuori tottumaton poro, joka oli taakse sidottu, pyrki vetäjien tasalle, joten reki kulki jonkun matkaa syrjittäin, kunnes se särkyi, että täytyi

pysähtyä sitä korjaamaan. Minä seurasin tätä lystiä matkuetta ehätyspaikkaan, noin virstan verran yläpuolelle kylää. Siitä menivät he poikki joen sillä lailla, että kaksi miestä kävi veneeseen, toinen soutamaan, toinen perään, perässä olija piti ohjasta yhtä poroa, johon muutamat muut olivat ohjista perätysten sidottut; muut tottuneemmat laskettiin sitten vähitellen, muutama syli väliä, niiden perään veteen ja kaikki uitettiin siten peräkanaa toiselle puolelle. Joukosta parihin, valkoinen, aina oikoiseen menevä härkä oli kaiken aikaa ollut valloillaan ja meni nytkin aivan itsekseen viimeisenä veteen; mutta kun virta alkoi painaa veneettä ja sen perässä uivia poroja syrjään, meni tämä oikaisten omaa tietänsä ja tuli ensimmäisenä toiselle rannalle.

Siten Lumbovsk’in lappalaiset vähitellen kokoilivat omaisuuttansa toiselle puolen jokea, ylös tunturille, sieltä menäkseen takaisin kesäkyläänsä. Viidentenä päivänä läksivät enimmät sinne päin menevät, seuraavana päivänä menivät jäljelle jääneet, ja samaan aikaan läksivät myös veneillä etelään päin sosnovkalaiset. Vaikka lähdon hetkeä kyllä oli ikävöitty, taisi se monen mielestä olla hyvinkin katkera, kun täytyi talveksi erota runsaasta viinakullasta, jota ei ole tarjona tuntureilla eikä juomattomassa kylässä; ukot kävelivät humalapäisiä edes takaisin eivätkä tahtoneet matkaan päästä, vaimot itkivät ja toruivat.

Lokakuun 8. p:nä olin kutsuttu ilta-huviin; muutamat nuoret miehet olivat naapuritalossa hyyränneet tanssipirtin 1 ruplalla ja koonneet sinne tyttöjä. Musiikkia oli yltäkyllin; paras laulaja tytöistä aloitti laulun hirmuisen kimakalla äänellä ja kohta toiset tytöt yhtyivät siihen.

¹ Salvohärkien sarvet ”puhdistuvat” vasta myöhemmin, loppupuolella lokakuuta.

Samalla aikaa soitettiin kahdella, välistä kolmella ”garmoonilla” eri nuotteja; minkälainen harmonia tästä syntyi, on helppo arvata. Tupa oli täynnä tuppisuita, pöytä pönkeämahoja; juopuneita kuokkia oli muutamia seuraa ilahuttamassa. Tilaa tanssijoille jäi hyvin vähä keskelle lattiaa, eikä paljon tarvittukaan, sillä tanssi oli hyvin yksitoikkoista ja alussa oli vaan yksi, sittemmin kaksi paria kerrassaan lattialla. Poika vaati tyttöä tanssiin, lyöden häntä päähän; sitten he vuorotellen ”figureerasivat” vastakkain ja pyörivät yhdessä. Kun erosivat, niin poika meni paikalleen, mutta tyttö pyysi toista nuorukaista tanssimaan jne. Kahdesti minuakin vaadittiin tanssimaan ja kohtelematonta olisi ollut kieltää; rakennustavan ja metsän puutteen kuvaukseksi sopii mainita, että pääni vähä väliä kävi lakeen, milloin vaan en muistanut sitä varoa. Mutta lystin seikka oli ”*boljschoj bun?*” (suuri kapina l. kahakka). Minut oli pantu istumaan pöydän taakse sänkyyn, talon isännän viereen, ja siinä myös entinen *sotskoj* [kunnan valitsema poliisimies; oik. *sotskij*, ”tsaari-Venäjällä maanviljelijä, joka oli nimetty maaseudun poliisimiehen avustajaksi”], vähän päissään. Tämä kun kutsujien mielestä rupesi liian ääneväksi, saatettiin hänet oven suuhun, orren päähän, kattilan pitosijahan. Mutta siinä hän alkoi vielä enemmän meluta, jonka tähden häntä tyydyttääkseni pyysin, että laskisivat hänet takaisin kunniapaikalle. Tässä hän istui vähän aikaa tyynenä, mutta rupesi taas rutoksi, kaateli viinaa pöydälle jne., jonka tähden taas pantiin alemmaksi istumaan. Mutta kun minä, tanssista päästyäni, tulin sijalleni takaisin, lensi *sotskoj* jälkeeni ja tahtoi suoraan pöydän ylitse päästä

viereeni minun seuraani, johon taisi olla suuresti mieltynyt. Pöytä kumoon, lasit ja putelit palasiksi. Silloin kisan isännät kävivät häneen käsin ja kuljettivat tuvas-ta ulos; kadulla kuuluu vielä olleen tora ja tappelu, ennen kuin saivat hänet sidotuksi ja arestiin viedyksi. Siltä retkeltä kisapirttiin palatessaan yksi isännistä itkeä hyhytti hyvin onnettomanä: hän oli näet tullut kovasti loukatuksi ja hän näytti suurella ”gestillä” kuinka häneltä oli vaatteet auki ja rikki revitty. Tarkemmin katsottuna huomattiin, että yksi nappi liivistä oli poissa! Semmoinen ylen pahankurinen mies ”*ótchenj keharáktiernyj tschelovjek*” se *sotskoj* oli. – Sopii mainita, että tämä toisena päivänä, arestista ja viinasta selvittyään, tuli minun luokseni, kumarsi minulle jalkaan ja pyysi pahaa käytöstään anteeksi. Vastattuani, että en tuntenut itseäni loukatuksi, tuli hän hyvin iloiseksi ja ehdoitti, että minä antaisin hänelle vähän juomarahaa pääparannukseen!

Muuten ei ole enää paljon kertomista olostani Ponoissa, sillä enimmäkseen loppuajan vietin kammarissani kahden kesken lappalaisen opettajani kanssa. Tämä oli vähävoimainen, ruumiilliseen työhön laiska ja viinaan menevä Lumbovskin lappalainen, nimeltä Jegór, jota tavallisesti nimitettiin pilkkanimellä *Sjenih* (sulhanen); hän oli nuorempana palvelut *Stanovoita* (nimismies) ja matkustellut tämän kanssa, sittemmin muuttanut Ponoihin ja nainut siellä venakon, joten hän paremmin kuin useampi muu lappalainen oli perehtynyt venäjän kieleen, omaa kieltänsä kuitenkin unohtamatta. Hän oli siis ”enemmän sivistynyt mies, eikä taas mikään tuhma mies”, jonka lukija voipi arvata siitä, että häntä pidettiin

kylän suurimpana valehtelijana. Hänen huonoista puolistaan huolimatta minä siis saatoin olla häneen jotenkin tyytyväinen, sillä hänen avullansa sain Turjan Lapin sanaston piankin kirjaan, enkä kauan ollut näiden sanojen taivutuksia kielioppiani varten tutkinut, ennen kuin Sjenih rupesi omin päin deklinoimaan ja konjugeeraamaan, kunhan minä vaan annoin alun, joten työ sujui hyvin. Kapakan pahimpia vaikutuksia, pitempiä, työtä keskeyttäviä pohmeloita, vältettiin taas siten, että panin hänet vaimonsa holhouksen alle: eukko paran pyynnöstä maksoin päiväpalkat hänelle, jolta ne eivät tainneet niin vähällä helmitä. Sjenihaa taas pitivät kyläläiset ja luultavasti hän itsekin oikein ”onnen myyränä”, kun työllä, joka heistä ei ollut työtä, ansaitsi hyvän päiväpalkan 50 kop. ja päälliseksi sai minun luonani juoda teetä kahdesti päivässä sekä polttaa hyvää papyrossi-tupakkaa mielenmäärin.

Jos taas työhön väsyttyni halusin lähteä kylään, niin tiesin olevani yhtä tervetullut pappilaan kuin lukkariin, ja kumpaisen kauppamiehen luo tahansa ja tulin kokemaan kuinka suuresti venäläiset vieraanvaraisuudessa voittavat meitä. Etenkin minulla on syytä olla kiitollinen kauppias Makaroffille ja hänen vaimolleen Anna Mihailovnalle, jotka eivät ainoastaan pitäneet minua hyvänä ruualla ja juomalla, vaan muutenkin kaikella lailla olivat minulle avullisina, niin kuin sopivia talvivaatteita ja mukavaa ajoneuvoa kotimatkaa varten hankkiessani. Ponoihin minä näet lappalaisilta tilasin lapin talvipuvun itselleni ja siellä myöskin eräällä käteväällä lappalaisella teetin semmoisen pulkan l. umpinaisen, palttinalla katetun kuomureen, jommoisissa virka-

ja kauppamiehet Lapissa matkustaessaan varjelevat itseään tunturin tuiskulta ja pakkaselta, puhurin pojalta, kellettäen selällään tai kupeellaan heinien ja patjojen päällä.

”*Lopari najéhal!*” (Lappalaiset ovat tulleet!) huudettiin Ponoissa iloisesti ilta-puolella 26. p:nä lokakuuta. Minä riensin ulos, vakuuttaakseni itseni tästä iloisesta sanomasta, loin silmäni ylös taivaanrannalle toiselle puolen jokea ja näin siellä ristin luona hämärässä haamottavan ihmisiä ja poroja. Muutamat lappalaiset olivat tänne tuoneet ponoilaisten poroja, joita olivat sattumalta tavanneet tuntureilta. Jokaisesta näin tuodusta eläimestä sanottiin maksettavan lappalaiselle 50 kop. ja sitä paitsi tuojia pidettiin hyvinä vieraina, sillä he nyt enimmäkseen myöskin saivat toimittaa teurastajan virkaa. Moni poro, jolta oli jalka vikautunut, joka oli ajoporoksi kelvoton, vanha tai muuten iskettäväksi määrätty, kellahti seuraavina päivinä verissänsä lumelle. Hupaista oli nähdä lappalaisten vikkelyyttä tässä työssä: pistämällä pitkän ja leveän teurastusveitsensä suoraan elukan sydämeen saivat sen kohta hengiltä, eikä sitten kestänyt kauan ennen kuin nahka oli pois kiskottu, sisälmykset ulos otettu, pää ja jalat niveliä myöten eroitettu rungosta ja tämä palasiksi pilkottu. – Koska nyt paitsi teuraita oli ajoporojakin aluksi saatu kylään ja lunta oli satanut sen verran, että oli ainakin huono rekikeli, läksi useammista taloista miehiä tuntureille muita poroja hakemaan. Näiden miesten joukossa läksi myös *jamschtschikka*, kyytimies eli kyytiporojen pitäjä, jonka käskin hankkia itselleni kyytiä noin 10:neksi päiväksi marraskuuta, toivoen jokien ja järvien siksi jo ehtivän jäätyä, niin

että voisoin aloittaa paluumatkaani Lapin kautta.

Aamulla marraskuun 7. p:nä jäätyikin Ponoijoki, niin että vielä samana päivänä voitiin kylän kohdalla astua joen poikki. Talvella tosin mennään Lumbovskiin ensin 6 virstaa jokea ylöspäin Njemetskij nimiselle puroille, josta rinne on loivempi, niin että porot voivat vetää reen kaikkineen ylös tunturille; mutta tämmöisen varsinaisen talvikelin vakaantumisesta ei ollut vielä toivoakaan. Sen tähden kun kyytiporot vihdoin tulivat 13. p:nä ja työni oli lopussa, annoin samana iltana miesvoimalla vetää pulkkani joen poikki ja sieltä nuorilla ylös jyrkän teestä ja seuraavana aamuna kun oli porot ja karpineeni sinne viety, kiipesin itse jäljestä, jätettyäni Ponoin ja sen ystävälliset asukkaat hyvästi.

Ponoi – Lumbovsk - Jokanga, rakentaminen, rakennustaide, ruuanlaitto

Olin ollut 3½ kuukautta Pohjoisen Jäämeren vallan metsättömissä tienoissa, ensin Kuollassa ja sitten Ponoissa – olin elänyt luonnossa, joka vaikka jylhä ja jalo, on etenkin vähän kasvullisuuden vuoksi sanomattoman kolkko ja kuollut ja ihmisten parvessa, joiden tavat ja kieli eivät tarjonneet juuri mitään huvittavaa. Nyt vihdoin varustettuna hyvillä teoreettisilla tiedoilla lapin kielestä ja myöskin tultuani tuntemaan ison osan Turjan lappalaisia ulkopuolella heidän varsinaista koloelämänsä, oli minulla toivo saada tunkeutua oikein keskelle Lapin maata ja samassa keskelle lappalaisten elämää. Se tie, jota minä olin

valinnut kotimatkaani varten ja jota tietääkseni ei kukaan tutkija ennen minua ollut kulkenut, käypi pohjaispuolitse Ponoijokea, tämän ja Jäämeren välitse, yhdestä lappalaiskylästä, ”*sijt’istä*” toiseen ja yhtyy vasta Rasnavolokassa (lap. *Rasnjarg*) Imandran luoteisella rannalla, siihen valtatiehen, joka käypi Kuollasta Kannanlahteen. Tälle matkalle pyydän vielä suosiollista lukijaa minua seuraamaan.

Ponoin laaksosta päästyämme katsahdamme vielä kerran alas tuohon kylään, joka, vaikka kurja ja pieni, on tarjonnut meille monta sivistyneen elämän etua, joita emme saa nauttia ennen kuin kenties Kannanlahdessa. Me annamme ruplan juomarahaa niille parille hyväntahtoiselle huitukalle, jotka ovat meitä seuranneet tänne asti ja kantaneet papinrouvan ja Anna Mihailovnan evääksi antamia vehnä- ja lestyleipiä sekä muita irtanaisia tavaroitamme. Sitten olkoon matka mielessä, siitä kyytimiehet ovat jo aivan valmiina ja porot, joita on koko karja, tömistelevät maata. Me olemme tosin tilanneet vaan 4:ää poroa, 2:ta pulkan eteen ja 2:ta tavara-ahkiota varten, mutta kyytimies ajaa itse parilla, kolmella, istuen omalla kelkkanapaisella reellä, johon pulkan vetäjät ovat ohjasta sidottu ja kyytimiehen apulaisella, joka taas samalla tapaa pitää huolta tavara-ahkiosta, on yhtä monta poroa, joidenka lisäksi muutama varaporo, hollin pituuden tähden, on otettu jäljestä juoksemaan. Tätä kyytiväliä kuuluu nimittäin olevan 90 virstaa. Mutta missä on tie, josta puhuttiin? Luoteisen päin, jonne meidän on mentävä, ei näy muuta kuin paljasta, tasaista ylänköä – ”sileätä tunturia”, niin kuin täällä sanotaan, vaikka se ei suinkaan sileätä ole, kuten pian saamme kokea.

Jos entisiä jälkiä onkin ollut siinä ohuessa lumessa, joka peittää maan, niin ne ovat enimmäkseen umpeen menneet, sillä näillä aukeilla ei estä tuulta mikään puu eikä vuori, vaan se kulkee tuiskuineen, pyryineen metsänrajoista Jäämereen tai päinvastoin – monta peninkulmaa. Eikä jälkiä tarvitakaan. sillä kyytimies on hyvä opas, joka ajaa vaikka pilkkosen pimeällä ja pahimmilla pyryilmalla kohti suoraan, pitäen viittoinaan vaan pieniä epätasaisuuksia ja yksinäisiä kiviä. Tie lappalaisessa merkityksessä ei olekaan muuta kuin suorin kohta, jota myöten voipi niskaa taittamatta päästä paikasta toiseen. Käydään siis pulkkaan, jonka palttinapäälylystä voipi kupeesta avata, niin että mies paraiksi pääsee sisään, - ruvetaan pitkällemme taljan vällyn, pistetään jalat vällyn säkintapaiseen pohjukkaan, ja vedetään vällyn yläpuoli päällemme peitteeksi. Kyytimies ristii silmänsä, hyppää rekoselleen, lyöpi läimähyttää pitkällä ajosauvallaan (lap. *syömpe*) ensin omia porojaan ja sitten pulkanvetäjiä, joista vasemmanpuolinen on sidottu hänen rekensä keskikappaleeseen, niin että pulkka tulee kulkemaan puoleksi reen vieressä, puoleksi sen takana eli niin kuin ahvenanmaalainen sanoisi: ”kaakkosessa” siitä.

Minä en ollut ajanut monta syltä, ennen kuin tulin hyvin runolliselle tuulelle; minulle juhtui mieleen tuo kaunis pätkä:

*Och hjertat hoppar upp och ned i mitt bröst
Liksom två gissnade bunkar³,*

syystä että se erittäin sattuvasti kuvasi minun tilaani: tämä ajo tuntui minusta aivan siltä kuin jos olisi valjastanut tu-

lisen oriin pikkaraiseen kelkkaan ja siten lähtenyt lennättämään vasta käännettyä ja sitten jäätyntä nurmikkoa myöten. Istuen olisi luultavasti ollut parempi; mutta sitä en tahtonut koettaa kaatumisen välttämiseksi muuta kuin kerran: kuomu oli näet tehty niin matalaksi, että istuessa ainakin puoli päätä tuli yläpuolelle kuomua. Ensimmäisessä hyppäyksessä siis ensin takaraivo löi itse koppelon laita vasten ja heti sen jälkeen nenä kävi sitä kaartaa vasten, joka oli ensimmäinen edessäpäin. Ei auttanut muu kuin kärsivällisyydellä toivoa tottuvansa tähän piinaan. Kyytimies oli jo edellisenä päivänä vakuuttanut, että sillä kelillä oli mahdoton päästä Lumbovskiin yhdessä päivässä, jonka tähden olimmekin vasta vähää ennen puolta päivää lähteneet Ponoista. Ajettuamme muutaman tunnin pimeässä, rupesimmekin hyvälle jäkäläpaikalle yöksi; porot riisuttiin valjaista ja pantiin nuoriin, jotka toisesta päästä olivat rekeen tai isompaan kiveen sidottu, kuomuni katettiin tarkkaan, niin ett’ei yöllä tuiskuisi lunta sisään, kyytimiehet panivat lumeen tai toiselle reelle maata ja pian oli kaikki ääneti.

Maattuani yön niin hyvin kuin lämpimimmässä kamarissa, heräsin toisena aamuna siitä, että joku elävä olento juoksenteli edes takaisin pulkan ohitse; minä äänsin ja sain ihmeellisen vastauksen, käskin avata pulkan päällyksen, että saisin ulkoilmaa katsella, ja näin nyt vanhemman kyytimiehen paraillaan käytävän kaikkia temppuja, joilla koetetaan vilua poistaa: ukko ei ollut viitsinyt ottaa mitään vällyä mukaansa, jonka tähden pakkaneen maatessa oli tarttunut hänelle turkkihin, - Pian oli toinenkin mies liikkeellä, porot taas valjaissa ja ajettiin

¹ Ja sydän hyppäsi ylös rinnassani, niin kuin pari karsinoitunutta leiliä.

eteenpäin. Päivän valjetessa tapasimme kokonaisen leirikunnan ponoilaisia, jotka olivat siinä olleet yötä ja nyt juuri lähtemässä samaan suuntaan kuin minäkin. Näin talven alussa on näet hyvin vilkas liike kyläkuntien välillä: kun poroja kootaan tuntureilta, ei katsota kenen ne ovat, ei valita omiansa, jättäen muiden porot olevillen onnillensa, vaan jokainen ajaa kaikki vieraatkin porot, jotka hän tapaa, oman kylänsä karjaan, jossa niitä sitten paimennetaan muiden kanssa, ja josta isännät myöhemmin saavat tulla niitä hakemaan. Tässä toimessa olivat mainitut ponoilaiset lähteneet liikkeelle ja samassa toimessa moni seurasi minua vielä jokangalaisten syyskylään asti, 17 peninkulmaa kotoaan.

Vielä oli valkea päivä, kun ajettiin pienen Tshuvt- eli Tshuvdgaj-joen poikki, jonka vasemmalla rannalla lumbovskilaisten syyskylä on, ja samassa olikin itse kylä näkyvissä: pari kymmentä matalaa turvekotaa aittoineen ja yksi uudempiaikainen ”tupa”, joka lasi-ikkunoinensa oli oikein palatsin näköinen ympäristöön verrattuna. Koska tämän omistaja oli minulle tuttu, käskin seisattaa sen eteen, pyrkiäkseni sinne kortteeriin. Porstuata ei ollut, vaan tuli suoraan ulkoa sisään. Vasemmassa ovinurkassa oli avonainen takka, jossa tuli iloisesti paloi; oikealla puolen ovea oli lattialle levitetty taljoja ja muita makuuvaatteita, joilla makasi sairaan näköinen mies – niin kuin sittemmin kuulin, talon renki, jolta seuraavana päivänä kirjoitin monta tarinaa ja arvoitusta – muu lattia näytti olevan täynnä kyykkiviä naisia: vastaisessa nurkassa, arkkujensa keskellä, lippahiensa lomassa kökötti näet ponoilaisten kauppamiehen sisar,

pitäen kauppaa lappalaisakoille. Tämä seikka ynnä isännän poissaolo – hän oli lähtenyt poikki Lapinmaan Kusomeeniin asioille – teki että minä käännyin takaisin mennäkseni toiseen taloon. Siis saavuin oikean lappalaiskotoon, joka on seuraavan näköinen. Noin kahden sylvän levyiseltä ja pituiselta alalta on turve pois otettu ja vähä maatakin ylös kaivettu; sen matalan haudan laitoja myöten on hienoista hirsistä tehty salvos, luulakseni kaksi, korkeintaan kolme hirttä päälletysten, ja tämän salvoksen nurkista lähtee 4 vuoliaista [vuoliainen = katon tai lattian kannatin], jotka ovat sisäänpäin kallellansa noin 45° kulmassa, niin että yhtyvät kaksittain. Molempien vuoliaisparien yhtymäkulmien välille on pantu noin 1 ½-2 kyynärän pituinen poikki-puu, jota sopisi katonharjaksi verrata ja jonka päitä sitä paitsi kannattaa kaksi pystysuoraa pylvästä. Pylvästen välissä, keskellä kotaa, maassa eli permannossa on tulisija, tehty muutamista savella yhdistetyistä paasista ja mainitusta poikki-puusta riippuu alas hahlat eli rautaketjut, joiden alapäässä melkein aina riippuu suurempi tai pienempi kattila tulen päällä. Mutta kääntykäämme takaisin itse rakennukseen. Tuo vuoliaiskehä on sitten katettu puun laahkoilla, kumminkin niin että jääpi parin korttelin levyinen aukko kummallekin puolen tuota haahlapuuta. Tämä iso reppänä, josta lämmittäessä savu menee ulos, on aina, myöskin yöllä auki, niin että aamusilla on kodassa melkein yhtä kylmä kuin ulkona. Pakkasta vastaan on kuitenkin koko kodon puurakennus katettu turpeilla. Yhdellä pääseinällä on korkean kynnyksen päällä melkein kyynärän levyinen ja vähä toista kyynärää korkea ovireikä ja siihen kuu-

luva ovi, joko vanhasta nahasta leikattu esirippu tai tavallisemmin oikea laudoista kokoon kyhätty ja saranoilla liikkuva. Tämä ovi ei vie suoraan ulos, vaan tavallisesti on sen edessä pieni hökkelintapainen porstua samallaisen oven kanssa. – Oviseinän vastassa oleva peräseinä on nyt Turjan lappalaisilla lämpimän vuoksi umpinainen, mutta parikymmentä vuotta takaperin oli vielä siinä niin kuin tänäkin päivänä Semioštrovskin kylässä se pyhä peräuksi (lap. *hyps*), josta metsämies kävi ulos ja sisään, jonka kautta veres liha tuotiin sisään keitettäväksi ja josta ei vaimot saaneet koskaan käydä, syystä että he lappalaisten käsityksen mukaan ovat saastaisia. Todistuksena tästä entisestä rakennustavasta ja taikauskosta säilyy Turjan lappalaisilla puheenparsi: *varrhyps shanti* s.o. verinen peräovi syntyi, jolla ilmoitetaan että syntynyt poika, vastainen metsänkävijä, verisen saaliin tuoja.

Mutta käydään sisälle kotaan. Toin tuskin olet voinut kyyristäitä ja kutistua sen verran että saat yläpuolen ruumistasi sisäpuolelle ovea; vaan jos luulet samassa saavasi astua permannolle ja ojentaa itsesi pystyyn, niin petyt: oven ja ensimmäisen pylvään väli on kynnyksen tasalla täynnä polttopuita, eikä nekään edes sileitä ja suoraa, vaan kuivia katajakoukeroita ja pään ojentamista estää taas tuo vietävän viettävä seinä eli katto. Ei siis ole kumma, että lapin kieli on synnyttänyt erinäisen tekosanan vartalo, *soanga*, jolla sisääntulemistä l. menemistä merkitään! Ensimmäinen sisätuloni ei oikein onnistunutkaan; minä olin polvillani ryöminyt muutamia askelia tuota mainittua pinoa myöten ja nousin pystyyn; mutta samassa kävi pääni oven yläpuolella olevaan vartaaseen; tämä ynnä siinä kuivumassa

riippuneet vaatteet romahtivat – pahaksi onneksi emännän ja hänen imevän lapsensa väliin. Se katse ja se lause, joka lensi minulle vastan, ei suinkaan ilmoittanut samaa kuin: ”tule terveenä!” Minä kuitenkin astuin eteenpäin pylvääseen asti; siinä sen nojassa nousin seisaaleni ja menin oikealle puolelle tulisijaa, kuultuani että vanhempi veli, jonka olin tullut Ponoissa tuntemaan, asui siinä. Se olikin hänen vaimonsa, jota tällä tavalla olin säikäyttänyt ja suututtanut; nähtyänsä ett’ei lapseen mitään vikaa tullut, tyytyi hän kuitenkin vähitellen ja rupesi emännän velvollisuuksia täyttämään. Minä sain istautua peränurkkaan lattialle tahti oikeammin niille koivurisuille, joilla koko lattia kummallakin puolen tulisijaa on peitetty jotenkin paksulta, heitin liiat vaatteet päältäni ja rupesin isäntää odottaessani niin paljon kuin mahdollista kotiutumaan, aikoen viipyä tässä muutaman päivän. Miehet ovat näet tähän aikaan kaiken päivää laumassa muutaman virstan päässä kylästä. Asuttuansa kesällä Jäämeren rannassa Lumbovkajoen (lap. *Lympe*) suussa, pyytäen ja syöden merikalaa, parhaasta päästä kampelaa ja sitten syys- ja lokakuulla käytyänsä lohenpyynnin tähden Ponoissa, niin kuin on kerrottuna, menevät lumbovskilaiset ensin takaisin meren rantaan, kesäkylään, johon naiset ja lapset jätetään. Sieltä käsin lähtevät miehet tuntureille poroja kokoamaan ja saatuaan ne kokoon, syyspaikkaan, menevät perheitä noutamaan, niin pian kuin on lunta tarpeeksi sataanut. Jolla on iso perhe, paljon irtonaista omaisuutta, kalaa y.m.s. muutettavana, ottaa myötään useamman kymmenkunnan poroja, köyhä tulee 7-8:lla toimeen. Perheet ynnä tavarat viedään suoraan tal-

vikylään, varsinaiseen pogostaan, joka on syyskylästä noin 10-15 virstaa lounaaseen päin Atsherokk nimisen Ponoin syrjäjoen varrella, taikka jäävät niin kuin nyt muutamaksi ajaksi miesten kanssa syyskylään. Niin kuin lukija huomaa, oli muutto jo tapahtunut kun minä syyskylään saavuin; ainoastaan kolme perhettä oli vielä jäänyt kesäpaikkaan erästä turskan ja mateen sukuista, *navága* (lap. *naaväg*) [*Eleginus navaga*] nimistä kalaa onkimaan; mutta hekin tulivat minun aikani pois. Syyspaikka on aukean tunturin ja metsän rajalla, jossa ei kasva muuta kuin pientä pensahikkaa, mutta jossa on hyvästi jäkälää. Näillä aukeilla jäkälälaitumilla paimennetaan poroja, kunnes tulee paljon lunta, jolloin kaikkensa muutetaan talvikylään, metsän suojaan, jossa on paremmat asunnot, enimmillä tuommoiset ”tuvat”, polttopuuta tarpeeksi ja muuten ”kaikki rauha”, s.o. tuskin mitään työtä: kalaa on pyydetty talven varaksi, lihaa saapi karjasta ja karja pysyy paimentamatta koossa, sillä syvä lumi estää sitä liaksi hajalle juoksentelemasta.

Hämärissä alkoivat miehet tulla takaisin kylään; silloin tulivat meidänkin talon isännät, tuoden mukaansa sisään verestä lihaa. Nyt oli näet päivällinen syötävä – sangen tervetullut meille matkamiehillekin – mutta ensin keitettävä, sillä Lapissa on ruuan laittaminen ja jakeleminen isännän asia, jota vastoin vaimojen tulee pitää kattilat puhtaina, hakata halkoja ja kantaa ne sisään. Tämöinen lappalainen päivällinen on sangen ravitseva ja makuisa, jos vaan voit olla huolimatta muutamista vähemmin miellyttävistä syrjäseikoista. – Kun liha on kypsä, ammennetaan puukauhalla (lap.

kukse) rasvainen, voimakas liemi puumaljaan; sitä paitse noukkii isäntä rasvaisimmat lihakappaleet kattilasta, leikkaa ne käsissä puukollaan hienommaksi ja panee sormillaan liemeen, johon vielä höysteeksi pannaan suolaa, sillä liha on säästäväisyydestä keitetty ilman suolatta. Pöydäksi on pantu risujen päälle joko laudoista tehty levy tai nelikulmaisista tuohipaloista ja niitä yhdistävistä poronahkakaistaleista ommeltu, kokoonpantava pöytäliina, jonka päälle nyt liemimalja pannaan. Jos on talo vähäkin varakas, pannaan kullekin syöjälle myöskin palanen leipää, vaikka ei se vielä lappalaisten taloudessa ole mikään välttämätön tarve. Lumbovskin ja Jokangan lappalaisilla on kuitenkin kesäkylässä muutamia ”pirttejä” (lap. *parht*) leipäunin kanssa, joissa ohikulkevilta laivoilta ostetuista jauhoista paistavat tavallista hapainta leipää talven varoiksi. Jos ei sitä satu olemaan, tekee emäntä muutamissa minuutissa tahtaan (taikinan) jauhoista ja vedestä, pyörähyttää siitä kakkaran ja panee sen paikalla tulta vasten paadelle paistumaan, joten ”rieska” yks, kaks on valmis. Nämät happanemattomat, käymättömät rieskat eivät kuitenkaan miellytä eivätkä tyydytä äkkinäistä, jonka tähden on parasta pitää omaa leipää mukanaan. Mutta olkoon leipä minkälainen tahansa tai olematon, liemi on kuitenkin syötävä, ja syödään maalatuuilla Venäjän puulusikoilla. Ennen kuuluu käytetyn poronsarvisia lusikoita, niin kuin vieläkin Ruotsin Lapissa, mutta semmoisia en enää nähnyt missään. Kun on lientä tarpeeksi syöty, tulee esille kaarre ”s. o. vähän koverrettu nelikulmainen lauta, jolle liha pannaan. Siitä saapi jokainen veitsellään ja sormillaan ottaa lihaa ja kastaa sitä nii-

hin suolaläjiin, jotka isäntä on suolavakasta pannut kunkin syöjän eteen ”kaarrelle” tai pöydän sijaiselle. ”Jos sä lienet lempivieras”, saat vielä makeisia päälliseksi: sinun takaisesta nurkasta, joka näkyy olevan kaikellaisen hyvän, niin kuin teekuppien, sokeriastian, ompelutarpeitten ym. säilypaikka, ottaa isäntä muutaman luukontan, joka näyttäisi paraiten sopivan koirille, taikka, jos ei ole semmoista säästössä, on hän pannut niitä lihan kanssa kiehumaan, ja nyt hän kirveellä halkaisee ne molemmista päistä sekä tarjoo vieraille, sanoen: ”*por attyme*, (syö ydintä)!”. Ydin on kuitenkin niin kuin muutkin paraat herkut: poronkieli ja makkara (*tonke*) niin rasvaista, että ainoastaan vähitellen ja paljon suolan sekä leivän kanssa totut niitä syömään.

Jokangan syyskylä

Päivällisen perästä ma'ataan tai jutellaan, taikka käydään muissa kodissa vieraana; sillä lappalainen on hyvin hilpeä mies, joka suuresti rakastaa seuraa ja kanssakäymistä ja puhaeltaessa hän vähäpätöisistäkin asioista viehtyy nauramaan, niin että valkeat hampaat vaan kiiltävät. Jos ollaan kotonakin, ei suinkaan puutu puhetta eikä seuraa; vähä väliä toteutuu lapiksikin käytetty arvoitus: ”kun lemmen lehti liikahtaa, niin kaikki kansa katsahtaa”, s. o. ovi aukeaa kun vieras toisensa perästä tulee vähäksi ajaksi istumaan. Illempana keitetään tai keitätät sinä teetä, jota sinun tulee pitää mukanas sekä itseäsi varten että myös voidaksesi kestitä talonväkeä mihin tulet – lappalaiset käyttävät teenä jotakuta mintunsukuista kasvia, jota kokoovat

merenrannalta – ja näin alussa talvea on vielä melkein joka talossa väkeviäkin juomia, joita laivat tuovat salaa ilman tullitta Norjasta päin ja myyskentelevät summattomin määrin pitkin Lapin rantaa kalastuspaikoissa. Tällä tavalla voi tuolla Lumbovskin ja Jokangan tuntureilla saada totia jotenkin hyvästä rommista taikkapa paraan sortin konjakkista. Sitten keitetään ja syödään iltaseksi taaskin lihaa ja kalaa, jonka perästä kohta ruvetaan yöksi laittautumaan. Aitasta kannetaan sisään talon sekä matkustavaisten porontaljoja ja vällyjä; taljat levitetään risujen päälle patjoiksi; sitten sammutetaan tuli, heitetään enimmäkseen vaatteet päältä ja pannaan vällyjen alle maata, siten että jalat ovat tulisijaan päin ja päät sivuseinään vasten tai nurkassa. Pian et näe muuta kuin laessa tuon savureiän ja sen kautta osan tähtitaivasta, etkä kuule muuta kuin kotakunnan hiljaista hengitystä, kunnes itse matkasta väsyneenä vaivut unen helmaan.

Aamulla herätessäsi huomaat kenties pääsi takana pienen luminietoksen, jonka tuuli on yöllä ajanut siihen hataran nurkan kautta ja kylmä on niin kuin ulkona, vaikka kyllä nahkapeitteet ovat tarpeeksi suojelleet ruumistasi. Mutta pian nousevat makaajat, iloinen valkea leimuaa tulisijassa, teevettä pannaan tulelle ja kun se on juotu, syödään aamiainen, jonka jälkeen miehet ovat valmiina lähtemään laumaan.

Siihen minä en silloin seurannut heitä – vasta hämärissä kävin pikimmittäin edestakaisin – vaan käytin päivän aikaa kielennäytteiden, s. o. tarinain ja arvoitusten kirjoittamiseen, joista myöhemmin aion lukijalle kääntää muutamia.

”*Piejve lü*, (päivä on!)” huusi seuraavana

aamuna iloinen kyytimies, Lumbovskin lappalainen, pistäen päänsä ovesta kotoan, jossa jo olimme liikkeellä. Vaikka vielä on pilkkaisen pimeä, on lappalaisen tarkka silmä huomannut taivaan rannalla ensimmäisen koitteen yrityksen ja kutsuu sitä päiväksi, tietäen, ettei kestä kauan ennen kuin päivä valkenee. Siis ei muuta kuin valjastaa porot ja lähteä liikkeelle, sillä meillä on edessämme 80:n virstan kyytiväli, jonka Jefimko lupaa suorittaa päivässä. Seudut ovat samallaiset kuin Ponoista tullessa, mutta lunta on satanut lisäksi ja sitä vähän nytkin tuiskuelee, jonka tähden käsket sitoa pulkanpäällyksen umpeen, nähtyäsi että poroja koko lauma on muassa ja hyviä, muuttamat valjaissa, toiset varoilla. Pari kertaa pysähdytään 10:ksi tai 15:ksi minuutiksi, jolloin poroja muutetaan ja annetaan niiden haukata vähän jäkälää; sitten taas lennetään eteenpäin, kunnes k:lo 3:n paikoilla saavutaan Koajvam-ojalle ja sen jäältä ylös törmälle, jossa seisoo kaksoista kotaa: jokangalaisten syksykylä. Kahdeksankymmentä virstaa, niin kuin arviolta luetaan, on ajettu 7:ssä tunnissa ja kahdesti kuitenkin seisatettu, vaikka vähäksikin ajaksi!

Minä menin siihen kotoan, jota sanottiin parhaaksi, mutta en aluksi tavanut muita kuin ujostelevan lapsen ja venäläisen merimiehen; tämä oli jäänyt talveksi tänne lappalaisten luo voidakseen keväällä pitää vaaria laivastaan, joka oli täytynyt jättää talvimajaan Murmanin rannalle, Jokanga-joen (lap. *Jovkuj*) suuhun ja josta muu väki oli mennyt kotimailleen halki Lapin.

Vähän ajan päästä saapui kuitenkin talon väki kotiin: vanhanpuolinen isäntä ja emäntä sekä heidän täysikasvuiset

lapsensa, poika ja tytär. Pahaksi onneksi ei ollut vanhempi poika kotona, sillä tämä, Jaakko Vasilein poika Nasarov oli mainio mies: hän oli ainoa Turjan lappalainen, joka taitaa lukea ja vieläpä numeroitakin kirjoittaa. Hän oli lähtenyt Kamenskin kautta Varsugaan Valkeanmeren rantaan viemään parikymmentä venäläisten ostamia poroja sekä myymään omia toista kymmentä. Eikä tätä 4-päiväistä matkaa aivan autioita erämaita myöten katsota sen kauheammaksi kuin hänen sisarensa, toisen varakkaan jokangalaisen vaimo, oli lähtenyt samoille asioille hänen mukaansa; tämä ei kuitenkaan mennyt perille asti, vaan palasi yksin myytyänsä poronsa tiellä. Tästä puhuttaessa tiedustelin mitä porot ylimalkaan täällä maksavat, ja sanottiin niiden nyt olevan kalliit, toinen toistaan myöten maksavan 5 rupl., mutta kuului niitäkin olevan, joista on annettu 6-9 rupl. Ponoissa olen lumbovskilaisten tietojen mukaan kirjoittanut muistiin, että tavallisten vetohärkien hinta on 7-11 rupl., ja että aikaporo, hyvässä lihasa, mutta ajoon kelvoton, taipumaton, myydään teurastettavaksi taljoineen kaikkineen 3 ruplasta. – Silloin myös niin kuin tavallisesti kuulustelin lähiseutujen maantiedettä, josta panen tähän tärkeimmät seikat. *Koajvam-oajaj* juoksee kylän kohdalta ensin kahden pienen järven kautta koilliseen päin, sitten pohjaiseen ja yhtyy 30 virstan päässä kylästä oikealta puolen Jokangaaan, joka juoksee itäistä suuntaa ja 60 virstaa yhtymäkohdasta laskee mereen. Siinä laskemalahden rannoilla, johon siis on noin 90 virstaa, asuu tämä kyläkunta kesällä. Talvikylä on taas 30 virstaa syyspaikasta etelässä päin Vätshläj-joen varrella, joka noin 2-3 virstaa alempana kylää yhtyy vasemmalta puo-

len Njuktsh-jokeen (s. o. Joutsenjokeen, ven. *Ljebysja rjeká*): tämä juoksee luoteisesta päin noin 15 v. yhtymäpaikkaan ja kääntyy sieltä suoraan etelään, laskeaksensa 30 v. alempana Ponoisen. Tästä huomaamme, että Jokangan syys- ja talvikylä eivät ole, niin kuin Lumbovskin, saman vesistön luona, vaan että niiden välillä mahtaa olla vedenjakaja. Tämöinen selänne löytyykin, jota venäläiset kutsuvat *Keiva*’ksi, lappalaiset *Urte*’ksi – edellinen, jota suinkaan ei ole venäjätä, on luullakseni sen oikea oma nimi, jälkimmäinen näkyy vaan olevan yleinen lapin sana, joka merkitsee selännettä, maanselkää eli ylännettä, koska lännempänä tapasin muitakin ”urtteja” niinkuin Lu-jävr-urt (=Lujärvenselkä) ym.

Tämä Keiva alkaa pari, kolmekymmentä virstaa länsipuolella Lumbovskin syyskylää ja kulkee sieltä luoteista suuntaa noin 100 virstan päässä Jäämeren rannasta monta kymmentä peninkulmaa, ensin Jokangan syys- ja talvikylän välitse ja sitten eteenpäin, jossa vielä saamme sen kanssa likemmin tutustua ja sen loppua tiedustaa. Paitsi muita jokia syntyy Keivan kupeilla, aivan likellä jokangalaisten syyskylää, tuo Atsherokk, jonka varrella lumbovskilaiset talvella asuvat; se juoksee nimittäin kaakkoseen päin, siis luultavasti jotenkin Keivan eteläistä lievettä myöten.

Ampumistapaus, säikähtäminen, poronhoito, Kuropotjovskij, lääkitys, poron kesyttäminen, noitarumpu

Samana iltana kävin vielä mainitun venäläisen kanssa kylää katsomassa ja tulin tässä näkemään neljättä asunnon

lajia, jota lappalaiset käyttävät, nimittäin teltan. Tässä, ohuen palttinaseinän suojassa asui väliaikaisesti köyhin lappalainen ison joukkonsa kanssa, sillä hänellä ei ollut täällä kotoa. Muuten näitä telttoja, joissa sanotaan jotenkin hyvin tulevan toimeen, käytetään vaan matkoilla, muutettaessa, sekä kalastus- ja metsästysretkillä: metsäpeuran ajossa. Talvella, kun on muista töistä jouto, sanoo lappalainen toiselle: ”*sielkap lys koadami*” (lähtekäämme irtonaiseen kotaseen) eli ”*konte shillel*” (metsäpeuraa pyytämään). Jos tulee päätös, panevat he telttavaatteen, kattilan, ampuneuvot ja vähän evästä reen päälle ja sitten lähtevät kumpikin porollaan ajaen viikoksi tai pitemmäksi ajaksi metsään, jossa majaa muuttelevat paikasta paikkaan, kunnes löytävät peurojen elosijat.

Eräässä kodassa, jossa pikimmiten kävimme vieraina, vietettiin isännän kotiintuloa Kuollasta ja Kemistä neljän kuukauden poissaolon perästä. Perästä päin moitti meidän isäntämme meitä, etenkin johdattajaani tästä käynnistä, arvellen, ett’ei semmoisten miesten kanssa sovi pitää kanssakäymistä. Hän oli näet istunut Kemissä vankeudessa porovarkauden tähden. Tätä syntiä kuulin muuten monesti ja monessa paikassa valittavan, sekä Ponoissa että etenkin Kannanlahdessa ja sitä harjoitetaan parhaiten siten, että poronkorvasta leikkaamalla tasoitetaan entisen omistajan puumerkki pois – joku korvan laitaan leikattu lovi, ”Korvatähti”, josta lappalaiset jo pitkän matkan päästä tuntevat omansa ja muiden porot – ja siihen uuteen laitaan leikataan oma merkki, niin kuin poroja ostattaessa. Täten jääpi petos usein rankaisematta; vähemmän varovainen varas saa sitä vas-

toin monesti vastata työstään, jopa välistä liiankin ankaralla tavalla, niinkuin seuraava totena kerrottu asia osoittaa. Noin parikymmentä vuotta sitten oli muutamana talvena kaksi toveria metsästävässä tai hylkeitä pyytävässä. Sattumalta tulee Lumbovskin rikkain mies, ukko T. (joka nyt on kuollut) toisen miehen kanssa heidän teltaansa, näkee siinä vasta nyljetyn poronnanahan ja sen korvissa oman puumerkkkinsä! – ”Vai tämmösiä otuksia täällä pyytelette; saatte antaa oman nahkanne tämän sijaan”, arvelee hän, mutta ei virka siitä mitään, vaan lähtee vähän ajan päästä kumppalinsa kanssa pois ja käypi johonkuhun likelle piiloon. Kun toinen porovaras tuli teltasta ulos, sanoi T. toverilleen: ”ammu!” – Tämä ei tahtonut. – Jos et sinä häntä ammu, niin minä ammun ensin sinut, sitten heidät”. Tämän täytyi totella ja sitten ukko itse surmasi toisen varkaan. Näkijöitä ei ollut, jonka tähden murhamiehistä ei saatu selvää, ennen kuin T:n kumppali kuolinvuoteellaan kertoi asian sisarelleen, joka sen ulommaksi levitti. Orlovan majakan päällikkö, kapteeni Beckens, joka tämän ensin kertoi minulle, sanoi koettaneensa tartuttaa stanovoitaa, s. o. nimismiehiä tähän asiaan, ja kaikki 4 tai 5, jotka perätysten hänen aikanaan palvelivat tässä piirissä, olivat alussa puuttuneet sen tutkimiseen, mutta sittemmin huomanneet ”ett’ei voitu saada siitä mitään selkoa”. Ukko T. oli näet hyvin rikas. – Muuten on mainittava, että tämä oli ainoa kerta, jolloin kuulin lappalaista syytettävän murhasta. Tavallisen luonteensa mukaan lappalainen ei ole edes ”tuima tappelija”, vaan viinapäissäkin niin lempeä, että on melkein mahdotonta paeta heidän syleilyään ja suutelojansa.

Jokangan syyskylässä, niin kuin mainittiin, ei ollut muita asunnoita kuin turvekotia ja tuo telttä; ei ollut tupaa, jossa auringon tai kynttilän valossa, puhtaassa, savuttomassa ilmassa olisin voinut tehdä muistoonpanojani kielestä ym. Kodassa oli taas jonkun pitemmän, esim. sadun kirjoittaminen melkein mahdoton: paitsi ahtautta ja epämukavuutta olivat esteenä etenkin savu, joka leikkeli silmiä, kun en kirjoittaessa voinut pitää päätäni aivan alhaalla enkä kaukana tulesta ja alituinen hälinä, joka ei sallinut minun tarpeeksi tarkkaan oivaltaa lappalaisen kertojan pikaisia ja epäselviä ääniä, sillä jos aika-ihmiset saattoivatkin olla jotenkin vaiti, sattui helposti että nuori ”*varr-hyps*” parkaisi pahan sävelen tahi vuona toisessa nurkassa rupesi määkymään. Minä sen tähden usein käytin aittaa kirjoituskamarina, vaikka siinä taas oli se haittana, että lakki jäättyi, niin että sitä vähä väliä täytyi käsissä pidellen ja suulla puhallellen sulatella. Tähän kirjoitustyöhön mennessäni tai siitä tullessani seisoin kerran aitan oven luona; isäntä, joka oli säästänyt kappaleen lampaanlihaa, kunnes tulisi joku oikein lempivieras, tahtoi sitä keittää minulle päivälliseksi ja oli sen tähden kiivennyt aitan katolle sitä etsimään poronlihojen joukosta, joita tämä katto oli niin kuin tavallisesti täynnä – lihat täytyy näet koirilta ja ehkä metsäeläviltä säilyttää korkealla, kattojen päällä tai erityisillä korkeajalkaisilla lavoilla, niin että kylä etempää nähden näyttää siltä kuin asunnot olisivat tulipunaisilla kattotieillä katetut. Siinä seisossani juoksee minuun päin nuorukainen täyttä vauhtia ja hänen perässään ämmä, nähtävästi vihan vimmosta. Ohi juostessa tämä tempasi ylös jäätyneen lihapalasen, joka

oli katolta pudonnut maahan, viskasi minun päälleni ja kiiti sitten eteenpäin, maasta nostellen palikoita, joilla koeteli vihamiestänsä tavoittaa, kunnes hävisivät kotien taakse. Ukko isäntä nauroi katolla täyttä kurkkua ja samoin muut kyläläiset, jotka olivat tätä kilpajuoksua katselleet. Minun etenkin oli vaikea ymmärtää loukkausta ja kysyin mitä se merkitsi. Se ei ollut muuta kuin jokapäiväinen tapaus: ämmä oli herkkä säikkymään, poika oli piloillaan säikäyttänyt häntä ja siitä tämä oli joutunut aivan vimmaan ja tolkuttomaksi, ett´ei tiennyt mitä teki. Tästä lappalaisten tunnetusta herkkähermoisuudesta olin Lumbovskissa nähnyt ensimmäisen, vaikka vähemmän huomattavan esimerkin emännän kerrotusta kauhistuksesta, mutta Semioštrovskin lappalaisten luona oli minulla tilaisuus sitä useampi kerta nähdä. Sitä ei ole läheskään kaikissa, vaan näkyy olevan semmoisissa ihmisissä, jotka ovat paljon kurjuutta kärsineet, paljon surua nähneet tai joskus pahasti peljästyneet, enimmäkseen vanhoissa naisissa, mutta myös nuoremmissa naisihmisissä ja miehissäkin. Se kunnan valitsema poliisimies (ven. *djessjätkskj*), jonka luona asuin Arsjoen kylässä, saattoi esim., jos ovi paiskattiin kovemmasti kiinni tai muuta kovempaa ääntä päästettiin tuvasta, portaista, niin kuin olisi häneen jotakin satunut, ja sitten vähän aikaa, silmät selälään ja aivan hölmön näköisenä, ähkäillä ja puhkailla, kunnes tointui. Samassa kylässä oli mies, jonka hiukset olivat hyvin kiheräisiä, melkein kuin neekereillä ja siis hyvin hyvät tukistaa. Tämä huvitti itseään ja muita sillä että useamman kerran säikäytti erästä ämmää, joka oli säikkyjä. Ämmä joka kerta kiljaisi, tart-

tui miehen tukkaan ja vanutteli sitä aika tavalla, kunnes toinen kädellä tai muulla peitti hänen silmänsä; silloin ämmältä kädet laukesivat ja koko ruumis näkyi hervahtavan, mutta hengitettyään syvästi muutaman kerran oli hän taas pian yhtä iloinen ja ystävällinen kuin ennen. Minä tämän leikin kielsin, kuultuani ämmän valittavan, että se häntä vaivasi.

Koska Jokangassa viivyin kauemman aikaa, käytin muutamia tunteja katsellakseni porolaumaa, etenkin kun tiesin, että se tätä nykyä on tavattoman iso, koska suuri osa ponoilaisten ja lumbovskilaisten poroista vielä oli täällä. Ajettuani isännän seurassa noin puolen peninkulmaa, kuulin sivultapäin koiran haukuntaua ja osoittaen sinnepäin sanoin: ”Luultavasti laumaa tuolta päin, tuon varvikon takaa ajetaan”. – ”Luultavasti”, vastasi isäntä vähän pilkallisesti, mutta samassa minäkin huomasin, että tuo ”varvikko” liikkui meitä kohti sangen nopeasti: se oli lauma. Mutta sen suuruutta ja komeutta ihmetellessäni näin samallaisen varvikon tulevan toisaalta: nämät olivat näet saman lauman osia, jotka yöllä ja aamulla olivat hajonneet eri haaroille ja joita nyt ajettiin yhteen yöksi. Ne ryntäsivät vastakkain niin kuin kaksi vihollista sotajoukkoa ja törmäsivät yhteen melkein meidän ympärillemme. Ihanaa oli nähdä näitä vilkkaita, reippaita, nopeajalkaisia eläimiä, niiden eri suuruutta ja eri karvaa: tavallisten harmaiden ohessa oli lumivalkeisia, valkean- ja harmaankirjavia, tummanharmaita ym. Miesten huudot ja koirien haukuntau lisäsivät vaan tämän näön vilkkautta. Koirat, pienet, keltaiset tüstöt [sekarotuinen koira, rakkil], jotka muuten, kun niitä ei tarvita, ääneti makaavat reen päällä isännän takana,

pyörivät, kimakasti haukkuen, lauman reunassa, ahdistellen jokaista poroa, joka tahtoi jäljelle jäädä tai sivullepäin paeta. Nyt kun lauma oli saatu paikoilleen, matalan ylänteen rinteelle, saattoivat miehet ruveta paremmin toimitamaan kukin eri tehtäväänsä: muiden kylien asukkaat pyytelivät omia porojaan kotiin viedäksensä, jokangalaiset ottivat kiinni niitä, jotka seuraavina päivinä tarvitsivat ajoa varten pitää käsillä tai joita aikoivat teurastaa tai opettaa ihmistä tottelemaan. Monesti paukahtaa piilukkoinen pyssykin, jota lappalainen aina pitää mukanaan rekensä päällä hylkeennahkaisessa huotrassa; silloin välittömästi kaatuu maahan joku villiintynyt poro, joka ei laske ihmistä niin likelle, että suopungilla, heittonuoralla, saisi sen kiinni, taikka eheäkorvainen, isännätön peurahirvas, joka kiiman aikana on joutunut laumaan. – Eräs metsäytynyt nuori poro, jota lumbovskilainen kyytimies oli turhaan pyydellyt, oli aina pitäytynyt lauman reunassa ja ulkopuolella sitä; viimein näin koiran ajavan sen laumaan ja huusin: ”Nyt se tulee!” Sillä kertaa oli omistajan suopunki valmis, vaan samassa lensi toiseltakin puolen toinen suopunki ja tarttui porolle sarviin. Mutta sillä ei ole vielä kaikki tehty, jos nuora sattuukin oikein ja lujasti kietoo poron sarvet; tämmöistä nuorta poroa kiinni saadessa tarvitaan melkein aina kaksi miestä, joista toinen pitää nuoran päätä, toinen nuoraa myöten lähenee poroa, lappaen nuoraa yhä taakseen. Mitä likemmäksi mies tulee, sitä levottomammaksi käypi poro, se hyppelee sinne, tänne ja pyrkii pakoon, tanssittaen miehiä aika tavalla. Viimein on mies kuitenkin niin likellä, että saattaa tarttua käsin sarviin

ja painaa poron pään maahan. Eläin yhä vielä koettaa pystyssä pysyä, mutta kun pää väännetään niin, että niska ja sarvet painuvat alaspäin lumeen, turpa ylöspäin, kaatuu poro kyljellensä. Silloin välistä tapahtuu että poro silmänräpäyksessä heittää henkensä, ”niska taittuu” ja usein se tahallaankin taitetaan. Minulle huusi mainittu kyytimies, heittäessäni painia hänen poronsa kanssa: ”Käännä siitä niska poikki!”. Kun en sitä tehnyt, sanoi hän jälkeinpäin: ”Et raatsinut porolta niskaa taittaa; olisimme saaneet tuoretta lihaa iltaseksi”. Mutta jos tahdotaan pitää eläin elossa, täytyy se kääntää selällensä, samassa kun se maahan lankeaa. Nyt se on kokonaan miehen vallassa; hän istuu sen päälle, panee sille päätset päähän ja taluttaa sitten mihin tahansa. Tavallisesti se sidotaan reen kaplaasen kiinni ja saapi sitten juosta muassa, sill’ aikaa kun isäntä hiljalleen ajelee laumassa, etsien muita porojansa. Muutamat porot tulevat niin kesyiksi, ett’ei tarvitse kuin parin sylen päästä heittää suopungin löyhälleen sarville, jolloin eläin itse lähenee isäntää ja antaa panna päätset päähän; ja ylimalkaan ne, jotka ovat vähänkin olleet ihmisten käsissä, eivät enää tee mitään vastarintaa, kun kerran ohja on päähän pantu. Mutta vasat, joita jalan syten [varta vasten] opetusta varten otetaan kiinni ja kuljetetaan reen muassa laumaa myöten, ponnistelevat kaikin voimin ihmisten valtaa vasten. Kun reki lähtee liikkeelle ja nuora kiinnittyy, tahtoo nuoralainen ensin pitää paikkansa kuin mies eikä liikahda paikaltaan; mutta nuora vetää yhä kovemmin, ei auta vastustaminen eikä pään pudistelemineen. Poro heittäytyy polvilleen ja sitten pitkälleen ja laahaa vähän matkaa reen jäljessä lunta

myöten, melkein kuin kuolleena. Mutta ei tämäkään keino ole hyvä, niska tahtoo katketa; yht'äkkiä hän kavahtaa seisaalleen ja nelin jaloin ylös maasta, sitten lentää eteenpäin, oikealle ja vasemmalle puolen rekeä, kääntää kuperkeikkaa jne. Reki vaan kulkee vakavasti omaa tietään huolimatta tästä kapinoitsijasta; viimein hän väsyä, näkee oman voimattomuutensa, taipuu ihmisen isännyyden alle ja juoksee sievästi perässä kuin muutkin porot. – Poron juoksu on kepeä, ja lentäessä eteenpäin, pää pystyssä suurine haarasarvineen, on se erittäin kaunis ilmiö; mutta ajoporo, jonka niskaa käsäs [köyryssä] painaa alaspäin, joka kauemmin ajettua läähättäen pitää kielen riippumassa ulkona suusta ja jolta vielä lisäksi toinen tai kumpikin sarvi on lähtenyt pois, niin että vaan nuo tyvistetyt tai rikki pilkotut korvat törrottävät päässä, tosin vähän muistuttaa hyvin isoa koiraa, mutta ei ole suinkaan kaunis.

Kahdentenkymmenentenä päivänä saattoi isäntä itse minut eteenpäin lähimpään kylään. Sana oli tullut, että kyötemjävreläiset, joiden kyläkuntaa venäläiset kutsuvat *Kuroptjovskij*, sentähden että melkein kaikilla sikäläisillä on sukunimi *Kuroptjov*, par'aikaa oli muuttamassa syyspaikastaan talvipogostaan eteläpuolelle Keivaa, jonkatähden minunkin oli varmintä kääntyä sinne. Vähän matkaa kylästä maa alkoi kohota ja varvikko harveta; vähitellen nousimme tuolle selänteelle, jolta oli sängen lavea näköala, vaikka kuollut ja kauhea: pohjoisen puolella paljon autioita lumikenttiä, etelässä metsää likempänä matalaa pajikkoja, mutta kauempana yhä korkeampaa, jylhää kuusikkoja, ja taivaan rannalla etelässä siinti korkea vuori Siivulyöhka,

joka alkaa puolen peninkulmaa pohjoispuolella Ponoin jokea, ensin kulkee pohjaiseen, sitten kääntyy luoteiseen ja on kaikkiaan noin peninkulman pituinen. Keivalta sitten taas laskeusimme lounaaseen päin ja hämärissä ajoimme korkean kuusikon kautta talvikylään; enemmän kuin kylä tupineen miellytti minua metsä, jota en ollut nähnyt kesästä asti, ja ihasuksissani en saattanut olla hyräilemättä tuota kaunista laulua:

*"Sinisalo, ken sun loi
Keboittamaan korkealle?
Mestarille taitavalle
Harras kiitoksen' nyt soi".*

Koska oli luultava, että asukkaat eivät vielä olleet ehtineet kylään, olimme metsästä ottaneet kuivaa puuta mukaamme; ja se olikin tarpeellista, sillä kylä oli autiona. Ilman suuretta vaivatta pääsimme kuitenkin yhteen tupaan, kannoimme kapineet sisään ja saimme tulen takkaan; samassa alkoi talonväki myöskin perille tulla pitkässä raidossa: kunkin ajajan perässä kulki useampi poroja perätysten, vetäen kukin tavararekeään tai ahkioitaan. Niin kuin lukija muistanee, on Kuroptjovskij ainoastaan siirtokunta Jokangasta ja luetaan yhdeksi siirtokunnaksi sen kanssa, vaikka ainoastaan kesällä asuvat kaikki yhdessä Jokangan joen suussa. Minä siis en odottanut saavani tässä nähdä tai kuulla mitään erinomaista enkä aikonut täällä kauemmin viipyä, mutta olin kahdella päällä, pitikö tästä vielä poiketa etelään päin Kamenskiin (lap. *Kintush*), joka muutaman hämärän tarinan mukaan on Turjan lappalaisten yhteinen alkuperäinen koti. Kielen tiesin olevan samaa Turjan lappia, jota olin

jo tutkinut, mutta arvelin, että kenties tavoissa ja taikauskossa olisi säilynyt enemmän vanhanaikuista kuin muilla turjalaisilla; etenkin teki mieli tavata erästä Foka (lap. *Oagka*) nimistä ukkoa, jota Ponoissa asti oli noidaksi mainittu. Hyväksi onneksi saapui kylään samana iltana kuin minäkin – Foka ukko.

Häneltä seuraavana päivänä kuultelin hänen sekä muiden kintukselaisten elämää ja viinan avulla koetin yllyttää häntä noitavirkaansa näyttämään. Hän elää yksin perheineen kesät, talvet samalla paikalla tuvassa, järven lahdessa, jonka järven läpi Ponoijoki juoksee; 6-7 virstan päässä heiltä asuu toinen yksinäinen perhe samalla tavalla ja toisaalla päin noin 7 virstan päässä asuu taas kaksi veljestä perheineen kahdessa eri kodassa. Tämä on varsinainen eli Ala-Kamenski, mutta Ylä-Kamenskissa (lap. *Pije-Kintush*), jonne on Ponoita myöten 30 virstaa, elää vielä 5 perhettä. Pääelinkeinona on, niin kuin liikkumattomasta elämänlaadusta ja porojen vähästä luvusta (390) sopii arvata, kalastaminen: haukia, siikaa, ahventa, madetta, säynästä saadaan jotenkin runsaasti Ponoista, joka jo tällä kohdalla on kohtalaisen leveä joki; se juoksee hiljalleen tasaista maata myöten eikä siinä ole koskia ennen kuin alapuolella Lumbovskin talvikylää.

Mytologian jäännöksistä ja taikauskosta en saanut häneltä paljon selvää; toimitettiin kerta hänen johdolla semmoista loitsulaulua, joka on lappalaisilla vanhoista ajoista tavallista ja jota olin kuullut usein mainittavan, mutta en koskaan vielä ollut nähnyt. Muuten tämmöisiä asioita kysellessäni viitattiin Semioistrovskiin eikä Kamenskiin, jonka tähden päätin suoraan lähteä edelliseen paikkaan,

jälkimmäiseen poikkeamatta.

Arsjoki, Semioistrovje, jumalia (16 kpl)

Niin kuin viimein kerrottiin, läksin 22. p:vä marraskuuta 1876 Kuroptjovskien eli Kyöttemjävren kylästä eteenpäin, ensin pohjoista, sitten länttä kohti pyrkimään. Samassa olin jättänyt Turjan Lapin alan, ja se 80 virstan taipale, joka nyt oli edessäni, erotti myös turjalaisten ja luoteisten, Kuollan puoleisten lappalaisten asuinpaikat toisistaan. Jonkun virstan ajoimme ensin Kärsmöi-jokea myöten, joka Urtesta lähdettyään juoksee ensin lounasta kohti 5 virstaa, sitten etelään 30 virstaa ja laskee Ponoisen. Sitten kulki tie yhä ylämäkeen, kunnes noin peninkulman päässä kylästä olimme tulleet Urten harjulle, jota myöten ajettiin kaksi peninkulmaa luoteista suuntaa, ennen kuin laskeuttiin sen pohjaispuolelle. Illaksi saavuimme yksinäiseen kotaan, jossa olimme yötä ja josta toisena aamuna jatkoimme matkaamme, niin että hämärissä pääsimme semioistrovskilaisten talvikylään eli *Arsjok siip*iin (ven. *Varzinskij pogost*), joka on Jokangan, lap. Jovk-joen varrella. Tämä verraten iso joki alkaa länsipuolella kylää pienestä Kancajärvestä ja juoksee 6½ peninkulmaa 13 pienemmän järven läpi, kunnes laskee Kälmjärveen, joka on 5-6 virstaa pitkä ja vielä noin 12 v. yläpuolella kylää. Tämän järven kohdalla loppuu Urte eli Kejva noin ½ peninkulm. etelässä siitä. Kälmjärven alapuolella ei ole sitten enää järviä ennen kuin 7 v. merestä pieni järvi. Putouksia ei ole koko joessa, vaan lohi nousee aivan sen latvaan asti, vaik-

ka tosin vähän pääsee ylös, sillä jokangalaiset, jotka kesällä asuvat saman joen suussa, sulkevat sen padoilla, suureksi harmiksi ja haitaksi arsjokelaisille, kun talveksi tulevat tänne ylös meren rannasta päin. Kesällä asuvat he nimittäin pohjaisessa, Jäämeren rannalla, pienen Arsjoen suussa, noin 60 virstaa kaakkosessa Seitsemänsaaren kalastuspaikasta, josta ovatkin saaneet venäjänkielisen nimensä Semiostrovskie. Syksyn tullen muuttavat he ensin tuntureille, jossa heillä on kotia, ja sitten myöhemmin vielä 50 v. etelään päin talvipaikkaan, johon meren rannasta luetaan 100 virstaa tai enempi. Porroja sanottiin olevan 400-500. Keväällä kulkevat he suoraan talvikylästä meren rantaan. Sopii vielä mainita, että tästä talvikylästä luetaan sama verta matkaa eli 301 virstaa Kuollaan, Ponoiseen ja Vartzugaan, Lapinmaan etelärannalle, joka luku voipi olla johonkin määrin oikea.

Kylään tullessa annoin kyytimiehen ajaa muutaman sukulaisensa tai tuttavansa luo, jonka talon hän sanoi olevan parempia kylässä. Mutta samassa kun reki seisattui, tuli tuikahti luokseni mies, iso messinkimerkki rinnalla, esitti itsensä kylän poliisiksi, kymmenysmieheksi ja tarjosi majaa omassa talossaan. Arvellen: ”hyvä on kulkea kutsutun”, otinkin tarjouksen vastaan ja pian astuin hänen tupaansa. Enimmät asunnot näkyivät olevan tuommoisia avolietisiä tupia, mutta paljoa huonommat niitä, joita ennen olin nähnyt: ne olivat kokoon kyhätty jotenkin ohuista lankuista, joita lappalaiset olivat ostaneet tai kenties jonkun haaksirikon perästä – löytäneet merenrannasta ja poroilla kuljettaneet tänne asti, sillä täällä Urten pohjaispuolella ei ole tukkimetsää likimailla. Haaksirikkoa

muistutti ovikin, josta astuin sisään: se oli valkoinen, hienosti maalattu, vaskiripainen kajuutin ovi. En ollut kauan sisässä, kun tuli sinne tuntematon mies, rompipullo kainalossa ja pisti sen minulle käteen – tervetulijaisiksi. Muita miehiä oli myöskin koossa ja kokoutui yhä enemmän uutta tulokasta katsomaan, joten vähän ajan päästä oli ympärilläni pieni, utelias, mutta vähän arkamainen iltaseura. Syyn tähän erinomaiseen huomioon arvasin hyvin, tietäen, että minua täällä jo oli odotettu jonkunlaisena myytilisenä henkilönä. Viime taipaleella oli näet vastaan sattuva mies tullut pulkkani luo minua tervehtimään ja tarkastamaan, ja huomattuaan minut jotenkin tavalliseksi ihmiseksi, kertanut sen tarun, jonka lappalaisten mielikuvitus oli punonut yksinäisen maalle tulemiseni ja koko olemukseni ympärille. Tämän mukaan oli muutama bohatira (satumainen sankari) eräänä syksypäivänä ilmautunut Ponoin suuhun ja soutamatta ajettuaan raskaassa lastissa olevan purtensa vastavirtaan, noussut maalle kylän kohdalle, josta nyt katseltuaan sikäläisiä maita ja mantereita, oli tulemassa halki Lapin 40: llä porolla, joita tarvittiin osaksi hänen omaa raskasta itseänsä – sillä voimahan se miehestä painaa – osaksi hänen mahdolluttomia rikkauksiansa kuljettamaan. Näin silmätysten ollessamme näkyi bohatiran omaisuudet minusta vähitellen haihtuvan ja lappalaisten arkuus samassa vähenevän, sillä vähän ajan kuluessa sain heiltä ne maantieteelliset tiedot, joista pääasialliset olen tähän ylemmäksi pannut. Tästä rohkaistuna sanoin Turjan puolella kuulleen, että he eivät vielä ole kokonaan hyljänneet vanhan kansan tapoja, vaan vielä muutamia vuosia taka-

perin pitäneet uhreja, ja sanoin mielelläni tahtovani likempia tietoja tästä asiasta. Mutta tämä ei ollut mieluinen kysymys. ”Mitä te niillä tiedoilla teette?”, ”Se on aivan joutavaa, että semmoisia asioita tutkiskelette”, yms. sain vastaukseksi. Minä selitin, että Tsaarin poika oli minut lähettänyt heidän kieltänsä, tapojansa ja kaikkia olojansa tutkimaan – joka selitys kyllä oli paikkansa pitävä, koska minulla oli matkarahat kanslerinvaroista – ja ett’ei minun suinkaan sopinut jättää tätäkään puolta tutkimatta. Ei välimme kuitenkaan tänä iltana tullut niin tutuiksi, että olisin saanut tietää paljon mitään uutta; mutta viipyessäni kylässä melkein kolme vuorokautta, käyden mökistä toiseen, ostellen heidän omituisempia kapineitaan, juoden ja heille juottaen huonoa rommia aamusta iltaan, maaten yön yhden peitteen alla noidan kanssa, josta minulle jäi eläviä muistoja koko loppumatkaksi, pannen nimet – Aleksander ja Maaria, syntymänajan mukaan niin kuin venäjän uskoisilla on tapana – kahdelle lapsukaiselle, jotka olivat syntyneet sen perästä kun pappi viimein (edellisenä talvena) oli heillä käynyt ja joita ei siis tiedetty nimittää ennen kuin hän taas joulujen seudussa tulisi kylään; ottaen nurisematta vastaan sekä kaikki suutelot ja syleilyt, joita herttaiset juomatoverini antoivat, että myös sen lappalaisen nimen *Ärvej Kavrl äljek* (Arhippa Kaaprielin poika) joka minulle muodostettiin oikeasta omastani ja isäni nimestä – kaiken tämän kautta saavutin siinä määrässä heidän luottamuksensa, että luullakseni jotenkin täydellisesti ja peittelemättä tunnustivat minulle uskonsa, kertoivat ja osaksi näyttivät sen menoja. Kosk’ei minua kielletty tätä edemmäksi

levittämästä, niin minä sen nyt teen tässä, samalla ottaen huomioon, mitä muualta kuulin ja huomasin samasta asiasta. Seuratkoon ensin heidän kummallinen jumalistonsa:

Jumalia on 16:

1. *Shant-rubtnaš*, ”sama kuin Kristus”. Tämä jumala, jota Kamenskin ukko Foka myöskin noitalaulussaan ensimmäiseksi nimitti, vaan josta muuten en kuullut mitään, on epäilemättä sama kuin Tverin karjalaisten *shündüruohtinaš*, s. o. syntyruhtinas, joka Mateuksen Evankeliumin käännöksessä on tavallinen Jesuksen toisintonimenä. Aunuksen, Vienan tai Laatokan karjalassa tätä nimeä tietääkseni ei enää tunneta.

2. *Shant-meatmas*, ”ruhtinaan veli”.

3. *Shant-ajke*, ”hänen äitinsä, jumalan emä, neitsyt Maaria”. Nimi merkitsee luultavasti syntyäitiä, sillä sen jälkimmäistä osaa *ajke*, joka löytyy muissakin naisjumalain nimissä, en tiedä paremmin selittää kuin sanasta *ajgoja*, joka yleisesti tavataan Aunuksen ja Karjalan itkuvirsissä merkityksellä: äiti, samoin kuin *ajgoma*, merkityksellä lapsi, tietysti molemmat käyttämättömästä verbivartalosta *ajgo* = saada aikaan, synnyttää.

4. *Sied-vun*, ”ruhtinaan setä t. eno”. Luultavasti tässä selityksessä on erehdys, sillä *vun* merkitsee anoppia, joten nimi voisi merkitä seidan tai hiiden anoppia.

5. *Mintyš*, miesjumala. Muutamassa Jokangan sadussa mainitaan *Mientuš*; se on semmoinen olento, joka välistä ilmautuu kesyttömänä härkäpeurana, välistä, heitettyään päältään peurantaljan, muuttuu ihmiseksi, ja joka nai muutama vanhan pariskunnan nuorimman tyttären, samoin kuin kaarne ja norppa naivat molemmat vanhemmat tyttäret.

6. *Meantash-ajke* on edellisen äiti.

7. *Tīrmes*, ukkosen jumala, ukkonen; on vielä tuttu kaikille Venäjän lappalaisille samoin kuin läntisellekin ja jääpi epäilemättä ikuisiksi ajoiksi heidän kieleensä tämän luonnonvoiman nimenä, etenkin lauseessa *Tīrmes tshārka* ukkonen jyrisee, samoin kuin ”ukkonen” on säilynyt suomen kielessä, vaikka sen alkuperäinen merkitys on kadonnut.

8. *Rās-ajke*, naisjumala. Sanan mukaan olisi tämä ”heinänemä”, ”ruohon-synnyttäjä” ja vaikka heinällä, niin kuin tiedetään, on verraten vähäinen merkitys porokarjan hoidossa, niin näkyy tällä jumalattarella olevan joku valta porojen yli. Sen päätän seuraavasta tapauksesta, jonka näin Ars-joen kylässä. Eräs mies lahjoitti vanhemmalle veljelleen poron; lahjan saaja suuteli ensin antajaa ristiin, niin kuin Venäjällä on tapana, sitten kumartui hänelle jalkaan; tämän perästä suuteli poroa, kumarsi sille jalkaan ja suuteli jalkaakin, jonka jälkeen nousi pystyyn ja taas teki kaikki samat temput uudestaan. Kysyttyäni mitä se merkitsi, sanottiin että se tehtiin *Rās-ajken* kunniaksi.

9. *Uonkes* miesjumala, ja

10. *Uonkes-ajke* hänen äitinsä.

11. *Tavā*; Jokangan lappalainen äänsi: *Tavaj* ja sanoi kalastuksen sekä metsästyksen olevan hänen vallasaan. Äänilakien mukaan olisi vastaava suomalainen muoto *tevo(i)*, *tehvo(i)*, taikka *tavo(i)*, *tahvo(i)* ja mahdollista on että lappalaiset ensin eteläisten naapuriensa kautta ovat tutustuneet pyhän Stefanuksen, Tahvanan, Tahvon, Tapanin kanssa ja, huomattuaan hänet kyllin mahtavaksi, asettaneet hänet jumalistoonsa. Nykyisessä kielessä käytetään miehen-

nimenä Kuollan ja Nuotjärven tienoilla Teahpan, Turjassa Teappa, joilla on perusmuotona ven. *Stepan*. Muuten tuo jokangalaisen selitys johdattaa mieleen suomalaisten Tapion; kenties *Tavaj* ei ollutkaan muuta kuin ukko Tapio, jolle erehdyksessä on pantu kalakuntakin valanalaiseksi? Mutta kenties Tapiokaan ei ole muuta kuin Tapani?

12. *Tavā-ajke* on edellisen äiti.

13. *Kārva* eli *Sāla-Gārva* ”ruhtinaan piisari” (s.o. kirjuri, luultavasti tarkoitettiin vaan: ruhtinaan lähin mies, oikea käsi) ja

14. *Sāla-Ampördöke* ovat veljeksiä. Jälkimmäisestä en saanut mitään likempää selitystä; edellinen on tunnettu Turjan Lapissa nimeltä *Kārvaj* ja näkyy aikoinaan olleen etevimpiä jumalia, koska senpuoleiset venäläiset ja lappalaisetkin venäjätä puhuessaan nimittävät koko lappalaisten vanhan, pakanallisen uskon hänen nimensä mukaan *karveja vera* eli joskus *kavreja vera* (*vera*=usko). Kristilliseltä kannalta hän siis on pahempia pahoja henkiä, jonka vuoksi hänen nimeään nyt käytetään kirouksena, esim. *aj ton kārvaj, ton!* voi sinua paholaista! *Sāla*-sanalla, joka löytyy molempien veljesten nimissä ja jonka sitä paitse olen tavannut muutamassa tämänpuoleisen järven nimessä *Sāla-jävr*, ei ole merkitystä nykyisessä lapin kielessä; se näkyy olevan genitiivi jotakin sanaa *Sālla* joka olisi säännöllinen ven. lappalainen muoto suomalaista sanaa *salu*. *Kārvaj* vaatii taas vastakohdakseen suomalaista muotoa *karvo(i)* eli *kauro(i)*; jälkimmäinen eli *Kavro*, *Gavroj* onkin karjalainen ja aunukselainen muunnos nimestä Gabriel, ven. *Gavril*, joten *Sāla-Gārva* olisi ”Salon Kaapriel”, samoin kuin *Sāla-jävr* ”Salonjärvi”.

15. *Räs-sijt* ja,

16. *Koamtka*, joita molempia myös nimitetään *sijt* eli *sijt kēales*, ovat vanhuksia, jotka välistä ilmestyvät valkeissa vaatteissa ja joiden hallituspiiriin kuuluu etenkin kalastus, mutta myös ihmisten terveys. Kerran on tapahtunut että he tappelun aikana ilmestyivät päällikölle ja auttoivat häntä vihollista vastaan, jonka tähden nytkin rukoillaan heitä auttamaan sekä tsaaria että lappalaistenkin kaikista vaiheista. – Se Jokangan lappalainen, joka minulle Ponoissa kertoi niistä asioista, minkä tiesi, ei tuntenut kuin yhden *Sijty kēales*, mutta tämä oli hänen ilmoituksensa mukaan pääjumala, Herra itse, ja hänen allansa oli sitten kolme apostolin vertaista: *Tavaj*, *Tīrmes* ja *Kārvaj*. Tämä *Sijt* eli *sijty kēales* on tietysti sama kuin tuo läntisten lappalaisten *Sejda*, *sejta*, jonka seuraava asiakin todistaa. Monessa paikassa Turjan Lapissa, esim. likellä Purnatshia 4-5 peninkulmaa yläpuolella Ponoin kylää, tienvarsilla ja valkamoista sanottiin löytyvän noin 1½ - 2½ kyynärän korkuisia kivikokoja, pienen kivi ylimmäisenä (seidan pää); niitä nimitetään *täppe* eli *Sijty-täppe*, ven. *gurij* l. *sidushka* ja niiden sanottiin merkitsevän, että ”joku paha henki on niillä paikoin oleskellut”. Niitä on joko yksi tai useampia, 3-5 kussakin paikassa. Vielä nytkin on tapana hyvää säätä rukoiltaessa sinne kantaa *Sijty-kēaleselle* uhriksi hopeaa tai vaskinappeja, leipää suolan kanssa ym.; parikymmentä vuotta takaperin olivat poron uhrit Turjankin Lapissa tavalliset ja niitä toimitettiin myöskin kaikkine menoineen tämmöisten *täppe*’in luona. – *Koamtka*-nimestä puhumme vielä alempana, kun noitarumpu tulee puheeksi.

Muita henkisiä olentoja, joista tur-

jalaisilta kuulin yhtä ja toista, ovat nuohaltijantapaiset ”eläjät”, jotka eri vaikutusalansa mukaan ovat kolme lajia: *kyōde-jielle* (kodan-eläjä), *tshādse-jielle* (veden-eläjä) ja *vāre-jielle* (metsän-eläjä). Kodan haltijoita lienee yksi kussakin kodassa, ja vaikk’ en kuullut niiden tehneen mitään pahaa, peljätään niitä niin, ett’ ei lappalainen millään tavalla tohdi maata yötä yksin niiden kodassa. Veteisiä asuu järvissä ja jo’issa, yksi esim. Pietarin ja Paavalin suvannossa Ponoinjoessa; ne vetävät ihmisiä luokseen ja ovat siis todellakin vaarallisia. Sitä paitse näkyy niillä olevan ennustusvoima, jonka päätän seuraavasta tarinasta. Vaimo oli mennyt järven rantaan vettä noutamaan, niin nousee Vetehinen vedestä. Nainen kysyi: ”hyväksikö vai pahaksi?” – ”Pahaksi, pahaksi!” vastasi haltija. – ”Mitä pahaa tiedät?” – ”Sen pahan, että poikasi pian kuolee”. – Ja ennen kolmen päivän kuluttua oli poika kuollut.

Näitä paitse tavataan turjalaisissa saaduissa olentoja, joita tosin ei käsitetä hengiksi, niin kuin edellisiä, vaan jotka kuitenkin suuresti eroavat tavallisista ihmisistä. Nämä olennot, joilla vielä on se yhteistä, että kuuluvat muinaisuuteen, että ammoin ovat maan päältä hävinneet, ovat kolmea lajia: *Āts*, *Tālla* ja *Tshutte*.

Āts (vartalo *ātsyge*) on sama kuin Ruijan lappalaisten *battshetshan* [*hāhceseatni* ”syöjätär”] ja merkitsee naispuolisia, pahanilkisiä olennoita, jotka olivat oikeita ihmisiä pienemmät. Elinkeinona oli heillä kalastus, jonka tähden oleskelivat kalaisten järvien rannoilla; poroja heillä ei ollut, eivätkä käyneet meren rannassa kesillä. Heitä oli tietenkin äiti ja kolme tytärtä, vaan miespuolta ei ollut yhtään, jonka tähden syrjästä varastivat itselleen

poikia. Taikka jos metsässä tapasivat miehen, hyppäsivät kaikki tyyni hänelle kaulaan ja käskivät hänen kantaa heidät heidän kotiinsa. Jos ei totellut, niin imivät hänestä kaiken veren. Ahneus ja kateus näkyvät olleen heidän pääomaisuuksiaan, jonka vuoksi kateellista vieläkin soimataan seuraavalla tavalla: *pässe, Ättsyge, siettem, ton!* (*piro*, ven. *bjes*) Ättsygen siittämä sinä! – Viimein heidät kirottiin hämähäkeiksi, joina siis saavat tyydyttää verenhimoaan karpäsillä ja muilla hyönteisillä.

Tällä vastaa sekä muodon että merkityksen puolesta Ruijan lappalaisten *Stallo'a* ja Ruotsin lappalaisten *Stalu'a*; se on jättiläinen, hyvin rikas ja väkevä, mutta samalla tuhma, niin että viekas ihminen hänet voittaa. Tavallinen vertauslause Turjan lappalaisilla on: se on iso mies kuin *Talla*. Kildin'in ja Nuotjärven lappalaisilla on tämä sana: *täll* ja vähennysmuoto *tällesh* myöskin tallella, mutta uudella merkityksellä; oltuansa karhun liikanimenä on se vähitellen työntänyt syrjään ja saattanut unohduksiin oikean lapp. nimen *guoftsha, kymtsh*, (= suom. kontio) ja merkitsee nyt yksistään karhua.

*Tshud'*it olivat myös suuria ja jos mahdollista vielä tuhmemmat *Tallaa*: se vaan eroituksena, että jälkimmäinen aina ilmestyy yksinäisenä, edelliset sitä vastoin suuressa joukossa tekevät tuhmuuksiaan: hämmentävät talkkunoita juoksevaan puroon, pirttiä rakentaessaan koettelevat tarmonsaa takaa vetämällä pidentää liian lyhyttä hirttä jne. Nimestä päättäen ven. lappalaiset ovat saaneet nämä *Tshutte*- tarinat venäläisiltä, samoin kuin *Talla*, *Stallo* epäilemättä on skandinavilaista alkuperää.

Ihmisten ja jumalien välittäjänä on

nyöjte, noita. Hänelle jumalat ilmoittavat semmoisia asioita, jotka muilta ihmisiltä ovat salassa, unissa hän näkee, mikä kenenkin terveyttä haittaa, miksi ilma on huono, minkä tähden kalastus ei onnistu tai porot häviävät, ja hän unissaan myös näkee, millä keinoin nämä pahat ovat poistettavat, mitä ja kuinka paljon pitää uhrata millekin Jumalalle. Tämä ylenluonnollinen voima tietysti ei tule hänelle itsestään, vaan sekin on jumalien lahja, se on hänen hankittava heitä palvelemalla ja rukoilemalla. Tämmöisenä jumalanpalveluksena ja rukouksena ovat ne juhlalliset menot käsitettävät, jotka minä näin sekä Kyöttemjärven että Arsjoen kylässä, ja joita lapiksi nimitetään tekosanalla *kyky*. Minä tässä kerron jälkimmäisen tapauksen. Päästäkseni asian perille olin noidalle sanonut itselläni olevan vanhan vatsataudin, josta muka mielelläni tahdoin päästä hänen mahtinsa kautta. Tätä varten makasin yön hänen vieressään, ja aamulla, unestaan ja humalastaan selvittyään, hän ilmoitti, että tautini on mahdollinen parantaa ja jumalien avulla luultavasti paranisi. Siis päivän valjettua käytiin toimeen. ”*Silpy pytta'*”, hopeata pitää, sanoi noita ensimmäiseksi. Minä annoin siis 1 ruplan 10 kop. hopeassa hänelle käteen. Tämä oli se uhri, joka oli minun suoritettava terveyteni takaisin saamiseksi. Paitse hopeata piti hänellä myös olla rautaa, jonka tähden hän otti kirveen oikeaan käteensä, ja laskeutui sitten polvillensa tuvan lattialle. Kaikki, jotka olivat suostuneet osaa ottamaan eli säestämään (lap. *pälledet*), kävivät nyt myös piiriin lattialle polvilleen tai kykylleen, pari vaimopuolta oikealle puolen noitaa, miehet vasemmalle. Sitten alkoi

noita, silmät puoleksi ummessa, laulaa muutamia sanoja, jotka säestäjäkunta kertoi; vuorotellen kääntyi hän oikealle ja vasemmalle ja se puoli, jota hän näin innostutti, koroitti silloin ääntänsä. Ponnistuksesta alkaa hiki tippua noidan otsasta; hän silloin pyyhkäisee sen pois liinalla, jota yksi vaimoista pitää. Varsinaista nuottia ei ollut tällä laululla; se oli aivan yksitoikkoista, nousi ja laskihen tuskin enemmän puolta säveltä. Mutta mitä enemmän noita kiihtyi, sitä korkeammalta hän aloitti lausumustaan, johon köörikin yhä korkeammalla ja yhä kovemmalla äänellä vastasi: kunnes se *symn*, s.o. lauluosa, loppui. Sitten aloitettiin uutta osaa hiljemmällä ja matalammalla äänellä, ja sekin kiihtyi kiihtymistään kunnes noita sen lopetti. Muistaakseni oli neljä tämmöistä *symn*’iä, jotka minä saatoin tahdistaan eli rytmistään eroittaa; tämä rytmi olikin paras tunnusmerkki, sillä sitä noudatti sekä noita että säestäjät tarkoin, jota vastoin sanoista en voinut eroittaa kuin joskus jonkun jumalan nimen: noita innossaan ne lausui niin epäselvästi kuin venäjän pappi messuaan ja apulaisten lausumat hämmentyivät toisiinsa sekavaksi suhinaksi. Kun viimeinen osa oli lopussa, kattoi noita mainitulla liinalla vähäksi aikaa lähimmän vaimopuolen pään, kaikki kiittivät häntä kättä antamalla ja nousivat sitten pois.

Lukija huomaa, että nämät menot yhdessä kohdassa suuresti poikkeavat niistä, joita tiedetään muualla Lapissa ennen pidetyn. Minä en nähnyt noidan kiihtyvän siihen määrään, että olisi mennyt tainnoksiin, enkä kuullut turjalaisten tai arsjokelaisten puhuvankaan tämmöisestä haltioissa käymisestä, jonka tunnemme muiden matkustajain kertomuksista, ja

jossa tilassa ollessaan noita muka seurusteli henkien kanssa, saaden niiltä halutuita tietoja. Vanhempien ilmoitusten mukaan näyttää yhteislaulu juuri tarkoitettavan ainoastaan noidan saattamista tuohon magilliseen uneen; täällä noita yöllä tavallista unta nukkuessaan näkee nähtäviään; mutta samalla laulu näyttääkin kadottaneen tärkeimmän merkityksensä. Tähän muutokseen lienee syynä se, että Venäjän Lapissakaan ei enää ole oikeata ”*sburr nyöjte*”, ”*kyömdes-nyöjte*”, suurta noitaa, rumpunoitaa, joka taitaisi noitarumpua käyttää, sitä kumisuttamalla ja helisyttämällä vaivuttaa itseään henkiuneen, taikka jolla tätä kapinetta edes olisi. Nimeltä on noitarumpu *kyömdes* tosin vielä tuttu Turjan Lapissa ja muutama vuosikymmen takaperin oli Jokangan vanhan kesäkylän kohdalta, kiven alta löydetty vielä siihen kuuluva sarvivasara, jota nimitettiin *pällem* l. *kyömdes-pällem*. — Arsjoessa muistettiin ”*kümdes-nüjt*”ia ristimättöminä ilkiöinä, jotka taikavoimallaan tuottivat muille ihmisille onnettomuutta. Muutama ukko sanoi nähneensä *kümdes*-nimisen taikakoneenkin, mutta hänen sanansa mukaan se ei ollut rumpu, vaan poronnahasta tehty pussintapainen, koristettu tupsuilla ja vaskirenkaila, joita viimeisiä noita tarvittaessa pani helisemään. Silloin hänen ympärillensä kokoutui suuri joukko ”hänen veljiänsä, perkeleitä”. Kuollessansa oli noita käskenyt viedä taikakapineet järven saareen, ja siellä niiden luona hänen henkensä yhä elää, sillä muualla se ei saa rauhaa. Jos satut sopimattomalla ajalla tulemaan saareen, niin hän suuttuu ja nostaa hirmuisen rajuilman. — Tietysti se, jonka ukko näki, oli se nahkapussi, missä rumpua, niin kuin Ruijan ja Ruotsin

Lapista tiedämme, säilytettiin matkoilla ja muuten kun ei sitä tarvittu.

Joiku, noitarumpu, Leijärvälle, Rasnjargiin, Kantalahteen

Mitä noitarummun nimeen tulee, niin Venäjän Lapin murteet tässä niin kuin monessa muussa kohdassa ovat säilyttäneet vanhemman muodon, ja antavat samalla aihetta sen selittämiseen. *Kyömdes*, *kūmdes* (vart. *koamtasy*) on muotonsa ja merkityksensä puolesta aivan yhtä kuin Ruijan lapin *gobdas*; muotonsa puolesta on sen kanssa taas yhtäpitävä ven. lapin sana *koamtalas* l. *koamplös*-kansi, ja molempien perusmuotona näkyy olevan *kyömte*, joka tavataan yhteydessä *keit-kyömte*, käden selkämä, ja siis myös merkitsee jotakin päällistä. Yleisinten äänilakien mukaan vaatisi tämä vastakohtakseen suomen kielessä sanaa *konta*, mutta koska semmoista ei ole, niin pidämme sen vastakohtana sanaa *kaante* nom. kansi, joka myös muotonsa puolesta voipi vastata ja merkityksen puolesta epäilemättä vastaa tuohon *kyömte*-sanaan. Tällä etymologisella selityksellä olen uskaltanut vaivata lukijata siinä toivossa, että hän minun kanssani pitää sen tulosta s. o. *kyömdes* ja kansi sanojen yhteyttä lisätukena norjalaisen lapin kielen ja kansan tutkijan prof. Friis'in älykkäälle arvelulle: että Kalevalan Sampo, suomalaisten ”kirjakansi” ei ole muuta kuin lappalaisten *gobdas*.

Tässä yhteydessä otamme taas puheeksi tuon yllämainitun myyttillisen nimen *Koamtka*, joka Turjan täydellisemmän ääntämisen mukaan kuuluisi *Koamtakai* ja siis olisi säännöllinen vähennysmuoto

sanasta *kyömte*, siis: kannukainen eli kannikainen. Mutta sama on epäilemättä alkumuoto sillä sanalla *kontakka*, *kondoka*, jolla pohjois-karjalaiset ja Karjalan rannan venäläiset vielä muistelevat naapuriansa, lappalaisten noitarumpua. Se olisi siis ennen merkinnyt noitarumpua ja on nyt yhden jumalan nimenä. Kuinka tämä on selitettävä? Kenties siten, että noitarummulla, jota kutsuttiin milloin *kyömdes*, milloin hyväilevällä vähennysmuodolla *koamtka*, oli oma haltiansa, niin kuin niin monella muulla esineellä, ja että tämä haltia, nimeltä *koamtka kaales* (s. o. rummun, kannukaisen ukko), eli lyhyiden vuoksi vaan *koamtka*, sittemmin suuren valtansa ja armonsa tähden asetettiin varsinaisten jumalien joukkoon.

Uhreista, erittäin poron uhraamisesta, kuulin jo Turjan Lapissa useasti kerrottavan, ja muutama kertoja sanoi vielä lapsena ottaneensa osaa siihen. Tämän mukaan kävi asia seuraavalla tavalla. Kun noita oli määrännyt uhrin, kokoultui koko kylänväki, teurastivat poron, keittivät kaiken lihan kerrassaan, ruokoilivat jumaliaan, ”kääntyen itää kohti, sen tähden että aurinko sieltä nousee”. Tämä ei saanut tapahtua muulloin kuin aamusilla, noin klo 9:ään saakka. Pari vuotta tämän jälkeen valmisti se, jonka poro oli uhrattu, jalkojen päälle laudan (lapiksi: *lyvte pijnet* s.o. lautaa kohottaa, nostaa), joka katettiin liinalla, ja tälle pöydäntapaiselle kanto sitten jokainen rahaa uhriksi varojensa mukaan; noita otti ensin rahat vastaan, piti ne kolme päivää luonaan ja antoi ne sitten uhrin isännälle, paitse pientä osaa, jonka itse sai vaivoistaan. – Muut kertoivat poron uhrien tavallisesti tapahtuneen noiden *sijty-täppe*'in ympärillä; syödessä pidettiin

lakit päässä eikä rukoiltu (se on: ristitty silmiään), ei ennen syömistä eikä syömästä päästyään; lihaa syötiin mitä jakettiin; mikä jäi, se jätettiin sinne uhriksi, samoin kuin nahka sarvineen, joka risuilla täytettiin tai vedettiin puuhevon päälle, että olisi vielä elävän poron näköinen. Näitä tähän kuuluvia puita nimitettiin *lyhte-myry*, niin kuin itse uhria *lyhte* eli *lyhtepälle* (s. o. uhriaika) ja uhraamista verbillä *lyhtedet*. Näihin sanoihin katsoen on todennäköistä, että tuo kertomus laudan asettamisesta on syntynyt kertojan tai kenties osaksi minun väärästä ymmärryksestä, sillä *lyhte* olisi akkusatiivissa *lyhte*, jota muotoa tuskin voipi eroittaa *lyhte*-sanasta. – Uhratessa piti kaikilla osanottajilla olla puhtaat, uudet turkit päällä, ja jos vähäkään lientä tai lihaa tipahti vaatteille, niin oli se osa niistä pois leikattava ja tuleen heitettävä.

Arsjokelaiset olivat niin kuin turjalaisetkin jo luopuneet pakanallisen uskonnon harjoittamisesta eikä heillä ollut viimeisiin pariin kymmeneen vuoteen ollut poronuhria. Mutta koska paljo ihmisiä hukkuu mereen tai kuoli kaikenlaisiin tauteihin, ja metsästys sekä kalanpyynti kävivät yhä huonommiksi, niin arvattiin Karvajen vihastuneen heihin tuosta laiminlyömisestä ja päätettiin, arvattavasti noitien neuvosta, taaskin valmistaa uhri vanhoille jumalille. Kaikki kylän miehet ja muutamat vanhat emännät läksivät kauas kylästä Urtelle, johon rakensivat itsellensä kaksi kotaa, niistä uhrin aikana maataksaan ja ruokaa keittääkseen. Uhriporoja tarvitaan vähintään 12 ja niin monta silloin olikin, joista aina yksi kunakin päivänä tapettiin. Tämä tapahtui metsässä, kaukana kodista, puhtaalla paikalla, jonka ympäri vaimo ei ollut

kulkenut, ja josta vaimoja ei nytkään saanut olla läsnä. Sillä vaimoa pidetään saastaisena olentona, niin kuin monesta seikasta jokapäiväisessäkin elämässä huomaa. Erinäisiä uhrimenoja ei mainittu, ja tuskin niitä olikaan; uhrin perästä pystytettiin ”uhripuut” toiset toistensa viereen, niin että uhrin loputtua oli 12 poron kuvaa metsässä rinnatusten seisomassa. Kun kaikki porot oli uhrattu, purettiin kodat jälleen ja lähdettiin kylään takaisin. Minun teki tietysti mieli katsoa uhripaikkaa, mutta en löytänyt halukasta opasta, sillä vakuutettiin ettei siellä enää ollut nähtävänä muuta mitään kuin kenties muutamat sarvet ja lahonneet puupalaset. Uhri oli näet tapahtunut kolmantena vuonna ennen minun käyntiäni eli alkuvuodella 1874. Lukija kenties tahtoo tietää: kuinka sitten kävi? Auttoiko uhri? Ja tähän voin vastata lappalaisten ilmoituksella, että uhrin perästä oli näytännyt, ikään kuin kova onni olisi vähän korjautunut. Sen tähden aiottiin vastedeskin pitää uhria ja minun käydessäni oli jo toista kymmentä poroa luvattu ja uusi uhriaikakin määrätty: ensin tulevan Vasilein ja Trefan’in s. o. tammikuun 1. ja helmikuun 1. päivän välillä v. 1877, vanhan luvun mukaan. Tähän uhriin olisin varsin mielelläni osaa ottanut, sillä vaikka lappalaisten hämärästä ja usein ristiriitaisista kertomuksista olin huomannut, että pakanallinen muisto todellakin, jos ei ollut kokonaan katkennut, kumminkin hyvin heikoilla ja sekavilla siteillä riippui muinaisuudessa kiinni, niin olisin itse läsnä ollessani toivottavasti saanut nähdä ja kuulla paljon, jota lappalaiset eivät saattaneet tai tahtoneet kertoa, olisin saanut selkoa monesta asiasta, joka nyt jäi hämäräksi. Mutta koska en voinut

ajatellakaan tämän tähden viipyä toista kuukautta tuossa paikassa, joka muuten oli maailman vihoviimeisiä loukkoja, jossa kirjallinen työnteko ahtaissa, pimeissä, likaisissa hökkeleissä, juopuneitten seurassa oli melkein mahdotonta, niin läksin 26. p:vä marrask. Leijärven kylään (ven. *Ljavožerskij pogost*), jonne sanottiin olevan 90 virstaa ja jonne saavuin seuraavana yönä. Tämä on yhtä, Semioštrovskin kuntaa (ven. *obshtsbestvo*) Arsjoen kylän kanssa ja venäläiset niitä tavallisesti eroittavat toisistaan ainoasti siten, että kutsuvat edellistä lähemmäksi, jälkimäistä kaukaisemmaksi Semioštrovskin pogostaksi (Kuollan suhteen), vaikka talvikylien väliä on 90 v. ja vaikka he kesälläkin asuvat erillensä, nim. Leijärveläiset likellä Khārlovjoen suuta, Kharlovskaja salma'n rannalla, luoteispuolella Semioštrovskin kalastuspaikkaa (lap. *Kuksbin salk*), jonka kaakkoispuolella, niin kuin tiedämme, Arsjoen kesäkylä on. *Lei-jävr'*en talvikylä ei ole saman nimisen, vaan pienemmän *Koant-jävr'*en läntisellä rannalla, sen ja vähäisen *Säla-jävr'*en välissä, jotka ovat yhteydessä toistensa kanssa. *Koant-jävr'*en pohjoispäässä viepi pikku Kutsjoki veden Leieli Lejärveen, jonka lähimmästä pitkästä lahdesta on kylään 2 virstaa; ja viimein mainitusta järvestä lähtee Khārlovjoki, joka ensin juoksee luoteiseen, sitten kääntyy pohjoiseen ja laskee Jäämereen, jonne sen lähteestä luetaan 150 virstaa. Syyskylää ei ole leijärveläisillä enemmän kuin lujärveläisilläkkän, sillä syksyllä aina joulukuun loppuun asti kaikki asuvat erillään yksinäisissä kodissaan, kalaa pyydellen. Siis oli minulle onnellinen sattumus, että kylänmiehet kuitenkin olivat koossa; he olivat nim.

tulleet veroa suorittamaan kuollalaiselle starshinan kandidaatille, joka paraillaan majaili kylässä. En tarvinnut siis kauan odottaa poroja, vaan saatoin vähän levättyäni ja lämmittyäni lähteä eteenpäin *Lujävr'*een, jonne tahdoin kiiruhtaa, että voisin siellä viipyä muutamia päiviä kieltä kuunnellakseni ja kielennäytteitä ottaakseni. Tie oli tasainen, sillä se kulki enimmiten soita myöten; puolivälissä asui yksinäinen perhe kodassa, jossa otimme oppaan lisäksi, kosk' eivät lejäveläiset luottaneet itseensä. Joskus oli jo nyt metsä haittana, sillä metsänraja näkyy käyvän kohta eteläpuolella *Lejjävr'*ea, ja *Lujävr'*, joka on siitä lounaisessa, on jo sankassa metsäseudussa. Viimeisen osan matkaa, muutamia virstoja, ajoimme leveätä Kūrjkokea myöten, joka suuresta *Sjjävr'*estä tullen ja pienemmän *Kojävr'*en läpi juosten, alankomaiden kautta virtaa länttä kohti ”melkein päiväyksen” s. o. päivämatkan, ja laskee *Lujävr'*een.

Jo oli pimeä, kun saavuin järven rannalle, siihen paikkaan, jonne oli neuvottu. Pihalle ajaessani tuli joukko puoleksi juopuneita miehiä ulos katsomaan, kuka tulee, ja sisään astuessani näin nurkassa, sängyssä istuvan vanhan kauppiattaren Ponoista, jonka kanssa jo Lumbovskissa ja Jokangassa olin sattunut yhteen. Lattialla seisoi toinen kauppias Knäsöistä, Karjalan rannalta, puhellen venäjätä ja karjalan kieltä vuorotellen, ja tarjoellen pullostaan viinaa kauppaystävilleen, lappalaisille, mutta kun toiset rupesivat ottamaan, veti hän tavallisesti kätensä takaisin, sanoen: ”ei, parempi taitaa olla, jos itse juon”, jonka tekikin. Lattialla, lavitsoilla oli joka paikka täynnä istujia. Minun läsnäoloni näkyi hetkeksi pysäyttäneen kaupan, joka muuten taisi käydä

hyvin, kun oli kaksi kauppiasta, jotka kilpailivat toistensa kanssa. Mainittavimmat lappalaisten tavarat, joita he vaihtoivat jauhoihin, suolaan, kaikenlaiseen räämään tai osaksi myivät rahasta, olivat kalaa, etenkin siikaa ja nahkoja. Metsästys on nim. täällä kalastuksen rinnalla varsin tärkeä elinkeino, varsinkin kettuja ammutaan vahvasti ja niiden poikia otetaan pesistä keväällä, pidetään pienen aitan näköisissä purn'uisissa tai valloillaan pienissä saarissa, syötetään siikaisilla ja tapeetaan sitten syksyllä. Kosk'ei ollut ajattelemistakaan että voisin pitää majaa tässä tungoksessa – tännekin odotettiin veronottajaa ja häntä odottaessa tehtiin kauppaa – niin menin vielä samalla kyydillä poikki tuon ison *Lujävr'*en (ven. *Lovozero*), peninkulman verran yksinäiseen varakkaaseen taloon, jossa tiesin saavani majaa ja josta kyyti eteenpäin oli tarvittaessa saatava. Täällä

*”Kuusten alla seisoo suojus,
Sepä kattotorvestaan
Sukekelasti suitsuttavi
Säkeniä ilmahan”*

Iloisena astumme sisään ja iloisesti meitä tervehtivät vanha, suurivatsainen isäntä, mustasilmäinen emäntä, heidän molemmat poikansa ja vanhemman nuori vaimo, pieni tyttärensä sylissä. Vaatteet päältä riisuttuamme tarjotaan tuloryypyt – en muista talonko vai tulijan puolesta – ja liehuvan takkavalkean valossa, kuivia pieniä siikoja sillänsä, suolatta, leivättä nakerrellen, rupeamme talonväen kanssa juttelemaan, sill'aikaa kun iltasta joudutetaan: tulella riippuu kaksi kattilaa veden kanssa, nuorempi poika tuopi aitasta tukullisen jäätyneitä

kaloja, heittää ne lattialle, että kalisevat kuin koivuhalot, pilkkoo ne kirveellä palasiksi, kavertaa veitsellä suolet kustakin palasta ja panee siten puhdistetut kappaleet yhteen kattilaan, sill'aikaa kun emäntä tai miniä toiseen kattilaan hämmentää lakkoja ja ruisjauhoja makeaksi velliksi. Lihaa ei näy, osaksi sen tähden että nyt on paastoaika, osaksi siitä syystä, että poronhoito täällä ei ole ollenkaan niin etevä elinkeino, kuin Turjan Lapissa, jossa sen tähden ei pidetäkään paastosta paljon lukua. Isännällä, pohatalla ei ole kuin satakunta poroja, tai vähempi, sillä susi on tehnyt paljon vahinkoa, tappanut noin parikymmentä päätä, jonka vuoksi talon renki nyt niin kuin muinakin iltoina menee yöksi makaamaan karjan seisomapaikalle (lap. *tshiegar*). Omastansa ja kyläläistensä elosta, olosta kertoivat he seuraavasti. Yhdessä asuvat enimmäkseen lujävr'eläiset ainoastaan talvella, kirkonkylässä, joka on järven koillisrannalla, likellä sen pohjoispäätä. Sinne muutetaan vasta venäjän jouluksi, siksi ajaksi pappikin tulee Kuollasta, jossa hän asuu kesällä. Silloin, joulun ja loppiaisen aikana on vilkas liike kylässä, väkeä keräytyy muualtakin, kauppaa tehdään ja kirkossa käydään. Siellä on tupia, vaan ei pätsillisiä pirttejä, joten ei voi paistaa muuta leipää kuin noita käymättömiä rieskoja. Kevätpuolella, kun vaatimet (emäporot) ovat poikineet, muuttaa tämä ynnä kaksi muuta perhettä porolauman kanssa länteen päin, 7 virstan päähän pogostalta pienen *Sejtjäv'r'*en rannalle, jossa heillä on kodat. Siellä porot lasketaan valloilleen, ja pyydetään kalaa, etenkin paria siian lajia, kaiken kesää, käyden silloin tällöin poroja katsomassa. Kesällä syödään kalaa ilman leivättä, sillä jauhoja riittää

vaan talveksi; ainoana vaihtetuksena ruu-
assa on pettu ja marjat. Ensi talvikelillä
tämä perhe muuttaa tänne, sen tähden
että täällä on hyvät ruokamaat poroilla.
Enin osa kansaa elää kesällä ja syksyllä
ison järven rannoilla muuten samalla
tavalla kuin nämä. Moni taas muuttaa
keväällä pääsiäisen jälkeen kauas itään
päin, yhden tai kahden päivänmatkan
päähän ja paimentaa porojaan, siirrellen
teltaansa paikasta toiseen.

28. p:nä läksin isännän kanssa kokous-
paikkaan, seutuja katsellakseni ja jos
mahdollista kielennäytteitä ym. tietoja
saadakseni. Kummallekin valjastettiin
poro kieressiin eli ajoahkioon, sillä täällä,
metsäseudussa ei ole mukava reellä ajaa,
niin kuin jo viime taipaleella olin huomannut
niistä tiheistä jytkäyksistä, jotka puut
ja kannot antoivat pulkalleni. Jäälle tul-
tua, kun katselin ympärilläni, huomasin
takana päin, vasemmalla korkean tunturi-
rin, jonka metsätön yläpuoli kiilsii valke-
assa lumipeitossaan, jota vastoin sen lie-
peitä ympäröi synkkä kuusimetsä. Muutenkin
kuusi näkyi olevan yleisin puu näillä
seuduilla. Mainittu tunturi, nimeltä *Lü-jävr-urt*,
menee tästä länttä eli lounatta kohti
Umbjävr' en rannalle asti ja jatkuu vielä
toisella puolen tätä järveä nimellä
Umbtake l. *Umptyk* (ven. *Khbinskja gory*)
Imandralle saakka. Toinen pienempi ja
lyhyempi tunturi Kamenõhp, jota emme
voineet nähdä, sanottiin alkavan melkein
päivänmatkan päässä järven etelärannasta
ja sieltä vetäytyvän länteen päin. Muuten
järven rannat näkyivät olevan metsäiset ja
matalat, samoin kuin saaretkin, joita kuuluu
olevan 77. Kokouspaikkaan saavuttuamme
joudumme samallaiseen hälinään kuin edellisenäkin
iltana, vieläpä pahempaankin, sillä ve-

ronottaja oli tällä aikaa tullut *Lei-jävr'* estä
ja täytti jättiläisruumiillaan, kirjoillaan ja
muilla tarpeillaan ison osan muutenkin
ahdasta tilaa. Minä en kuitenkaan paheksinut
sitä, ett'ei minulla ollut juuri tilaa eikä
tilaisuutta kirjoittamiseen, sillä pääasi-
allisesti hain tietoja maista ja teistä. Tavallisen
tien Kannanlahteen päin tiesin täältä menevän
ensin länteen päin noin 12 penink. Lujävren
pohjaispäästä *Umbjävr'* en pohjaispuolitse
Rasnjarg' iin (ven. *Rasnavolok*), joka on
Imandran länssirannalla 12 v. sen pohjaispäästä,
ja sieltä Kuollasta tulevata valtatie myöten
etelään. Mutta koska minun on käytävä
Vieljärvellä ja tämä kylä on *Umbjävr'* en ja
eteläisen merenrannan välillä, vähän
matkaa pohjaispuolella Umban ja Kusrekan
kyliä, olin aikonut mennä *Umbjävr'* en
eteläpäähän ja sieltä joko suoraan Vieljärven
kautta koettaa päästä merenrantaan ja
rantatietä Kannanlahteen, taikka jos en
voisi ottaa pulkkaani näille ahtaille ja
kenties tiettömille teille, *Umbjävr'* en
etelärannalta ahkiolla käväistä Vieljär-
vellä ja sieltä palattuani ajaa jäätä myöten
Umbjävr' en pohjaispäähän ja täältä
ensin mainittua tietä myöten *Rasnjarg'*
iin. Mutta kokouksesta sain ensiksi tietää,
että *Umbjävr'* vielä oli keskeltä auki
joten minun ei olisikaan ollut mahdollista
päästä sen etelärannalta pohjoispäähän,
ja toiseksi kerrottiin, että Fadei, ainoa
Umbjävr' en rannalla asuja, jonka luultiin
osaavan Vieljärvelle, koska hän oli sieltä
nainut, nyt on sairaana, ett'ei voinut tulla
kokoukseenkaan. Siis täytyi, kuin täytyikin,
jättää kaikki oikaisutumat sikseen ja
myöhemmin Kannanlahteen päästyäni
pyrkiä vieljärvelästen luo. – Toisena
päivänä veronotto paikasta palattuani,
en jaksanut pariin päivään teh-

dä muuta kuin kirjoittaa muistiin jonkun sadun tai muutamia sananlaskuja ym., sillä matkan vaivat, vilustumiset hataroissa asunnoissa, syöpäläiset, jotka eivät antaneet hetkeäkään rauhaa, alituinen ahtaus, hälinä, kolmen pienen lapsen itku, haju happamesta kalasta, joka näkyi olevan lappalaisten jokapäiväinen ruoka, ja kaiken mukavuuden puute olivat saattaneet minut jotenkin voimattomaksi. Tästä voimattomuudesta vähän kuonnuttuani käskin 30. p:vä valmistaa kyydin itselleni seuraavaksi päiväksi. Iltasella saapui taloon yllämainittu Knäsöin kauppias täydessä hutilassa, tuoden myötänsä pari kolme miestä kokouspaikasta, josta kaikki muutkin vieraat jo olivat lähteneet pois. Nämät tietysti jäivät yöksi; ja sill' aikaa kun heille iltasta keitettiin ja kun talonväen kanssa maistelivat viimeisiä viinapisaroita, nukuin pian sille nurkassa olevalle sängyntapaiselle, joka onneksi oli jätetty minun osakseni, kuulien vielä unissakin kauppiamiehen alituisesta tarjoomusta: ”*s mukó j po polám, s mukó j po polám*” (jauhon kanssa puolekkain). Hän tahtoi nim. maksaa kalan hinnan puoleksi rahalla, puoleksi jauhoilla. – Aamulla heräsin varhain ja melkein täyden kuun valossa näin tavallisen näyn: kahdessa seinäsängyssä talon kaksi avioparia, toinen vielä pienen lapsen kanssa, ja sitten lattia täynnä ihmisiä, vierasta ja talon väkeä, että jalkani varmaan ei olisi kertaakaan käynyt lattiaan, jos olisin koettanut ulos mennä. Siis sytytin kynttilän ja aloin tupakkaa polttaa, saadakseni ihmiset pikemmin liikkeelle. Vähitellen alkoivatkin he nousta ja aamiaisen syötyä lähdettiin poroja laitumelta tuomaan, sill' aikaa kun vanhempi poika alkoi varustautua minua kyyditsemään.

Mutta kauan tingittyänsä ensin turhaan kaloista ja sitten kyydistä tuli kauppias nyt siihen päätökseen, että hänkin lähtisi minun seurassani; hänelle annettiin kyyditsijäksi minun kyytimieheni vaimo, tämän piti taas ottaa mukaansa 12 peninkulman taipaleelle(!) kaksivuotias tyttärensä, jonka ainoana ruokana vielä oli äidin maito. Pikku Matrena oli siis pantava sammalien päälle ja jäniksennahkaisen vällyn alle pieneen kätkeyeensä ja tämä pauloillaan hyvin kiinni sidottava, sitten vanhalla mutilla [=peski, poronnahkaturkki, karvat ulospäin] vielä peitettävä ja semmoisenaan köytettävä äidin ahkion perään. Äidin piti aitasta hankkia kaunis punaverkainen, nahkalaitainen kypäränsä, valkoiset tupulliset rukkasensa ja kenkensä, uusi, mustanharmaista selkänahoista ommeltu peskinsä, jossa oli kirjavat verkkatuput edessä sekä selässä, ja iso villahuivinsa; lumi piti kolistaa ahkioista, sekä sisältä että alta ja poroja piti tuoda lisäksi pihaan. Siis joulukuun ensimmäinen lyhyt päivä ehti pimetä ja kuu nousta näitä raukkoja rajoja valaisemaan, ennen kuin seurueemme pääsi liikkeelle. Matka kulki ensin pohjaista ja luodetta kohti, jäätä myöten, että päästiin pohjaispuolelle tuota korkeata tunturia; muutama tunti myöhemmin näytti kyytimies minulle jonkun virstan päässä oikealla puolella pogostan kirkkoinensa, jonka vaan hämärästi saatoin eroittaa. Sitten maalle noustua ajoimme enemmän länteen päin, jokia, soita, metsiä myöten, kunnes vähää ennen keskiyötä seisahduimme keskelle jäyhää petäjämetsää poroja lepuuttamaan ja syöttämään. Itsellemme tehtiin suuri nuotiotuli, jonka ääressä teevettä keitettiin, jäätyneitä eväitä sula-

tettiin ja itse hyvästi lämmittiin. Sitten muutaman tunnin päästä läksimme taas eteenpäin ja ajoimme pitemmittä pysäyksettä koko seuraavan päivän ja illan. Silloin tällöin parkasi pieni matkatoveri peitteittensä alta, pyytäen ruokaa, jolloin äitinsä täytyi laskeutua polvilleen lumeen ahkion viereen häntä imettämään – mukavuuden vuoksi oli hän matkalla leikannut reiän uuteen peskiinsä keskelle rintaa. Joskus tulimme taas hyvään jäkäläpaikkaan ja siihen täytyi seisattua, antaaksemme porojen haukata ja huoata kotvasen. Päivän valossa näin toisena päivänä vasemmalla puolella kappaleen Umbjävren selkää ja muutama peninkulma siitä ajoimme pienemmän *Sympjävr'* en (ven. *Sombozero*) ohitse, joka on *Umbjävr'* en ja Imandran välillä. Imandralle, jonka lappalainen nimi on *Aver*, saavuimme vasta illalla pimeässä ja ajoimme sen poikki yksinäiselle kodalle, josta kyyditsijät toivoivat pääsevänsä takaisin kääntymään, koska sen omistajalla oli paljo poroja (300 sanottiin olevan) ja hän siis luultavasti antaisi meille kyytiä sille lyhyelle taipaleelle, joka vielä oli kuljettava Rasnjargiin. Mutta syystä tai toisesta ei saatu poroja, jonka tähden vielä yöllä menimme vasta mainittuun kekievariin. Rasnjarg kuuluu Jokostrovan pogostaan (lap. *Tshubk-suol sijt*), jonne jatkoin matkaani, niin pian kuin saatoin. Kosk'ei lukija huvittane kuulla Imandran monien saarien ja lahtien nimiä ei lapiksi eikä venäjäksi, niin minä vaan kerron mitä asujamistosta kuulin. Jokostrovan pogostaan* kuuluvista perheistä asuu 5 perhettä tuvassa itse tässä kylässä (1 kuitenkin nuotjäyreläinen), 1 Kannanlahdessa, 3 Modshvuon'ossa, 2 Jittvuon'ossa ja 2 Rasnavolokassa – nimit-

täin sydäntalvella joulusta asti. Nyt esim. oli kylässä vaan 1 perhe kyydin pidon tähden. Kielimurteen sanottiin varsin vähän poikkeavan Akkalan kielestä, jota toivoin saavani edes vähän tutkia Kannanlahdessa. Siis lepäämättä ajoin Sashejkaan, jossa on yksinäinen kyytitalo likellä Nivajoen niskaa; ja joulukuun 4. p:n aamuna läksin sieltä vielä pimeän aikana alas mereen päin – jos pimeäksi voipi sanoa semmoista aamua, kun kuu ja tuhannet tähdet selkeältä taivaalta luovat valojansa ihanain, suoravartisten salopetäjien väliin ja lumi tuhansina timanteina kiiltelee puissa ja maassa. Vähän väliä kuului veden kohinaa: se oli koskisa Niva, joka pauhaten heittää Imandran vedet Valkeaan mereen. Pulkasta ulos katsoessani näin vasemmalla korkean vuoren: se oli *Umbtek'* in pää, alempana kauniin kuusimetsän peitossa, ylempänä kävi metsä yhä matalammaksi ja harvemmaksi, ja vuoren laki oli valkeana. elotonna lumiketona. Vähän pohjaisesta tästä vuoresta, luulin taivaalla näkeväni pilven punottavan aamuruskon hohteessa – eipä se ollutkaan pilvi, vaan pilventasainen tunturi *Savvan-tundar* (s. o. Suvanto-t.), ven. *Plesovája gorá*). – Mitä enemmän päivä valkeni, sitä aukemmaksi metsä kävi ja ”maailma isoksi täytyi”. Klo 11 paikoilla oli merenlahti monine saarineen edessäni, tuo kalarikas, pohjaisille kansoille ammoin tuttu Kannanlahti (*Gandvik*, lap. *Kantluht*, *Kantlykt*), joka samannimisen kylän kohdalta ja Nivan suusta vielä menee länteen päin 20 virstaa ”Kantaan” asti. Toisella puolen lahtea kohosi Karjalan ranta ja sen yllä hiilui vasta noussut aurinko ruskeana kehänä. Kannanlahdessa on kaksi kirkkoa; toinen uusi, valtion kustannuk-

sella rakennettu sen sijaan, jonka englantilaiset polttivat viime itämaisen sodan aikana, seisoo koivupuiden varjossa kauniilla niemellä, jossa myös yksi osa kylää on. Kun kylä ja vanha kirkko, rakennettu v. 1786, on joen oikealla rannalla ja tänne minut saatettiin keskievearitaloon. Tähän oikeastaan Lapin matkani päättyikin. Sillä täällä käytettyäni muutamia päiviä Matteuksen Evankeliumin loppulukujen kääntämiseen Akkalan murteelle erään kannanlahtelaisen kanssa, joka oli yhtä taitava lapin kuin venäjän kielessä, läksin 8. p:vä jouluk. Kannanlahden rantaa myöten Porjeguban kautta Umbaan, toivoen sieltä olevan tietä Vieljärvelle. Sielläpä tie nousi minulta päiväksi pystyyn: kylä oli täynnä vieraita, jotka kulkivat sotamiehen ottoon Koutaan; siellä oli hyvä tuttuni, eräs Lumbovskin lappalainen, joka saattoi poikaansa, ja ponoilaisen talonisäntäni kaksi poikaa, joista vanhempi saattoi nuorempaa veljeään tuolle hirveälle matkalle ynnä monta muuta tuttua ja tuntematonta. Nämä olivat joukollaan tulleet eteläistä rantatietä myöten, sillä aikaa kun minä kuljin Lapin maan halki; siis oli onnellinen tapaus että ”ympäri mennään, yhteen tullaan”, josta piti iloita, samalla kun tuo tietymätön arvan hetki, jota odotettiin milloin pelolla, milloin toivolla, antoi syrjäläisellekin syytä moneen totiseen ja surulliseen ajatukseen; muutaman puolesta oli taas kirje kirjoitettava kotiin jääneille sureville omaisille. Sitä paitse kuulin, että täältä ei ole tietä Vieljärvelle, vaan vasta seuraavasta rantakylästä, Kusrekasta, jonne minun siis oli pyrkittävä. Tännepä oli toinenkin matkustaja menevä: kauppamies Zaborchtschikov, joka lokakuussa oli mennyt laivalla Ponoista Vianaan, sieltä ensi tal-

vikelillä oli lähtenyt Valkeameren ympäri kotiinsa, Kusomeniin pyrkimään, ja nyt vähäistä ennen minua oli saapunut tänne. Ja koska näillä kaukaisilla mailla on tapana aina jos mahdollista seurassa lähteä noille pitkille ikäville taipaleille, ja etenkin mielellään seuraksensa odottaa ihmistä, jolta on paljon ystävällisyyttä kokenut, niin minäkin häntä odotin. Mutta näin kestiä käydessä ja odottaessa kului päivä ja ilta, niin että vasta seuraavana päivänä pääsimme kylästä. Kusrekassa tapasin kolme vieljärveläistä, kaksi miestä ja yhden tytön, joiden avulla saatoin, Vieljärvellä käymättä, toimittaa mitä tällä matkalla olin tarkoittanut: määrätä heidän kansallisuutensa ja ottaa näytteitä heidän kielestään. Herra Europæuksen mukaan, joka Lapin matkallaan kävi Kusrekasakin ja myös taisi tulla tuntemaan vieljärveläiset, olivat norjalaiset professorit Friis ja Daa matkakertomuksissaan Venäjän Lapista kutsuneet näitä ”vanhoiksi karjalaisiksi”, mutta se kielennäyte, jonka hra Daa on julkaissut ja jonka hänen lappalainen tulkkinsa on kirjaan pannut, on niin sekava, ettei suomalainen sitä voi ymmärtää, ja että minä puolestani olin luullut siinä huomaavani vepsäläisiä omituisuuksia. Siis kun täällä sain eteeni pienen mustaverisen, aivan lappalaisen näköisen ukon, aloin varovasti venäjäksi, jota kaikissa näissä rantakylissä puhutaan, kysellä niitä näitä. ”Mitä Kusreka ja Vjalozero ovat teidän omalla kielellänne?”. ”*Kuus-jok da Vieljerv*”.- ”Mikä nimi teidän omalla kielellänne on?” – ”Karjalan kiel’ ”, Sitten ei enää tarvittu venäjän kieltä, vaan karjalaksi saatoin aivan esteettömästi ”*pais-sa*” tahi ”*poajie*” hänen kanssaan niin kuin myöhemmin toistenkin kanssa ja tulin

pian huomanneeksi että heidän murteensa on pohjaista, kovakerakkeista Venäjän Karjalan murretta, melkein samaa kuin Pääjärven ympärillä puhutaan, vaikka pilautunutta etenkin venäjän, osaksi kenties lapin kielen vaikutuksesta, joka vaikutus tarpeeksi selittää nuo vepsänmukaiset omituisuudet, niin kuin loppu- ja keskivokaalin poisheiton, vokaalisoinnun häviämisen ynnä yksityiset sanan muodot. Asukkaita sanoivat he Vieljärven rannoille olevan 5 perhettä, vaan ei tiedetty, milloin ovat sinne muuttaneet, eikä myöskään kuinka monta on alussa ollut. Enempi asukkaita ei ole siellä enenkään ollut. Minä olin Umban piirikunnan hallituksesta, jonka alle Vieljärvikin kuuluu, pyytännyt virallisia tietoja tästä kylästä, ja ne luvattiin takaisin tulemakseni, mutta ei ollut silloinkaan mahdollista niitä saada. Oltuani yötä Kuusijoessa menin nim. toisena iltana takaisin Umbaan, Umbasta seuraavana päivänä Porjegubaan ja sieltä Koutaan Karjalan rannalle poikki Kannanlahden, jonka jää väliajalla oli tarpeeksi vahvistunut. Tämä oli minulla viimeinen porokyyti. Tästä saatettiin minut seuraavana yönä kahdella hevosella, kelloissa ja kulkisissa, suurta postitietä myöten Knäsöihin ja sieltä vei minut eräs sisämaan karjalainen omalla ruunaltaan, niinimattokuomussaan Pääjärvelle ja sen poikki Oulangan suuhun, josta Kuusamon kirkon, Oulun ja Tampereen kautta kuljin Helsinkiin.

Lappalaisia arvoituksia

1. Kielettömästä suusta ääni kuuluu, ei näy ketään.
2. Mies näkyvi, kättä annat, tartu ei käsi

kätehen.

3. Neljä ukkoa pyrkii yhteen toratakseen, eivät voi yhteen päästä.
4. Ukko poikki vuoren astuu, kivitakkaa kantaa.
5. Ijän kaiken kivitakkaa kantaa, ei pääse minnekään.
6. Kaarne lentää, suolet riippuvat.
7. Kellovaadin juoksentelee.
8. Kahden puolen kalliota kaksi kellovaatimoista.
9. Aitan päällä leipäpuolisko.
10. Rautaratsu liinahäntä joutuisasti juoksenteli.
11. Kirkkahassa kirstuksessa kaunis kiltävi kivonen.
12. Istuvat Mari ja Taarja, toinen toistahan näkevät, eivät tee terveyttä.
13. Metsän päällä on leipämöykky.
14. Lehti lekahtaa, kaikki katsahtaa.
15. Norppa loikoo luotosella.
16. Poikettain meren ylitse, Ukon kaari kaarteleksen.
17. Miehyt tietä tepsuttavi, päässään keltainen kypärä.
18. Akka paksu, tytär punainen, poikansa peloton ompi, taivaan alla käyskentelee.
19. Pitenee ja lyhenee, joka paikka sille näkyy.
20. Mikä on pisin koko maailmassa?
21. Josp' on pystyssä pysyisi, yläilmat yllättäisi.
22. Pesä täynnä joutsenen munia.
23. Valkeita joutsenia kiuas täysi.
24. Ympäri järven väkeä kulkee, eivät saavuta toinen toistaan.
25. Ruohokas kumpu, yksi puoli punainen, toinen valkoinen.
26. Valkoinen kypärä ja musta kypärä.
27. Talvi tulee, hän rasvaan; kesä tulee, hän nälkään.
28. Pienen koukun päälle puetaan rasva-

makkaroita.

29. Pikku Trofim hyppii ylänteen ylitse, itse hän on hyvä pyytömies.

30. Päätöin akkalintu lentää has, has, has.

31. Lakkasuo on levällänsä kirjavan huvin lailla, ei ole mitään noukittavaa.

32. Lautapalanen keskellä järveä kelluu.

33. Käärme joka tien mutkan ojentaa.

34. Yksi ihminen sitoo viisi kiinni.

35. Kaksi sirkkusta kahden puolen harjua lentelevät.

36. Sinulla latiskainen, minulla terävikkäinen, aitan oven suuhunkäykäämme pistosille.

37. Molempia reunoja venyttää, keskeen pistää.

38. Päivällä riippuu, yöllä reikää anoo.

Arvoitusten sanat:

1. Kaiku. 2. Peili, peilissä kuva. 3. Katon kannatinpuut lappalaisessa kodossa. 4. &. 5. Rita, jolla naalia pyydetään. 6. Kattila riippuu ketjuissa alas harjapuusta. 7 & 8. Lappalaisvaimo ja hänen korvarenkaansa. 9. Lakki (ventsaliina)[~venäjän ”venčal” = vihkiä avioliittoon] naidun vaimon päässä. 10. Neula ja lanka. 11. Silmän terä. 12. Pirtin laki ja lattia. 13. Kuu. 14. Ovi avataan. 15. Kalakukko on paistumassa liesikivellä. 16. Kattilan sanko. 17. Muurain eli lakka. 18. Tulisija, liekki ja savu. 19. Kukari. 20 & 21. Tie. 22 & 23. Hampaat suussa. 24. Siikasia on tulen ympäri pistetty paistumaan. 25. Tytön pääside. 26. Talvi ja kesä. 27. Vesikauha. 28. Onkeen pannaan syötöjä. 29. Kampa. 30. Kaavinrauta, jolla parkittu nahka kaavitaan. 31. Taivas tähtineen. 32. Kieli suussa. 33. Pitkä salko, jolla nuotta lykätään jään alitse avannosta avantoon. 34. Aamulla kun

nouset ja pukeut, niin panet viisi varvas-tasi kiinni, kun vedät kengän jalkaan. 35. Silmät kahden puolen nenää. 36. Avain ja lukko. 37. Jalan pistää kenkään. 38. Oven salpa.

Lappalaisia satuja ja tarinoita

Puoleksi ihminen, puoleksi karhu (Lujärveltä). Ukko ja akka elivät, elivät; sanoivat: minkä tähden ei meille synny poika? Heille syntyikin poika, puoleksi ihminen, puoleksi karhu. Alkoi leikkiä, lapsilta päät katkoo. Isä, emä maksoivat, maksoivat, rahat loppui. Hän, poika meni järvelle, hakkasi avannon, huusi Veteistä. Veteinen tuli: mitä huudat minua? – Rahaa pitää. – Jos ennätät järven toiseen päähän ennen minua, niin annan rahoja, mutta kun et pääse ennen minua, niin minä sinut syön. – Lappalaisen poika pääsi edellä järven toiseen päähän, istautui, kaivoi kuopan, pani lakin kahden jalkansa väliin ja pisti reiän lakkiin. No siitä tulee Veteinen. Sanoo lappalaiselle: oho, ennen minua tulit. – Lappalainen sanoo: toitko rahoja? – Toin. – Veteinen heitti rahat lakkiin, lakissa on reikä, kaikki valuivat kuoppaan. Mies sanoo: mikä väkevä sinä olet, kun et voi lakkianikaan täyttää. – Se vielä läksi rahoja noutamaan, lappalainen istuu, rahoja odottaa. Veteinen tuli, toi rahoja lappalaiselle, viskasi lakkiin, lakki tuli puolilleen. – No, riittää nyt, sanoo, rahoja minulle, ei tarvitse enempää.

Veteinen sukelsi takaisin järveen, mies astui kotiinsa. Tuli kotiinsa; otti reen, läksi puita hankkimaan. Siellä on karhu, hän tarttui karhun päähän, alkoi vanutella. Karhu sanoo: ole jo, älä tukis-

ta! – Hän herkesi tukistamasta, otti, valjasti karhun halkoreen eteen, läksi kotiin astumaan, karhupa puukuormaa vetää. Tuli kotiin mies, lasi karhun lammaskarsinaan, karhu söi lampaat kaikki suuhunsa.

Aamulla nousivat ukko ja akka, niin karhu on syönyt lampaat kaikki. He kutsuvat poikansa: mikä mörökölli sinulla on lammaskarsinaan laskettuna, se on syönyt kaikki lampaat. Hän otti pois sen karhunsa, alkoi metsään astua, minne pää kantaa. Meni metsään, siellä on valkoinen kivi. Hän alkoi liikutella kiveä, niin kiven alta tuli rahoja näkyviin. Ajattelee lappalainen: ei ole millä niitä sieltä saada. Meni kotiinsa, teetti rautalapion; tulivat, rautalapiota kahden kantoivat. Hän yhdellä kädellä tarttui lapioon, viskasi sen minne käsi kantaa, käski taas takoa lapion. Nyt kolmen tuotiin rautalapio lappalaiselle. Hän otti lapion yhdellä kädellä, sanoo: keveähkö vielä on. – Nuo sanoivat: mitä, pitääkö toista? – Hän sanoi: ei pidä. – Otti lapion, läksi valkoista kiveä kaivamaan. Alkoi kaivaa, ja taittoi lapionsa, niin astui takaisin, meni kotia. Taaskin taottiin lapio, tuotiin lapio viiden. Hän tarttui siihen, sanoo: oho, nyt vasta onkin minua myöten. – Taas läksi valkoista kiveä kaivamaan – hän isänsä isän aarretta etsii; kaivoi, kaivoi ja sai rahat, tämä juuri onkin ukkonsa aarre. No läksipä takaisinpäin astumaan, tuli likelle kotiansa. Siinä mies istuu, sanoo: missä matkustit? – Ukkoni aarretta etsimässä. – Palkkaudu minulle rengiksi. – No hän palkkautuikin, menivät kootaan, pantiin heille syödä; söivät, suorisivat, läksivät ulos, menivät peltoon. Siellä on ”perkeleen sormi”, neljääkymmentä puutaa (painava). No lappalainen

(isäntä) heitti sen ylös ilmaan, se menee, menee, silmistä katoa ja takaisin tulee. No, sanoo rengillensä, heittäppäs sinä! – Hän ottaa sen käteensä, tahtoo heittää, istuu, katsoo taivasta kohti. Lappalainen sanoo: mitä katsot? – Musta pilvi, sanoo, on tulemassa, sen taakse tahdon (perkeleen sormen) tartuttaa. – Jopa hän heittikin, heitti, se pilven taakse tarttui. – Siinä kaikki.

Kolme sulhasta: kaarne, hylje ja peura (Jokangasta). Eli jolloinkulloin ukko ja akka. He elivät, elivät, elivät, heille syntyi kolme tyttäret. No he elivät, elivät, elivät, heille tuli sulhanen. Akka makasi, nousi, sanoo: ukko kulta, ukko! kaarneen siivet koukistuvat (sulhasella). – Mitä sanot, akka? Sulhanen on tullut kuin Jumalan enkeli. – No he tyttärensä antoivat. Toinen sulhanen heille taas tuli: akka sanoo: ukko kulta, ukko! Hylkeen jalat oikovat. – Mitä sinä, eukko, sanot? Sulhanen on tullut kuin Jumalan enkeli. – No he tyttärensä antoivat sillekin. Kolmaskin sulhanen tuli; akka heräsi (sanoo): ukko kulta, ukko! Hirvaspeuran sarvet riippuvat. – Mitä sinä, akka, sanot? Sulhanen on tullut semmoinen kuin Jumalan enkeli. – Senkin tyttärensä antoivat sille.

Ukko matkusti tyttäriensä luo vieraiksi. Tuli vanhimman tyttären luokse; tyttäreltä on silmät kaivettu, lapset räähkyvät, kirkuvat. Tytär sanoo isällensä: mene ta-kaisin, kaarne kun tulee, niin hän sinut syöpi. – No läksi takaisin ja poikkesi keskimmäisen tyttärensä luo. Tuli sinne, niin hylkeen lapset kodan päältä mäkeä laskevat. Astui kootaan: tyttäreltä on toinen käsi syöty, itse on kokonaan rasvassa. Tytär sanoo: kulje takaisin, hylje tulee ja syöpi sinut. – No hän läksi takaisin: kulki, kulki ja poikkesi nuo-

rimman tyttärensä luo. Tuli sinne, niin metsäpeuran lapset kodan päältä mäkeä laskevat, sanovat: ukkovaari tulee. – Tuli kotaan, kodassa on peurataljoja levitetty. Lapset alkoivat huutaa äidillensä: isä tulee. – Tytär sanoo isällensä: lähdetään ulos katsomaan! – No he läksivät ulos, katsoivat, tosiaan tuo hirvaspeura tulee; tuli, tervehti appeansa, riisui taljansa, hänestä tuli mies ja hän alkoi appeansa syöttää. Appi rupesi takaisin lähtemään akkansa luo. Tuo vävy antoi hänelle lihaa mukaan, lihaa hän antoi paljon: selkätaalia, luuvoita, rasvapaitaa, peräsuolta, jalkaniveltä, takajalkaa, ja seljän päätä viimeiseksi. No hän tuli akkansa luo, akka alkoi laukusta tuomisista (oik. lähetyksiä) lappaa ja kuulumisia kysellä.

Akka, ukko ja hiiri (Jokangasta). Eli milloin kulloin akka ja ukko. Elivät, elivät, akka tahtoo laittaa ukkonsa kapakalaa ja rasvavyötä (kalanrasvalla täytettyä hauinnahkaa) noutamaan. Ukko läksikin, tuli aitan oven suulle; sieltä hänelle kuuluu: viis, kuus emännäistä hii! – No hän peljästyi, läksi takaisin, tuli akkansa luo. Akka itse rupesi lähtemään ja läksi ajaen, tuli aittansa luo. Sieltä kuuluu aitan sisältä pelotus: viis kuus emännäistä hii! – No akka meni aitan sisään, tempasi rasvavyön, otti kapakaloja; hiiri on tynnyrissä. Hän otti, pisti sen kintaansa nenään, läksi takaisin, tuli ukkonsa luo. Oven aukaisi, viskasi hiiren ukollensa: tuossa on, sanoo, sinun surmasi! – Ukko hypähti ja vatsa halki, kuoli. Akka hypähti (huutaen): a popopop, vatsansa halki, myöskin kuoli. – No siinä koko satu.

Aatse (Lumbovskista). Eli Aatse; hänellä oli kolme tytärtä. Hän varasti pojan, poika alkoi elää, eli kauan hänellä, kahteenkymmeneen vuoteen asti. Hän

sai syrjästä tietää äitinsä; äidin kanssa sopivat sillä tavalla, että hänen pitää naida (Aatselle ilmoittaa menevänsä naimaan). Hän läksi pulkalla, tuli, otti äitinsä pulkkaan, toi äitinsä Aatsen kodan luo. Aatse tuli ulos (arvellen): miniä pitää kotaan saattaa. (Tässä seuraa Aatseen puhetta omalla kielellään, murretulla lapin kielellä, jota lappalaiset hyvin nauroivat, vaan eivät saattaneet tarkalleen selittää; näyttää pääasiassa olleen näin: jalkaseni ovat ilosta heikot, että tuskin voi käydä. Hyvä on, oivallisesti olen tehnyt, akkarukalta olen pojan anastanut. Missä on paulan¹ pää?). Akka pulkasta hyppäsi, kaavinraudalla iski häntä suoraan otsaan, että hiukset vaan läksivät. Poikansa otti itselleen.

Aatseen tytär (Lumbovsk). Eli ennen muinoin mies ja vaimo, heille syntyi poika. Elivät, elivät kauan, niin mies kuoli. Leski läksi marjaan, otti poikansa mukaan. No alkoi siitä marjoja poimia, jätti pojan siihen, itse ulkosi hänestä kauas. Marjoja kerättyään läksi äiti takaisinpäin poikansa luo, sillä aurinko oli jo laskeutumaisillaan. Mutta poikaa ei ole, vaan hänen sijaansa oli tullut Aatseen tyttö. Äiti otti tämän tytön, läksi kotaansapäin menemään, tuli kotiin ja alkoi tätä tytärtä kasvattaa. Elivät, elivät siinä, tyttö kasvoi isoksi. Makasivat, nousivat, Aatseen tytär alkoi päällensä panna, äiti pani kattilan kiehumaan. Keittivät, söivät ja läksivät metsään. Metsästä tuolta karkasi kolme Aatsetta, söivät sen akan suuhunsa, ett'ei jäänyt vertakaan maahan.

Taalla (Lumb.). Eli ennen Taalla, hänellä oli iso porokarja. Hänen vieressä asui uskalias mies, nimeltä Pikku Lankonen. Tämä sattui Taallan laumaan menemään, tappoi parhaan härjän Taal-

¹ Paula eli nuoranen, jolla pulkan päällysvaate sidotaan kiinni.

lalta, keitti yhdeksi veroksi [ateria] sen Taallan härjän kaiken. Taalla huomasi että Pikku Lankonen se on härjän tappanut, alkoi häntä vainota. Pikku Lankonen läksi venheellä järvelle soutamaan. Taalla sousti perästä omalla venheellään. Pikku Lankonen näkee, että Taalla alkaa häntä saavuttaa; kiinnitti kumpaisenkin venheen peräkokkaan ketjut, ja sitten alkoivat soutaa kahtaanne, kumpainen voipi rantaan soudattaa. Rupesivat kahtaanne päin soutamaan, Taallalta venhe keskeltä katkesi, Taalla hukkuu, ja sen verta sitä olikin.

Tshuudit lappalaisella kuokkavieraina (Lumb.) Eli pariskunta, mies vaimonsa kanssa. Heillä oli tytär ja poika. Päivä tulee, mies lähtee kulkemaan, pyytämään mitä sattuu. Vaimollensa sanoo: älä kantele lastuja jokeen. – Kerran vaimo jokeen laskuja kanteli; kuinka, sanoo hän, mieheni ei anna lastuja kantaa jokeen? – Jokea ylöspäin läksivät tshuudit (arvelen): lastuja on, tuolla on asukkaita. – No ja lastuja myöten tulivat, löysivät asukkaita heistä. Tshuudit tulivat kotaan, tsuudien päällikkö syleili Lapin vaimoa, alkoivat vartioida, milloin hänen miehensä tulisi. Mies tuli salolta, ne tshuudit sitoivat miehen, molemmat kädet selkäpuoleen, ja heittivät hänet toiseen puoleen kotaa. Panivat maata, yö tuli. Yöllä tyttönen rupesi ulos menemään; se lappalainen sanoo: tule tyttöseni, päästä käteni irti. Tyttö sanoo: minä puhun uudelle isälle – tyttö ei leikannut (siteitä). Pieni poikansa rupesi ulos menemään: poikaseni, päästä käteni irti! Poika nuorat leikkasi ja mies nousikin, lappalainen. No hän nousi; tshuudit ovat kaikki makaamassa. Hän otti tshuudien päällikön sapelin ja sivalsi päät poikki kaikilta tshuudilta.

Tyttären naulitsi petäjään, äitinsä kanssa yhteen; pojan otti itselleen, läksi minne voi, toiseen paikkaan poikansa kanssa. – Siinä kaikki.

Tshuudit talkkunoita hämmentävät. Lumbovskissa vaaran alla on oja; sen ojan varrella ennen muinoin asui ihmisiä, tshuudia. Heillä oli talkkunaa. Alkoivat siihen ojaan talkkunaa hämmentää, mutta eivät voi sitä talkkunalla täyttää, aina uutta vetä tulee lisäksi, entinen juoksee tiehensä. Yksi tshuudi katsahti veteen, ojaan; siinä näkyy ihmisen kuva; minä lähden tuonne veteen, otan tuon miehen tuosta, miksi hän meidän talkkunoitamme syöpi? No hän heittäytyi veteen, alkoi vedessä etsiä. Etsi, etsi kauan, ei voinut löytää mitään, itse siihen hukkuu.

Tshuudit rakentavat pirttiä. Ennen vanhaan tshuudit elivät; he elivät kauan ja alkoivat pirttiä rakentaa. Jo olivat pirttiä salvaneet puoliväliin asti, ottivat uuden hirren sinne päälle pannaksensa, se oli liian lyhyt. Alkoivat sitä venyttää; venytelivät kauan, yksi mies sanoo: tottahan meillä hirsi pitenee, venytetään vielä! Sitten taas panivat sen paikoilleen, mutta se oli yhä saman pituinen.

Hiiren venhematka. Hiiri söi leipää, kuorta söi, syntyi venhe leivänkuoren palasesta. Hän istuutui venheeseen, läksi järveä myöten venheellä. No otti itselensä toverin, sirkkusen, otti kärppiä, otti hän petoja, koiria ja kettuja, karhuja ja sutikoita, lintuja otti, kotkia ja pöllöjä venheensä, ja läksi matkaan. Venheensä painui liiaksi, he kaatuivat, uivat rantaan, kaikki pääsivät rannalle. Hiiri toruu heitä: minun on venhe, sanoo, liian paljo teitä siihen istautui. He alkoivat toinen toisensa kanssa torata, peto pedon päälle, lintu linnun päälle. Tappelivat

kolme vuotta. Muutamat linnut tulivat höyhennettäväksi, pedoilta nahat rikki kiskottiin. Jäljestäpäin alkoivat pedot ja linnut paleltua.

Arvid Oskar Gustaf Genetz, 1848-1915, Helsingin yliopiston suomen kielen ja kirjallisuuden professori v. 1891 ja suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen professori 1893-1901, kävi kerran Kuolan niemimaalla, mutta matka oli varsin pitkä. Julkaisi Kuolan saamen sanakirjan.

Lisäys (Leif Rantalan kirjoittama)

Itäisen Kuolanniemimaansaamelaisiädit:

- Jokangan siida (pohjoissaameksi *Jovkekoš*) sijaitsi Jokangajoen vastarannalla, 4 km jokisuulta ylöspäin, v. 1926 saamel. asukkaita oli 160 (muuta 5). Aasukkaat on siirretty v. 1964 läheiseen sukellusvenetukikohtaan, Gremihaan. Ennen kesäkylä sijaitsi Barentsinmeren rannalla, talvikylä Lebjazhjoella. Talvikylä lakkautettiin v. 1931.

- Jokostrovin kylä (*Čuibksuolu*), mainittu vuonna 1574, v. 1782 asukkaita oli 81, kylän paikkaa muutettu monta kertaa. Kylä on hajonnut jo kauan sitten, ehkä 1920-luvulla.

- Kamenskin siida (*Ginddos*) sijaitsi Ponoin keskijuoksulla; syntyi 1600-luvun lopulla tai 1700-luvun alussa, v. 1933-34 suurin osa väestöstä siirrettiin 8 km:n päähän Čalmny-Varreen, v. 1716 23, v. 1748 49, v. 1926 58 (saamelaisia 48), v. 1936 13 henkeä (saamel.). Nykyisin autio.

- Kildinin pogosta (*Gielladasiida*) käsitti

alun perin vain ne saamelaiset, jotka kulki-
vat Kildinin saassa. Kylä siirrettiin v.
1934 *Kienzesjaur'*ilta *Čudzjaur'*ille. Vuon-
na 1926 oli asukkaita 108 (saamelaisia
107) ja v. 1938 113. Nykyisin autio.

- Leijaur (*Leijávri*). Kylä sijaitsi Har-
lovkan latvoilla, 56 km Lujärveltä, muo-
dostui Semiostrovin kylästä 1800-luvun
alkupuolella, v. 1926 oli 8 saamelaista
asukasta, nykyisin autio.

- Lu(u)järvi (*Lujávri*) mainitaan v.
1574, siinä oli v. 1858 120 asukasta.
Vuonna 1888 saapui Kaninin niemi-
maalta 4 komiperhettä. Vuonna 1915
oli saamel. 167, komeja 493, nenetsejä
30, v. 1926 749 (saamelaisia 205 kunnan
keskustassa), v. 1938 1212 pääasiassa
komeja. Nykyisin n. 3500 asukasta kun-
nan keskustassa.

- Lumbovsk (kesäkylä) (*Lumbbis*) 60
km Jokangasta, muodostunut 1600-lu-
vun lopulla tai 1700-luvun alussa osasta
jokangalaisia; v. 1716 10, v. 1858 103,
v. 1926 74 (saamelaisia 70), v. 1938 81
henkeä. Kesäkylä Vienanmeren rannalla,
talvikylä Attsherokkoella. Vuonna 1934
talvikylä siirrettiin entiseen kesäkylään.
Nykyisin autio.

- Ponoï, saamelaissiida (*Boanni*), sai alkunsa n. v. 1570 luostarien elinkeino- paikkana ja käännytystyön keskuksena; v. 1748 oli n. 70 asukasta. Vuodesta 1830 tänne alkoi asettua turjansaamelaisia eri kylistä sekaantuen venäläisiin. Vuonna 1938 asukkaita (ven.) oli 379. Nykyisin autio, tehty yrityksiä palata.

- Sosnovka, saamelaissiida (*Sosnoavki*) meren rannalla, 90 km Ponoïsta lounaaseen, muodostunut osasta Kamenskin ja Lumbovskin kyliä 1800-luvun alussa. Asukkaita oli v. 1858 73 ja v. 1926 68 (saamelaisia 42). Nykyisin n. 100 asukasta.

- Varzino (*Arsjok*) (*Arsjobka*), semios-trovilaisten kesäkylä. V. 1553/54 talvehti Varzinojoen suulla osa englantilaisesta Hugh Willoughbyn retkikunnasta, yhteensä 60 henkeä ja 9 englantilaista kauppiasta kahdessa laivassa. Kaikki kuolivat nälkään ja kylmyyteen. Kalastajat löysivät ruumiit keväällä 1554. Varzinojoki on Semiostroyjen saamelaisten

ikivanha kalastuspaikka. Asukkaita oli v. 1926 139 (kaikki saamelaisia). Nykyisin autio, entiset kyläläiset yrittävät käydä siellä kerran kesässä.

- ”Ylä-Kamensk” (*Badje-Ginddoš*), talvikylä Ponoïn yläjuoksulla joen eteläpuolella erään järven rannalla. Nykyisin autio.

Lähteet:

Geografitseskij slovar Kolskogo polu-ostrova. Leningrad 1939.

Itkonen T.I., Koltan- ja kuolanlapin sanakirja. Osa II. Lexica Societatis Fenn-Ugricae XV. Helsinki 1958.

Kiseleva T. A., K voprosu o mestah prozhivanija kolskih saamov 1917-1967. Priroda i hozjaistvo Severa. Vypusk 12. Murmansk 1984.

Zolotarev D. A., Kolskie lopari. (lyhennelmä ranskaksi Les Lapons de la péninsule de Kola). Leningrad 1928.

Kota ja veneitä Imandralla, savu nousee kodasta. Kuva W. Ramsay, v. 1891. Suomalaisen kirjallisuuden seuran arkisto, Helsinki. Julkaistu prof. Franciska Sundholmin luvalla.

Saamelaisten kota Imandralla, etualalla koira. Kuva W. Ramsay, v. 1891. Suomalaisen kirjallisuuden seuran arkisto, Helsinki. Julkaistu prof. Franciska Sundholmin luvalla.

Selostus luonnontieteellisestä matkasta Venäjän Lapissa v. 1889

A. Osw. Kihlman

Suomen Maantieteellinen Seura, Fennia 3, Nr. 6, s. 1-40. Helsinki 1890

Aiemmin mainitun retkikunnan osallistujana (ks. Fennia III, 5) olin oppinut tuntemaan joitakin hyvin erilaisia seutuja Venäjän Lapissa. Retken aikana saatu tieto luonnon antimista ja alueen todellisista liikkumismahdollisuuksista herätti minussa toiveen tällä toisella matkalla käydä sellaisissa paikoissa, joihin verraten helposti pääsee ja siten täyttää joitakin tärkeitä aukkoja koskien alueen kasvillisuuden koostumusta.

Useista syistä jouduin lykkäämään toiveeni toteuttamista vuoteen 1889, jolloin anoin varoja Keisarilliselta Aleksanterin-Yliopistolta, jolle sitä varten laadin matkasuunnitelman. Sen mukaan matkan piti alkaa jo maaliskuussa, jotta rekikelillä pääsisin pitkin metsärajaa ainakin niemimaan itäosien vaikeakulkuisiin erämaihin. Keväällä ja alkukesällä tutustuisin niemimaan koillisosan rannikkotundran toistaiseksi vähän tunnettuihin kasvillisuusolosuhteisiin. Loppukesästä suunnittelin mahdollisuuksien mukaan tutkia arvoituksellisen tundra-alueen levinneisyyden syitä. Tämä alue ulottuu (vanhan) venäläisen yleisesikunnan kartan (vuodelta 1866) ja Edgrenin¹ lausunnon mukaan Ponoijoen eteläpuolelle. Mahdollisesti tulisin vielä tekemään yhden matkan pitkin Umbajokea, joka vain

osittain on käyty läpi, mutta sanottakoon tässä heti että se jäi tekemättä ajan puutteen takia ja siten tätä varten rakennettu vene jäi käyttämättä. Yliopiston viranomaiset hyväksyivät tämän matkaluonnoksen ja matka-avustusta myönnettiin auliisti.

Mukanani Arkangelin kuvernementin kuvernöörin, Hänen Ylhäisyytensä Ruhtinas Galitzinin [oik. ruhtinas Nikolai Golitsyn, Arkangelin kuvernööri 1885-1893] suosituskirje ja tarpeelliset matkaliput, lähdin maaliskuun 15. p:vä 1889 Helsingistä. Kuusamossa tapasin matkakumppani, Venäjän karjalaisen, Mikko Ivanovin, joka koko matkan aikana hoiti monta tehtävää: kokin, valokuvauskoneen kantajan, tulkin jne. Seurasimme jo kaksi vuotta aiemmin käyttämäämme reittiä Knäsöin kautta ja tulimme kaksiviikkoisen matkan jälkeen maaliskuun 31. päivänä Kantalahteen, jossa viimeisen kerran pystyimme käyttämään hevosiä.

Täällä kävin tapaamassa joitakin samojedeja, jotka tuhansien porojensa kanssa oleskelivat kylän lähellä. Edellisenä talvena he olivat jättäneet entiset asuinsijat Petsorajoella peläten pororuttoa ja aikoivat heti viranomaisten luvan saatuaan, asettua asumaan matalille tun-

¹ Suomalainen hyönteis- ja lintututkija K. Edgren oli 1887 kulkenut Kuolan niemimaan etelärannikkoa pitkin ja julkaisi luettelon näkemistään linnuista sekä matkaraportin.

drakukkuloille Lovozeron koillispuolelle. Koska he edustavat tuntematonta kansallisuutta Vienanmeren länsipuolella, he ansaitsevat lyhyen maininnan siitä että heidän taloudellinen tilansa on varsin hyvä ja että heidän lukumääränsä ei ole aivan mitätön (joidenkin laskelmien mukaan noin 65 henkeä). Siten he edustavat huomattavaa väestönkasvua sisämaan väestököyhillä alueilla.

Talvimatkoilla käytetään Kuolan niemimaan metsäisessä länsiosassa ja enimmäkseen Suomen Lapissakin tavallisia veneenmuotoisia kulkuneuvoja (*"keäres"*, ven. *"kerjosa"*, suomeksi *"ahkio"*). Itäisissä kylissä käytetään ainoastaan rekiä (*"tschuin"*). Nämä reet ovat kuten samojedeillakin, leveitä ja korkeita ja leveillä jalaksilla varustettuja, usein kirkkaasti maalattuja, lähes kaatumattomia. Venäläiset virkamiehet käyttävät matkoillaan enimmäkseen samalla tavalla tehtyjä rekiä, mutta ne on kokonaan peitetty purjekankaalla, ja ne sallivat matkustajalle toimetoman *"dolce far niente"*-tilan, mutta niille uteliaille, jotka ovat kiinnostuneet maisemasta, ne ovat luonnollisesti täysin kelvottomia. Imandran seudulla jokaista ajopeliä paitsi johtajan, vetää yksi poro, joka pystyy kuljettamaan 80 -100 kilon kuormaa. Idempänä valjastetaan jokaisen reen eteen ainakin kaksi poroa. Neljää poroa enempää en rekeä kohti ole koskaan nähnyt, mutta kun lumi on kovin pehmeä tai keli muuten vain huono tai on kiire, on kuulemma valjastettu vierekkäin jopa kuusi poroa reen eteen. Matkatavarat kuormataan erityisiin rekiin ja jokaisen ajajan (*"jemschtschik"*) perään kiinnitetään 3-5 rekeä. Matkustaja ajaa ja ohjaa kaksi syltä pitkällä koivutangolla (*"suemp"*) itse omia ajoporojaan.

Reki seuraa välittömästi edellä ajavaa ja pororaito liikkuu eteenpäin pitkänä kiemurtelevana jonona, koska poroilla on tuntemattomista syistä syvälle juurtunut vastahako suoraa uraa vastaan.

Porojen nopeus ja kestävyys riippuu mitä suurimmassa määrin kelin laadusta. Lämpötilan nouseminen muutamaan asteeseen nollan alapuolelle on riittävä hidastamaan vauhdin. Nollassa maksimiraja on saavutettu, jolloin poron mieliala vetämisen suhteen on kovin kielteinen tai se ainakin näyttää vastahakoiselta. Jotkut eläimet heittäytyvät maahan ja vaikka kuinka säälimättömästi hakkaisi niitä, ei niitä saada paikaltaan. Jos lämpötila siitä vielä nousee, on turhaa edes yrittää saada niskoittelevia eläimiä liikkeelle, mutta muuten pidetään levähdys- ja syömistaukoja joka viides kilometri ja silloin päästään käyttäen varaeläimiä vaihtoporoina päivittäiseen 20-30 km *"ennätykseen"*. Suotuisten olosuhteiden vallitessa pääsin keskimäärin 6-9 kilometrin tuntivauhtiin ja matkan ollessa lyhyempi jopa 12-15 km tunnissa ja syksyisin voidaan päästä näitäkin nopeuksia nopeammin. Jos porot ovat terveet, voidaan suotuisan ilman vallitessa päästä 80-90 km saakka päivässä mukaan lukien noin kahden tunnin syömistauko. Jos poroja käytetään useita päiviä perättäin, on tapana pitää lepopäivä kahden tai korkeintaan kolmen päivän kuluttua. Kun tätä on toistettu kaksi tai kolme kertaa, on välttämätöntä pitää pitempi tauko porojen toipumiseksi.

Porokyytiä voidaan pitää halpana. Jos omaa virallisen matkustamispaperin (*"otkryti list"*) voi laskea, että matka tulee maksamaan juomar rahat pois lukien 1½ kopeekkaa virstaa ja rekeä kohden.

Ja vaikka ei olisi tätä virallista paperia voidaan matkustaa hyvin halvalla, jopa halvemmalla kuin asiaperin kanssa. Niinpä erään veneen 4-miehinen miehistö matkasta Imandralta Ryndaan (220 virstaa) maksoi vain 13 ruplaa.

Matkaevääni koostui ei vain voista, kahvista, teestä ja sokerista, vaan myös 25 kilosta kovaa, suomalaista ruisleipää, jota varten olin Knäsöissä ostanut jauhoja hintaan 1 rupla 20 kopeekkaa/pud (16,4 kiloa). Kaikkialla talvikylissä oli joko kalaa (à 4-5 kop./pud) tai poronlihaa (à 3 kop) saatavissa. Ruokailua varten voi muuten siellä täällä ostaa riekkoja (10 kop) ja jolla on aikaa voi itsekin hankkia niitä lukemattomista parvista, jotka ruokkivat itseään koivun silmuilla. Kesällä matkustaja on ruoan suhteen paljon enemmän riippuvainen itsestään. Joko pitää huomattavasti lisätä matkatavaroitten määrää tai tuhlata kallista aikaa sinänsä varsin kannattavaan kalastukseen ja metsästyksen. Lovozerossa sain vuonna 1887 varsin paljon sorsanmunia hintaan 3 kopeekkaa kappaleelta. Sitä vastoin poronmaidon käyttö ravinnoksi Venäjän Lapissa on täysin tuntematon.

Vielä maaliskuun 31. päivänä jatkoin matkaa Kantalahdesta. Se tehtiin poroilla Imandrajärven laajoja jääkenttiä ja matalia niemiä pitkin ja edelleen Hipinän ja Lujavr-urtin hyvin vaikuttavien vuoristomassojen vieritse. Juhlallisen vakavina vitivalkeiset, jyrkät vuorijättiläiset tuijottivat ympäröiviä mäntyjä kasvavia maisemia. Syvien laaksovuomien kallioseinämät erottuivat erinomaisesti kiiltävästä lumipeitteestä. Suojasäättä tänä vuonna ei vielä ollut ja lumi oli pehmeää ja helposti liikkuvaa.

Sen lisäksi oli järvien rannoilla ja muilla tuulisilla paikoilla kitukasvuista pensasjäkälää, ja musta turvepohja oli monin paikoin paljaana tarjoten läähättäville poroille niukat ja kuluneet laitumet. Lovozerosta, jonne saavuin huhtikuun 3. päivänä, löysin kylän täynnä mekasta-*via* ”*promyschlennikoita*” (venäläisiä metsästäjiä ja kalastajia), jotka olivat matkalla Jäämeren rannalle pian alkavalle turskanpyyntiin. Sekä täällä että myös Ljavozerossa, jossa samanlainen lauma sunnuntaina huhtikuun 7. päivänä juhli pohjoisvenäläistä Bacchusta, oli vaikea saada poroja ja kuljettajia koska promyschlennikot olivat etukäteen tehneet sopimuksia näiden käytöstä. Vaikka nämä ihmiset vaikuttivat harmittomilta, oli vähän luottamista tähän varastelemaan roskaväkeen. Matkatavaroita piti koko ajan pitää silmällä ja lyhyet retket piti siirtää sopivampaan ajankohtaan ja se sopikin hyvin koska olin täällä jo noin 10 km havumetsän (kuusimetsän) rajan ulkopuolella ja metsänrajan todentamiseksi ei ollut tarvetta kuluttaa lisää aikaa. Olin sitä paitsi iloinen kun seuraavana päivänä voin jättää kylän ja siten parrakkaiden ystäväni itäisimmän reitin.

Matka lähti Ljavozerosta kaakkoon kohti Varzinoa ja kulkikin lähellä sitä reittiä, jota Ramsay ja minä olimme käyttäneet vuonna 1887 patikkamatkallamme *Paits-paké*’in pohjoisen haarauksen yli ja edelleen harvakseen kasvavien koivupuiden ympäröimien järvien jonoa pitkin, joiden läpi Jokongajoen yläjuoksu virtaa. Kolmentoista tunnin matkan jälkeen saavuin Varzinoon.

Jokangan laakson maisemat kuten myös etelämpänä sijaitsevien sivujo-

kien, *Vyhtshjok* ja *Jigjok*, ovat yksitoikkoisia. Sitä ympäröivät lievästi kallellaan olevat, 50-80 m korkuiset tundrakukkulat, joiden huiput ovat paljaita, usein terrassimaisia ja laajoilla aloilla soistuneita. Mainittujen jokien rantoja pitkin ulottuu kapeat kaistaleet pensaikkoa, jotka koostuvat tiheistä pajukoista, joista erotuvat 3-4 metrin pituiset norjat koivut. Sekä pohjois- että eteläpuolisilla kuivilla rinteillä seisovat tuoret koivumetsiköt. Näiden metsiköiden ja rannan välissä on soinen maasto ja koivikot ovat enimmäkseen hyvin jyrkkäräjäisiä ja näyttävät saarekkeilta ympäröiviä lumikenttiä vasten. Nämä metsiköt ovat enimmäkseen vajaan kilometrin pituisia ja ne ovat järjestäytyneet riveihin, joissa toistuvat säännöllisin välein puuttomat kaistaleet ja siten ne antavat jokilaaksolle oudon kaavamaisen tuntuman. Valkoiset koivunrungot saavuttavat täällä keskimäärin viiden metrin korkeuden läpimitan ollessa noin 17 cm. Jokilaakson luonne on samankaltainen lähes parinkymmenen kilometrin päähän rannikolta.

Havupuun metsäraja sijaitsee täältä noin 30 km lounaaseen. Sen saavuttamiseksi minun tuli ylittää joukko *Vyhtshjok*-joen pienempiä sivujokia. Ne virtaavat lähes rinnakkain ja niitä erottavat toisistaan paljaat, kylmät ja matalat selänteet. Noin 25 km kylästä jätämme Jokangan vesistöalueen ja samalla muuttuu myös maiseman luonne. Huiput tulevat jyrkemmiksi, vähemmän levinneiksi ja niillä on usein pyöreähkö muoto. Usein ylhäällä niitä koristavat tummat, haljenneet kalliopaadet ja niiden hienorakeinen graniitti. Joka hetki muuttuu niiden muoto kun reki kiittää pitkin mutkikkaita, usein ahtaita vuorensolia.

Pian näyttäytyvät kukkuloiden huipuilla tai rinteillä ensimmäiset yksittäiset kuuset, jotka ovat leveän kartiomaisia tai pyörityneitä monine latvoineen ja kovin oksaisia ja noin kolmen metrin korkuisia. Pian tämän jälkeen kuuset muodostavat metsiköitä (7-8 m korkuisia) ja melkein samanaikaisesti voidaan nähdä ensimmäiset täyskehittyneet mäntypuut. Olemme *Jeljok*-joen lähteillä, joka tuo vettä Ponoijokeen ja alempana kasvat-
taa kauniita mäntymetsiä rannoillaan. Illalla lämpötila laski tarpeeksi alas (-14 °C) ja se sai porot hyvälle mielelle ja troikkamme pystyivät taas ennen yön tuloa palaamaan kylään.

Kuten Ljavozeron ja Varzinon välillä, niin myös Varzinon ja toiseksi itäisimmän kylän, Kuroptjevskin, välillä talvitie oli lyhyin välein merkitty pitkillä koivutangoilla ja niihin ripustetuilla kuusenrisuilla. Varzinosta kaakkoon on vedenjakajana Jokangan ja Ponoin välillä vuorenselänne, jonka nimi on *Shuururta* (eli iso vuori), jonka pohjoinen rinne hitaasti kohoaa terrassimaiseksi, kun taas etelärinne kohoaa hyvin jyrkästi Ponoinlaakson matalaa kumpumaisemaa kohti. Sen korkein selänne on vain muutama sata askelta leveä ja pisin sivu on varsin tasainen ja yhtä korkea. Taskuaneroidilla tekemieni mittausten mukaan se sijaitsee noin 190 metriä etelärinteen juuren yläpuolella. Sen lisäksi huomasiin syvässä laaksossa sen pohjoisella puolella noin 30 m harjanteen alapuolella yli miehenkorkuisen koivupensaana. Länteen päin ulottuu *Shuururta* laajana kaarena ja se jatkuu täältä *Vyhtshepabk*'in ja *Puarresuajv*'in pyöreänä vuoristona. Sen itäinen osa jää vasemmalle korkeana, paljaana selänteenä, joka koko ajan

pysyy noin viiden km päässä kun lähtee *Kuroptjevsk*'sta kohti itää. Vasta Jokangan ja Lumbovkan puolessavälissä selänne kääntyy sivujokien, *Jigijok* ja *Atsjerjok*, välissä kohti kaakkoa. Se on täällä jo menettänyt enemmän kuin puolet korkeudestaan – ja katoaa pian tämän jälkeen itäisen rannikkoalueen lievästi aaltomaiseen kohoumaan. Schuururtan välittömässä läheisyydessä ilmaantuvat havupuut. Männyn pohjoisrajana on *Kuroptjevsk* kun taas kuusen pohjoisraja on idempänä. Yksittäisiä kuusiryhmiä voidaan nähdä vielä Shuururtan juurella Jokongan ja Lumbovkan välillä ja vieläpä 4-5 km Lumbovkasta pohjoiseen ja koilliseen kohoavat tummat, keilamaiset kuusenlatvat yhä tihenevissä koivumetsissä, jotka varjostavat kumpujen korkeampana olevia, kuivia osia. Lumbovkasta etelään, erityisesti Jigijok-joen alajuoksulla mänty saavuttaa 11 metrin korkeuden. Se muodostaa siellä laajan, hyvin tiheän ja seitsemän metrin korkuisen metsän, jonka ikä on noin 90 vuotta.

Koska lappalaiset jo tekivät lähtöä rannikolle, jätin minäkin Lumbovkan kylän ja saavuin kymmentuntisen matkan jälkeen tasaisen kaarevalla tundralla 23 p. huhtikuuta Orlovin majakalle.

Koko matkalla sisämaan läpi oli vallinnut kaunis sää. Myös päivisin lämpötila pysyi tarpeeksi alhaalla, joten vain poikkeustapauksissa minun oli pakko matkustaa yöllä. Ainoastaan Jokangassa jouduin raivoisan lumimyrskyn takia olemaan toimettomana kaksi päivää ja se oli ikin tarpeen sillä jouduin samanaikaisesti kärsimään lumisokeudesta, koska noetut silmälasini olivat särkyneet. Erityisen suotuisat sääolot olivat tehneet mahdolliseksi, että etukäteen asetettu päämäärä,

¹⁾ Petermanns Mitteilungen 1870. Taf. 18

²⁾ Versuch einer Entwicklungsgeschichte der Pflanzenwelt 1879

³⁾ Bergshaus' physikalischer Atlas, no 47 etc 1887

eli havupuurajan määrittely, oli nopeammin saavutettu kuin edes olin toivonut.

Jos vilkaisemme vielä havupuurajaa, niin huomaamme sen merkityn mutkaisen, mutta pääosin kaakosta luoteeseen juoksevana linjana, jonka eteläpuolella levittäytyy yhtenäinen metsäalue. Siinä suhteessa se poikkeaa suuresti koivumetsän rajalinjasta, johon monesti sisältyy pirstoutunut pääalue ja useita isoilla tundra-aloilla eristettyjä metsäsaarekkeitä. Myös näillä tundra-aloilla koivu on laajalle levinnyt ja muodostaa selännteillä ja korkeilla rinteillä metrinhorkuisia litteiksi painautuneita pensaita. Metsävarrtija Trofimenkon piirtämä ja Friis'in ilmoittama¹⁾ koivuraja ei täten pidä todellisuudessa paikkaansa. Tässä yhteydessä pitää korostaa, että Englerin²⁾ ja Druden³⁾ suorittama Skandinavian niemimaan pohjoisen puoliskon jako ja sen siirtäminen arktiseen kasvillisuusalueeseen pääasiallisesti perustuu trofimenkolaiseen rajaan.

Havupuurajan koostumuksesta pitää vielä muistuttaa että sekä mänty että kuusi ovat täällä läsnä, vaikkakin epätasapainoisessa mitassa. Ensiksi mainittu muodostaa aivan kuten Länsi-Skandinaviassa, Voronjessa ja Kuroptjevskissa jyrkästi erottuvan alueen kuusirajan yläpuolella, kun se taas usein muuten vetäytyy sen alapuolelle varsin syväälle. Emme voi tässä nyt lähemmin syventyä tämän oikukkaan vaihtelun syihin. Tässä voidaan vain lyhyesti todeta että kuusi kuten tiedetään pystyy sitkeämmin vastustamaan metsäpalon tuhoja kuin mänty, koska se helposti tuottaa uusia latvaversoja ylimmistä oksista ja se on myös paljon onnellisemmassa asemassa silloin kun ihmisen kirves on tahallaan vahingoittanut sitä.

On muuten epäilemättä niin että kuusi paljon suuremmassa määrin kuin mänty on pystynyt sopeutumaan kasvuun tuulissa olosuhteissa. Nämä seikat tekevät osittain ymmärrettäväksi kuinka mänty pohjoisrajallaan esiintyy aina yhtä puumaisena kun taas kuusi usein kaukana sen kasvualan rajan toisella puolella esiintyy kitukasvuisena tai jopa matelevana.

Orlovin majakka sijaitsee avoimella tasanteella melkein $\frac{1}{2}$ kilometriä rannalta 65 metrin korkuisella merikukkulalla. Koska rannikkotundra on täältä helppo saavuttaa, olin tämän paikan valinnut pidempää oleskelua varten. Sydämellisellä hyväntahtoisuudella Tatjana Ivanovna, majakan vastikään manalle menneen hoitajan vaimo, otti minut vastaan ja huoneiston yksi kolmesta kamarista annettiin käyttööni mitä suurimmalla kohteliaisuudella.

Majakasta maasto laskeutuu kohti rannikkoa, ja sitä ympäröivät jyrkät graniittikalliot ja se kohoaa sisämaan suuntaan varsin nopeasti noin 120 metriin saakka merenpinnasta. Tundra-alue ulottuu sitten länttä ja lounasta kohti useita peninkulmia, lievästi aaltomaisena, tavattomassa alastomuudessaan ja rasittavassa yksitoikkoisuudessaan. Täällä ihmiset käyvät vain syksyllä ja talvella, kesällä se on luovutettu poroille, riekoille ja sääskille. Korkeita tasoeroja ei ole huolimatta siitä että on syvälle vuoriin meneviä joki- ja purolaaksoja. Maaperä koostuu keltaharmaasta, muovailtavasta savilajista; sorasta joka koostuu kristallisesta kalliosta ja usein myös siihen runsaasti sekoittuneesta punaisesta ja harmaasta hiekkakivestä. Viereinen kristalligraniitti ei vain ilmesty pinnalle rannikolla, vaan myös tavallisesti harjujen huipulla. Tur-

vekerros, joka koostuu elävistä kasvinosista kätkee suurimmaksi osaksi saven myös kuivilla paikoilla. Pieniä, matalia kirkasvetisiä järviä on suurissa määrin hajallaan tällä alueella.

Kun saavuin sinne tundra oli lähes kokonaan lumen peitossa, ja meri oli täynnä ahtojäitä, joiden välissä oli lukuisia railoja ja kanavia. Kanavien muoto ja koko muuttuivat tunnista toiseen joutuksen erinomaisen voimakkaasta vuorovedestä ja sen aiheuttamista virtauksista. Seuraavana päivänä meri oli taas jäistä vapaa mutta illalla se alkoi taas täyttyä jäillä. Tällaiset vaihtelevat jääolot kestivät koko seuraavan kuukauden ajan. Toukokuun 28. päivänä ensimmäinen Arkangeliin matkaava höyrylaiva ohitti paikan, mutta kesäkuun 6. ja 7. päivänä meri oli taas tukossa ahtojäiden takia ja vielä kuukauden toisella puoliskolla jäävuorten loiste oli usein havaittavissa pohjoisessa ja koillisessa horisontissa. Jäälauttojen mukana seurasivat joskus lukuisat hylkeet, kuten esim. toukokuun toisena päivänä rannikolla ja niin pitkälle kun silmä kantoi makaili näitä eläimiä uskomattoman suurissa laumoissa liikkuvalla jäällä aurinkoa ottaen tai sinne tänne laiskasti liikkuen. Niiden todella demoninen kiljunta ja karjunta tunkeutui asuntoomme saakka. Ei ollut kovin harvinaista että hylkeenmetsästäjät näkivät mursujakin.

Jään läheisyys sai tietysti aikaan lämpötilojen alenemisen. Toki kävi niin että suojasää alkoi huhtikuun 24. päivänä, joka jo kuukauden loppuun mennessä oli paljastanut varsin laajoja, korkealla sijaitsevia tundrapälviä, kun taas sulanut vesi muutti jokaisen laaksonpohjan suureksi puroksi, jokaisen rotkon läpipääsemät-

tömäksi lumisohjoksi, johon joka askel upposi syvälle. Jotkut päivät olivat jopa kesäisen lämpimiä, niinpä toukokuun 11. päivänä saavutettiin 13 °C maksimilämpötila ja 27. päivän toukokuuta 21 °C. Keskimääräinen lämpötila oli silti hyvin alhainen ja kaivattu lumen pehmeneminen keskeytyi usein hyvin epämiellyttävällä tavalla kylmyyteen ja jäähmyyteen. Toukokuun 8. päivänä tein suksilla retken pisteeseen, joka sijaitti rannikolta 8 km päässä jolloin jouduin kävelemään kahden pälven ylitse. Avoin tundra oli jo toukokuun 16. päivänä ennimmäkseen lumesta vapaa, mutta 24. päivänä se taas ohimenevästi peittyi tuumankorkuiseen lumikerrokseen. Kesäkuun 2. päivänä sattui taas kova lumituisku siihen kuuluvine pakkasineen ja kesäkuun 26. ja 27. päivän välisenä yönä lammet ja lätäkököt peittyivät ohuella jääpeitteellä. Koko viikon heinäkuun 12. ja 20. päivän välillä vallitsivat myös hyvin matalat lämpötilat, jotka ennimmäkseen vaihtelivat 1 °C ja 4 °C välillä. Vain yksittäisinä päivinä saavutettiin 7-8 °C maksimilämpötiloja. Pohjajään levinneisyys ja kesto näyttää täällä kuten myös Voronjessa, Lovozerossa, Kolmjaurilla jne. pääosin olevan sidottu turpeen olemassaoloon. Tuoreilla metsärinteillä tai ruohokentillä en ole sitä huomannut; sitä vastoin soistuminen on tapahtunut jo vähäisessä syvyydessä, vaikkakin sitä voidaan havaita hyvin epätasaisesti. Isot, 2-3 metrin korkuiset kummut (palsat), jotka Venäjän Lapissa ovat tavattoman yleisiä (Fennia III, 5, s. 7,10,14) sulavat ylipäättään vain 40-50 senttimetriin saakka ja sama koskee soiden kuivia pohjia. Avoimissa vesilammikoissa, joissa oli musta mutapohja ja vesirikkaassa *Sph.*

Lindbergii illa peittämässä sammalpeitossa, joka tavallisesti ympäröi palsaa, ei sitä vastoin enää heinäkuun puolivälissä ollut jäätä havaittavissa lähes kahden metrin syvyyteen (Orlov, Voronje). Pysyinkin (Triostrova, heinäkuun lopulla) ilman vaikeuksia jääkairalla lyömään läpi 40 cm jääkerroksen ja kairaus eteenpäin ei tuottanut havaittavaa vastustusta. Myös tundrakumpujen savinen sora, jonka päällä oli ohut turvekerros, oli vielä heinäkuun alussa 40-60 cm saakka läpikäyty ja syvemmälle sitä oli mahdotonta edes särkeä.

Rannikkoilmaston erikoinen luonne ilmeni myös sateen suurena määränä (heinäkuussa 13 sade- ja 7 sumupäivää) ja kovina, kylminä merituulina. Erityisen hankala oli läpituokematon sumu, joka usein esti pidemmät retket.

Koska lämpötila nousi hyvin hitaasti, ei ollut ihme että saapuvan kevään merkit ulottuivat pitkälle ajanjaksolle. Jo huhtikuun 27. p. olin kallionkolosta löytänyt tämänvuotisia, jo pudonneita *Cochlearia arctica*'n (kuirimo) ja *Saxifraga rivularis*'in (purorikko) lehtiä. Eteläisellä rantarinteellä *Empetrum* (variksenmarja) kukki jo 8. p:vä toukokuuta, *Allium schoenoprasum*'in (ruoholaukka) ja *Festuca ovina*'n (lampaannata) lehdet olivat 2-3 cm pitkiä, *Rhodiola*'n (ruusunjuuret), *Salix rotundifolia*'n (paju) ja *Oxytropis campestris*'in (idänkeulakärki) lehtisilmut olivat reilusti auenneet; vasta kesäkuun 10. p. löysin ensimmäiset *Oxytropis*'in (keulakärjet) kukat ja neljä päivää myöhemmin majakan ruohikorinteet olivat lopulta värjäytyneet eloisan vihreiksi; samanaikaisesti *Rubus chamaemoras*'in (hilla), *Dryas*'in (lapinvuokot) ja *Diapensia*'n (uuvanat) en-

simmäiset pikkukukkaset näyttäytyivät. Kesäkuun 19. p:vä pajupensaatkin olivat täynnä harmaita ja vihreitä lehtiä. Vasta heinäkuun 12. p:vä kataja pölysi. Useissa paikoissa pystyttiin jossakin määrin näkemään kasvillisuutta vasta elokuun alussa.

Linnustosta voin tässä antaa joitakin samankaltaisia tietoja. Pulmusen olin jo Orlovin luona nähnyt, *Charadrius apricarius*'in (kapustarinta) ensimmäisen kerran 10.5., *Motacilla alba* (västäräkki) näin 12.5. Toukokuun 29. p. löysin useita lokinpesiä, joissa oli pitkälle haudottuja munia. *Charadrius morinellus* (keräkurmit-sa) ja *apricarius* (kapustarinta) aloittivat 2. tai 3. p:vä kesäkuuta munimisen ja noin viikkoa myöhemmin rastas (*Turdus iliacus*) (punakylkirastas) seurasi niiden esimerkkiä; samaan aikaan hävisivät tähän saakka runsaslukuisat riekot rannikon läheltä, josta niitä paikallisten mukaan ei koskaan löydy pesivänä. Seurasin 14.6.-10.7. joka päivä hautumatta jääneitä munia. Kesäkuun 14. p:vä - heinäkuun 10 p:vä saakka sain *Colymbus arcticus*'in (kuikka) hautumatta jääneet munat ja 24.6. sain 15 haahkan (huuhkajan?) munaa, joista vain joitakin harvoja oli haudottu.

Tuulisella tasanteella on varsinkin rannikon lähellä havaittavissa tuulen suuri vaikutus kasveihin. Ennen kaikkea luoteistuuli vaikuttaa vahvasti uusien versojen kehittymiseen. Tuulisessa paikassa kasvillisuuden ulkonäössä on huomattava ero luoteen ja kaakon välillä jokaisessa isossa kivessä ja jokaisessa maan kohoumassa. Kun toinen enimmäkseen on paljas tai siinä on surkeaa kasvillisuutta, toinen kantaa usein yhtenäisen kerroksen pensasjäkälää ja var-

puja, joiden oksat kohoavat kivien ylitse, ja yhä uudestaan armottomasti joutuvat katkaistuiksi. Vielä tehokkaampaa kuin tuulen suora vaikutus on se epäsuora vaikutus, jonka lumen ja sademäärän jakauma saa aikaan. Itse asiassa talvisen rannikkotundran jokainen vaakatasoinen tai hiukan kupera kohta paljastuu useimmiten lumipeitteestä ulvovien tuulenpuuskien avulla ja siten maaperä yhdessä kasvillisuuden kanssa on alttiina kylmän ja kuivan napatuulen tuhoa tuottavalle vaikutukselle. Sellaisessa paikassa pieni Lecanora tartarea saa tavattoman laajan levinneisyyden; se valtaa ilman muuta paksun kasvipeitteen jokaisen sopivan kohdan ja sen hauraat kuoret peittävät sen ennen pitkää kuin valkoinen kuolivaate. Tosin lähellä oleva maa tulee koristetuksi kirjavalla kasvillisuudella, joka viihtyy erinomaisesti pehmeällä, kalkkipitoisella savipohjalla. Sen tyypillisinä osasina voidaan mainita *Hedysarum obscurum* (lapinnätkin), *Oxytropis campestris* (idänkeulakärki), *Phaca frigida* (peuranvirna), *Eutrema Edwardsii* (lapinpalko), *Diapensia* (uuvana), *Veratrum (ster.)* (valkoppärskäjuuri), *Salix rotundifolia* (paju). Pienissä soisissa lammissa valkeakukkainen *Ranunculus Pallasii* (leinikki) levittää huumaavan tuoksunsa, tai komea *Arctophila fulva* (pohjansorsimo) kohottaa taipumattoman vartensa.

Avoimilta tasanteilta poispyyhkiytynyt lumi kasaantuu suurissa määrin purojen laaksoihin ja eroosiorotkoihin ja ennen kaikkea korkeiden rantakallioiden epätaisaisiin kallioseinämiin. Kuten minulla syyskuun alussa 1887 oli tilaisuus todeta, kesän lämpö ei täällä riitä ikilumen sulattamiseen, mikä huomattavassa määrin johtuu hyvin mitättömästä eristyksestä.

Lumipeitteen kesto on taas joidenkin alppilajien levinneisyydelle ratkaisevaa. Ne löytävät vain täällä tarpeeksi hyvän suojan muita lajeja vastaan, jotka tarvitsevat pitemmän kasvikauden. Matalissa laaksoissa tai muuten vain suojatuissa paikoissa, missä lumi tulee aikaisin, jää paikalleen koko talveksi ja viimeistään kesäkuussa sulaa, löydämme sitä vastoin sisä-Lapille tyypillisiä muodostelmia. Löytyy myös kuivaa kanervaa, jossa on vaaksankorkuista pensasjäkälää (*Cladina* (taarna), *Betula nana* (vaivaiskoivu), *Empetrum* (variksenmarja)) ja myös usein vaikeasti läpimentävää pajukkoa, jänkiä joissa pieniä pensaita ja hilloja, vetisiä niittyjä (*Carex*) (sara) jne.

Pohjoismainen koivu (*Bet. odorata*) on tällä alueella hyvin laajalle levinnyt ja se kasvaa yleisesti vielä uloimman rannikkolinjan kallioilla sopeutuen suurella sitkeydellä alustan epätasaisuuteen. Joskus se saavuttaa jopa 50-60 vuoden iän ja sen kahden metrin pituisten ja neljä senttiä paksujen runkojen oksat eivät saata nousta ympäröivän *Alectorien*'in yläpuolelle. Vähän paremmassa paikassa se voittaa pian koossa ja niin esimerkiksi Triostrovan hyvin suojattomilla tasangoilla näin metsikön, joka koostui pyöreistä yli metrin korkuisista pensaista. Vain purojen ja jokien suojaisissa laaksoissa, joiden etelärinteet tarjoavat kasvien elämälle varsin suotuisat olosuhteet, koivu saa puun muodon. Koska ylhäältä tippuu runsaasti kosteutta nämä pensasmetsiköt saavat lähes kauttaaltaan lehtomaisen luonteen; isolehtiset pensaat ja kasvit (*Veratrum*, *Aconitum* (lehtoukonhattu), *Ligularia* (nauhus), *Archangelica* (väinönputki) jne.) ovat tyypillisiä.

Yhtä kovakasvuinen kuin koivu,

mutta paljon harvinaisempi on Orlovin tundrareunalla kasvava kuusi, joka siellä täällä aivan avoimessa tilassa muodostaa steriilejä, 5 metriin saakka ulottuvia mattoja, joiden ohuet oksat matelevat jäkälän peitossa. Gubnoin puron laaksoissa, Orlovista lounaaseen, näin kallioseinämän lähellä seisovan kuusirungon, jonka pituus oli 1,1 metriä ja läpimitta 9 cm. – Katajissa on kovia, rannikolla sylinterimäisiä tai pakkasen aiheuttamia uurteita, kivien päällä kasvavia runkoja. Eräällä loistoyksilöllä oli ikää yli 400 vuotta ja läpimitta oli 10-12 cm, mutta toisessa rungossa jolla oli kovin erikoinen ja epäsäännöllinen rakenne ja jonka suurin läpimitta oli 83 mm, laskin 544 vuosirengasta. Kalliorinteiden sora- paikoissa esiintyi myös tiheitä, useita metrejä leveitä, runsaasti hedelmiä tuottavia katajamattoja, jotka olivat lähtöisin yhdestä ainoasta juuresta. Samankaltaisista syvän lumen enimmäkseen peittämistä paikoista, jotka varsin aikaisin vapautuvat lumesta, löytyy myös paljon pensaita, joiden tulevaisuutta suuressa määrin heikentää uloimman rannikkokaistaleen ”arktinen” luonne, esim. pihlaja, *Ribes rubrum* (herukka), *Cotoneaster* (kalliotuhkapensas), *Salix vagans var. cinerascens* (paju), *Lonicera caerulea* (idänsinikuusama), *Rosa cinnamomea* (metsäruusu).

Orografisessa suhteessa pohjoinen ja koillinen rannikkoalue näyttää selvästi samankaltaiselta *Lujaururt*- (ja Hiipinän) tunturien kanssa. Kummassakin paikassa löytyy hieman kaltevia tasankoja, ja uurtuneita solamaisia rotkolaaksoja, jotka ovat korkeiden ja jyrkkien kallioseinämien tai kumpujen ympäröimiä. Maaperän pürteet ja sen alttius tuulelle aiheuttaa lumen hyvin epätasaisen jakau-

man, joka vuorostaan usein johtaa monivuotiseen lumeen, aiheuttaen kummasakin paikassa kasvillisuusolosuhteiden monipuolisuuden, joka kovasti poikkeaa välissä olevan alueen synkstä yksitoikkoisuudesta. Myös flooran koostumuksessa on suuria yhtäläisyyksiä. *Dryas* (lapinvuokko), *Oxyria*, *Diapensia*, *Silene acaulis* (tunturikohokki), useat *Saxifragae* (rikkokasvit) ja *Ranunculi* (leinikit), *Salix reticulata* (verkkolehtipaju), *Carex rupestris* (kalliosara), *Hierochloa alpina* (tunturi-maarianheinä) jne. ovat kasvimuotoja, jotka sekä vuoristossa että rannikkoalueella vahvasti vaikuttavat kasvipeitteen ulkonäköön, kun sitä vastoin se enemmän tai vähemmän puuttuu sisämaassa.

Orlovissa vietetyn pitkän oleskelun aikana tein muutamia pitkäköjiä retkiä, joiden aikana oli erikoisen kaunis sää. Kesäkuun 30. p:vä lähdin pitkän Ponoijokea sen sivujoelle, Bykovjoelle, noin 25 km kylästä yläjuoksulle ja palasin heinäkuun 4. p:vä. Vaikkakin täällä aika usein esiintyy itäiselle merirannikolle tyypillisiä lajeja (*Valeriana capitata* (virmajuuri), *Pyrethrum bipinnatum* (krysantemum), *Pedicularis sudetica* (kuusiot)), pystyin silti toteamaan kuinka rannikkofloora vähitellen katoaa tai tulee harvinaisemmaksi. Myös puumaisen männyn taantuminen, joka johtuu tavallisesta tuhoa tuottavasta hakkuusta rannikon lähellä, oli jokea lähellä olevissa laaksoissakin selvästi havaittavissa.

Heinäkuun 22.-24. p:vä tein retken Katshkovkajoelle, jota seurasin 10-12 km ylöspäin ja heinäkuun 28.-29. p:vä kävin katsomassa Triostrovasaarten tasankoja Orlovista kaakkoon. Molemmat retket vahvistivat suurimmaksi osaksi ne seikat, jotka olivat tuttuja jo Orlovilta.

¹⁾ Nykyisin muodossa Sosnovka (ks. kirjoituksen lopussa).

Vain mäntyä ei enää näkynyt Katshkovkassa.

Lähtöni etelään viivästyti ensiksi viisi päivää kestävän, lähes läpitukenemattoman sumun takia ja sitten vielä tuli kahden päivän viivytys koska postivene joutui hakemaan Mys Gorodetskijsta haaksirikkoutuneen englantilaisen höyrylaivan miehistön. Vasta elokuun 11. päivä jätin Orlovin ja saavuin seuraavana yönä Sosnovkan lappalaiskylään.

Heti Ponoijoen suun eteläpuolella, missä viimeisen kerran näin ikuista lunta, tapahtui huomattava muutos rannan ulkonäössä. Tähän saakka korkeiden rantakallioiden yhtenäisen vyöhykkeen tilalle tuli usein leveitä laaksoja loivine rinteineen ja vielä myöhemmin savi- ja hiekkakumpuja. Aikaisemmin rantaan saakka johtavat syvät ja vaarattomat väylät vaihtuivat nyt näkymättömiin tai lähes näkymättömiin kiviin ja karikkoihin, jotka olivat vaarallisia veneellemme, niin että pimenevässä illassa jouduimme poistumaan varsin kauas rannalta. Erittymisen silmään pistävä on muutos Mys Danilovan läheisyydessä, missä korkeat rannat varsin äkkiaarvaamatta muuttuvat mataliin, aaltomaisiin tasankoihin, joita taustalla rajaavat pyöristyneet vuorijonot. Pian *Shalopjalka*-joen jälkeen tulevat ensimmäiset, vaikkakin matalat mäntypuut näkyviin.

Sosnovetsin¹⁾ kylä sijaitsee *Sosnovka*-joen suulla pienellä kalliokummulla, jolla on heikosti aaltomainen maisema. Puunkasvu on yhä vain surkeaa ja lisäksi on kirveellä hakattu paljon puita. Silti koivu saavuttaa kaikkialla pienissä kuopissa aivan lähellä rannikkoa 2-2,5 metrin korkeuden; 1,5 km kylästä pohjoiseen näin

suojaisessa paikassa kuusi vanhaa männyrunkoa, joiden keskimääräinen pituus oli kolme metriä ja läpimitta noin 40 cm mukaan lukien oksat ja latva (tosin talvella paksun lumen peitossa). Kuten useat syvät haavat näyttivät ne olivat kesänneet lappalaiskirveiden ei kovinkaan hellävaraisia iskuja ja siten välttäneet sen kohtalon, että olisivat joutuneet polttopuiksi. Pienet, tavallisesti pahoin vahingoitetut mäntypensaat olivat hyvin laajalle levinneet kylän läheisyydessä. Myös nimi *Sosnovets* (ven. *sosna* = mänty) ei ole aivan perusteeton: noin seitsemän km päässä rannikolta on jokilaaksossa lappalaisten ilmoituksen mukaan kolme pientä mäntyä, joita ehkä aikaisemmin on ollut enemmän ja lähempänä kylää.

Tutustuakseni eteläiseen, täällä sisämaassa luultavasti puhtaimmin kehittyneeseen tundra-alueeseen, tein patikkaretken noin 40 km päässä sijaitsevalle Akjavrille (ven. *Babozero*). Minun oli ensin kuljetettava kovin kumpareisen maiseman läpi. Kahden kilometrin säteellä kylästä on tehty mäntypensaisiin suuret vauriot. Neljän - viiden metrin, lähes 7-8 metrin korkuiset, keilamaiset ja monilatvaiset puut yleistyvät nyt ja kohoavat hoikkien ja varjoisien koivujen vaalean vihreyden yläpuolelle, joka pukee kumpareiden rinteet. Maanpinnan korkeus kohoaa huomaamatta koko ajan ja saavuttaa noin 15 km päässä rannikolta noin 130 metriä ja se on hieman matalampi kuin niemimaan sisämaan suuri tasanne. Kummut harvenevat täällä ja niitä erottavat yhä suuremmat jänkäalueet. Puiden kasvu muuttuu yhä karummaksi ja se koostuu lopulta litteistä, steriileistä koivuista ja mäntypensaista. Edessämme on 12-15 km

levyinen, tasainen ”tundra”. Heikosti kaltevalla pohjalla sade löytää vain hitaita ja mutkikkaita teitä poisvalumiselleen. Se muodostaa loputtomia, osittain vaikeasti kuljetettavia jänkiä, vetisiä niittyjä, soita, joita katkaisevat matalat, lähes ilman kasvillisuutta olevat järvet, joista hanhet ja sorsat pesimäaikoina etsivät ja löytävät varman turvapaikan. Rannikon suuntaan ulottuvat matalat, nauhamaiset hiekkaselänteet, jotka usein pitkillä matkoilla tarjoavat vaeltajalle tervetulleen, vankan kävelypohjan. Silti jouduin tuntikaupalla astumaan pehmeällä tai heiluvalla jänkäpohjalla ja usein vain hädin tuskin vältyin vajoamasta mustaan mutaan.

Yhtäkkiä maisema muuttui. Kaukana näkyy tummien kuusien tuttu hammaslinja, joka on koivujen yläpuolella. Maasto muuttuu taas kumpumaiseksi ja ilman että sen suhde meriveden pintaan on muuttunut, ilmaantuu taas koivujen ja kuusien sekoitus. Komeat katajat, joilla voi olla litteät latvat ja jotka ovat miehenkorkuisia ja joiden runko on 32-33 cm paksuinen, sijaitsevat kaukana ahneistapuunetsijöistä. Lopuksi kiipeämme vielä 15 m korkuista hiekkarinnettä ylös, ohitamme tasaisen koivupensaita kasvavan jäkälikön ja saavumme 10-tuntisen, lähes taukoamattoman kävelyn jälkeen järvelle. On jo hämärtynyt ja kahlattumme *Akjok*-joen ylitse, siirrymme rannalla olevaan hylättyyn kammiin.

Seuraavana aamuna alueen peitti paksu sumu ja 200-300 askeleen päässä kaikki oli jo näkymätöntä ja siten järven leveyttä ja muotoa ei saatu tutkituksi. Minun piti vielä samana päivänä palata Sosnovkaan siellä odottavalle laivalle ja aloitin klo ½11 paluumatkan.

Oppaaltani, Sosnovkan lappalaiselta, sain tietää että järvi on noin 10 km pitkä ja 5-6 km leveä. Sen syvyys on vain noin puolitoista sylvä ja pohjoisosassa on joitakin saaria. Maaperä oli minusta steriili ja lähes kasveista vapaa. Rannat olivat niin pitkälle kuin minä ne näin, muodostuneet kuivista, pyöreistä hiekkakummuista. Metsää en nähnyt rannalla ollenkaan, mutta sitä oli heti ensimmäisen kummun takana.

Ilmeni että suuri puuton alue ("tundra") Sosnovkan lähellä, huolimatta maan varsin huomattavasta korkeudesta, ei mitenkään ole peräisin korkeudesta johtuvasta lämpötilapoikkeamasta. Puuttomuuden syy on pikemminkin paikan sopimattomuus puunkasvulle. Vetisten jänkien ja turvesoiden valtava laajuus antaa tuulelle voiman, joka ei salli mitään puunkasvua edes niillä pienillä palstoilla, jotka muuten sopisivat siihen. Myös flooran koostumus osoittaa mitä selvimmin, että sijaitsemme keskellä mäntyvyöhykettä. Seuraavia lajeja on täällä suurissa määrissä: *Calluna vulgaris* (kanerva), *Pedicularis palustris* (pohjaluhtakuusio), *Eriophorum alpinum* (ruostevilla), *Carex globularis* (pallosara), *pauciflora* (rahkasara). Nämä antavat kasvillisuuspeitteelle oman leimansa, kun taas nämä lajit puuttuvat koivuvyöhykkeeltä Ponoin pohjoispuolella. Samankaltaisia vaikkakin vähemmän tundramaisia paikkoja löytyy turjalaiskylän lappalaisasukkaiden kertomusten mukaan myös lännempänä. Niemimaan eteläisestä tundrasta voidaan todeta että se on vallannut vain rajoitetun alan ja toisaalta että sillä muutenkin on aivan paikallinen luonne. Sitä voidaan pitää seurauksena riittämättömästä kaltevuudesta ja siitä johtuvasta maaperän soistumisesta ja siten sitä voidaan verrata niemimaan pohjoisosan puuttomaan erämaahan, joka taas johtuu ilmastollisista seikoista.

Seuraavalla matkalla paikallisella postiveneellä Kuzomeniin saakka ja pysähdyspaikoilta enimmäkseen 8-10 km pituisilla retkillä sisämaahan voitiin vahvistaa tämä käsitys. Lukemattomat ja usein kovin silmäänpistävät muutokset faunan ja flooran koostumuksessa ja kasvillisuuden yleisnäkymässä antoivat aiheen päätellä, että mitä enemmän länteen siirrytään sitä enemmän paranevat orgaanisen elämän yleiset ehtodot.

Vähemmän silmäänpistäviä ovat nämä muutokset vielä Pjalitsassa, jossa mänty vielä lähempänä rannikkoa esiintyy puumaisempana kuin Sosnovkassa. Pjalitsasta kävelin jalan hiekkaisa ranta pitkin Tšapomaan saakka. Ranta muodostuu täällä ja tästä länteen päin Tšapomaan asti matalista hiekkakummuista, jotka aaltomaisina kulkevat rinnakkain vesirajan kanssa ja kasaantuvat miehenkorkuisiksi kumpareiksi. Sisäänpäin nämä tasangot rajoittuvat jyrkkiin, samankorkuisiin (15-20 m) valleihin, joiden välimatka rannikolta vaihtelee 1,5 km ja muutaman askeleen välillä. Rantakaistaleen syvänteitä täyttävät pienet vesilammet, matalat jängät tai lyhyt- ja pehmeälehtinen nurmikko joka koostuu "löysäröyhyisistä" kasveista (*Poa pratensis* (niittynurmikko), *Agrostis alba* (röllä) ja *borealis* (pohjaröllä), *Calamagrostis deschampsiioides* (kastikka) ja *stricta* (luhtakastikka)). Täällä kasvavat myös Turjan rannikolle niin tyypilliset *Sanguisorba polygama* (luppio) ja *Carex capitata* (nuppisara). Hiekkakummuilta löytyy pää-

siallisesti erilaisia pensaita ja jäkäliä kuten myös jäykkälehtiset kaislat (*Juncus trifidus* (tunturivihvilä), *arcticus* (ruijanvihvilä), *Luzula spicata* (tähkäpiippo)).

Rantavallien hiekkaisilla ja savisilla rinteillä kasvaa runsaasti tiheää, miehenkorkuista koivikkoa ja pajukkoa, jossa isokukkaiset ja leveälehtiset pensaat (*Veratrum* (valkopärskäjuuri), *Aconitum* (lehtoukonhattu), *Senecio nemorensis* (villakko), *Geranium sibiricum*)) loistavat. Lukuisat yrtit ja ruohot ovat vallanneet laajat alat niityntapaista maastoa ja niitä käytetäänkin usein heinäksi. Mustikkakasvit peittävät pääasiallisesti kuivat paikat ja niiden seasta pilkahtavat myös *Cornus svecican* (ruohokanukka) punaiset marjat. Vallin reunalta voidaan nähdä keltaruskeita, vetisiä sammaljänkiä, joiden laajuus usein on mittava, mutta jotka silti kaikkialla ovat enemmän tai vähemmän metsäpeitteisten (koivu ja yksittäiset kuuset) kumpujen ympäröimiä. Eriytyisen koukeroisia kuusipensaita löytyy myös kaikkialla rantatasangoilla. Mänty näkyy rannalta vasta Tšavangan länsipuolella; rakennuspuuta tuottavat mäntymetsiköt kasvavat jo noin 15 km pohjoiseen Tšavangasta jonkin verran joesta pois päin. Noin kaksi km Tšavangasta pohjoiseen näin koivulehdossa kuivalla rinteellä useita, noin kolme metriä korkeita, kovasti ylöspäin pyrkiviä nuoria mäntyjä. Läheisyydessä ovat lukuisat rungonpätkät, joiden läpimitta on 20-24 cm, todistavat selvästi siitä vastuuntunnottomasta käsittelystä, joka joka puolella rannikkoa on kohdannut mäntyä ja joka vuosisatojen myötä on vaikuttanut siihen, että männyn raja on siirtynyt taaksepäin.

Kaikki joet, jotka virtaavat Vienan-

mereen Ponoin ja Varzugan välillä ovat varsin mitättömiä ja kulkuväylinä käytökelvottomia. Kovat virtauspaikat sulkevat niiden suut ja sen lisäksi niiden vesi on ainakin myöhäiskesällä monesti riittämätöntä täyttämään niiden varsin leveää uomaa (Akjok, Pjalka, Kamenka). Monien rannat ovat pitkälti ylöspäin jokia ruohoa kasvavien, niittyinä käytettävien alankojen ympäröiminä kuten Pjalka, Pjalitsa ja Tšavanga. Kaikissa paikoissa on *Ligularia sibirican* hyvin runsas esiintyminen hyvin silmään pistävää. Laajat alat ovat usein täysin peittyneet tämän kasvin kiiltävällä, tiheästi ahdetulla lehtipeitteellä ja vielä 30-40 cm syvyydessä se on erityisen kaunis ja komeasti kehittynyt.

Eriytyisen maininnan ansaitsee vielä Tšavangajoen laakso. Orografiset olosuhteet muistuttavat täällä monesti Ponoilaakson alaosaa; syvälle leikkaavien, jyrkästi nousevien, välistä kohtisuorien kallioseinämien välissä sijaitsee joki-uoma, joka on täynnä vaahtopäisiä ja jyliseviä vesimassoja. Kun on päästy kalliokielelle avautuu silmien eteen maisema, joka on täynnä kauneutta. Kylmä alastomuus, joka Ponoilla vaikuttaa niin väsyttävältä, on täällä korvautunut vaihtelevien tunturihuippujen lumouksella, joiden varjoisissa metsissä pyy antaa kuulua viheltävät kutsuäänensä ja jossa majesteetillinen karhu kaikkein armollisimmin syö mustikoita, variksenmarjoja ja muurahaisia milloin se ei kohdistaa mielenkiintoaan kylän laajalle alueelle levittäytyneitä porotokkia kohtaan. Täällä kuten Ponoillakin ja ehkä täällä enemmänkin, korkeat, keskipäivän aurinkoa kohti avautuvat kukkulat ovat erityisen suotuisat jokirannan kasveille; täällä kukkivat *Prunus* (tuomi) ja *Paeo-*

nia, täällä kypsyvät vademat ja metsämansikat ja täällä puutkin saavuttavat huomattavia mittasuhteita. Näinpä mitasin erään kuolleen koivurungon läpimitaksi 45 cm; harmaaleppä ja *Salix caprea* (raita) saavuttavat molemmat 6-7 metrin korkeuden; ensimainitusta näin kaatuneen, mutta silti kasvavan rungon – 48 cm. Tämän yksilön läpimitta oli rintakorkeudella 30-32 cm mitoissa. Kuuset, joiden korkeus oli 12-15 metriä ja läpimitta 70-75 cm, eivät mitenkään olleet harvinaisia.

Matkan ohjelma oli, sikäli kuin se oli mahdollista yhdessä kesässä toteuttaa, viety läpi. Elokuun 28 p:vä jätin ”Suuruhtinas Vladimir” -nimisellä laivalla lappalaisrannikon ja palasin Arkangelin, Suman ja Pietarin kautta Helsinkiin. Syyskuun 9. päivänä olin taas kotona.

Lopuksi voidaan tähän panna vielä liitteenä luku, jossa kerrataan tulevien matkojen merkitys ja myös oikea käsitys niemimaan luonnonolosuhteista. Kyseessä on kokemuksemme *Kuolan niemimaan sisämaan asukkaiden elintavoista* pääasiallisesti vuotuisista jutaamisista ja missä kulloinkin lappalaisten asuinsijat

sijaitsevat eri vuodenaikoina; nämä liittyvät ilman muuta muutamainkin kansatieteellisiin tiedotteisiin jotka, vaikka maallikko on tehnyt ne, voivat tuoda uutta tietoa tämän unohdetun kansan historiasta. Nämä kokemukset saatiin suureksi osaksi jo 1887 kun olin retkikunnan mukana ja kuva on viime matkalla vielä vahvistunut ja laajentunut. Saadaksemme paremman yleiskuvan niin tässä saatte ne yhdessä taustatiedon kanssa.

Viralliset kirkonkirjat antavat tarkat tiedot Venäjän lappalaisten lukumäärästä; ne sisältävät jokaisen seurakuntaan kuuluvan jäsenen nimen ja iän kunkin vuoden kohdalla ja ne ovat, päätellen Lovozeron ja Poinoin esimerkeistä ja siellä pystyin tarkistamaan niiden paikkansapitävyyden, pääasiallisesti luotettavia. Seuraavaan taulukkoon (taulukko 1) olen kerännyt joitakin tunnettuja tietoja koko lappalaisväestöstä Norjan ja Suomen rajan ja Vienanmeren väliseltä alueelta. Kahden ensimmäisen vuoden luvut olen lainannut Friisin kirjasta¹⁾, muut on Kuolan piirikunnan herra ispravnik, herra W.J. Smirnoff, ystävällisesti kertonut, vaikkakin hänen ilmoittamansa porolu-

Taulukko 1. Lappalaisten väestömäärä ja -rakenne sekä poroluku Norjan ja Suomen sekä Vienanmeren välisellä alueella 1859-1889. Kuten taulukosta ilmenee, on olemassa selvä tendenssi että väestö vähenee. Vuoden 1884 tavattoman korkea kuolleisuus johtuu isorokkoepidemiasta.

	miehet	naiset	yhteensä	poroja
1859	1134	1071	2205	-
1867	1035	960	1995	-
1880	873	876	1749	18925
1882	912	922	1749	18341
1884	696	702	1398	18266
1887	884	904	1788	20328
1889	874	889	1763	27487

¹⁾ En Sommer i Finmarken, Russisk Lappland og Nordkarelen. Christiania 1871, s. 216. Friis on hankkinut luvut eri venäläislähteistä.

vut ovat minusta pikemminkin liian matalat kuin liian korkeat.

Venäjän lappalaiset erottuvat jyrkästi Suomen Lapin heimoveljistään täysin poikkeavien murteiden johdosta. Vielä suuremmaksi ero kasvaa uskonnon ja siihen liittyvien seikkojen takia. Niinpä esim. Suomen lappalaiset osaavat yleisesti lukea, kun taas Venäjän lappalaisista ei kukaan tai ani harva. Myös sosiaalisesti on havaittavissa suuria eroja. Kuten tunnettua Suomen lappalaiset ovat jakautuneet kahteen jyrkästi erilaiseen kastiin: kalastajalappalaisiin, joilla on vakinaiset asunnot, usein myös karjaa, mutta jotka yleisesti elävät mitä suurimmassa köyhyydessä, ja jutaaviin poronhoitolappalaisiin, jotka hauraissa teltoissaan aina elävät tietyssä hyvinvoinnissa.

Tämä ero ei ilmene Venäjän Lapissa: useimmat perheet omistavat 50-200 poron tokkia, mikä riittää jokaiselle kestämään kylmimmät talvikuukaudet. Isompia, tuhannen ja suurempiakin porotokkia on, vaikkakin harvoin, erityisesti itäisissä kylissä, mutta ne eivät tuo periaatteellista muutosta omistajiensa elintapoihin. Näitä eläimiä pidetään yhdessä kunnes vastasyntyneet vasat (syntyvät toukokuun keskivaiheelta toukokuun loppuun asti) on asianmukaisesti merkitty, mutta sen jälkeen ne lasketaan vapaaksi ja ne viettävät kesää rajattomassa vapaudessa paljailla tuntureilla kaukana rannikolta. Sääskikauden jälkeen (elokuun lopussa) ne kootaan tavallisesti taas, mikä onkin työteliäs ja aikaa vaativa työ ja sen lisäksi sillä on taipumus aiheuttaa monenlaisia hankalia tilanteita. Sillä välillä perhe harjoittaa vuodesta toiseen kalastusta alueella, joka on perinteen mukaisesti varsin tarkasti määrätty kullekin

kylälle ja jossa kullakin perheellä on sille määrätty alue. Tärkeimmät kalalajit ovat rannikolla lohi, sisämaassa siika (*Coregonus*-lajit). Tuottoisaa turskakalastusta harjoittavat vain venäläiset ja karjalaiset Svjatoi nos´in länsipuolella, koska lappalaiset ovat korkeintaan rannikkopurjehtijoita ja periaatteessa karttavat avomerta. Sitä vastoin rannikolla, erityisesti Lumbovkan lahdessa kampelalla, sisämaan järvissä vielä punalohella (*Salmo alpinus*), harrilla (*Thumallus*) ja hauella on merkitystä. Kun saalis on suurempi kuin senhetkinen tarve, kala joko perataan ja kuivatetaan ilmassa, tai jos sää on kostea, se suolataan. Suolatun kalan säilyttämiseksi se pannaan usein kokonaiseksi vuodeksi jäätyneeseen turvekumpuun, jota käytetään luonnollisena jääkellarina, johon tehdään metrinsyvyisiä kuoppia ja niihin kala laitetaan lautojen tai pinottujen kivien väliin.

Poronlihan ja kalan lisäksi seuraavat tuotteet ovat saatavissa luonnosta: riekot ja vesilinnut, jälkimmäisten munat, erityisesti *Glaucion clangulan* (telkkä), joiden saamiseksi Lovozerossa laitetaan suuret määrät onttoja kantoja pesiksi. Lopuksi kerätään lumettomana aikana suuret määrät luonnonmarjoja, etupäässä *Empetrum* (variksenmarja), *Myrtillus nigra* (mustikka) ja *Rubus chamaemorus* (hilla) ja niitä syödään lähes päivittäin.

Kalastuksen takia tehtävät tarpeelliset, vuotuiset muutot ovat jokaisella kylällä erilaisia ja niistä kerrotaan lisää myöhemmin. Yhteisenä piirteenä voidaan pitää yhteisoloa ”pogostassa” (kylässä) joulusta tai uudesta vuodesta (vanhaa ajanlaskua) pääsiäiseen asti. Nämä talvikylät muuttavat kaikki 15-20 vuoden välein koska jäkälä ja polttopuu loppuu vähi-

tellen. Useimmat kylät sijaitsevat lähellä havupuurajaa, ja tämä vaikuttaa aika lailla niiden ulkomuotoon. Monessa suhteessa oleskelu lappalaisten talvikylässä on vuoden rauhallisin ja mukavin aika. Hirsiset lämmitettävät pikkutalot tarjoavat suojaa raivoavaa merituulta ja täällä niin pelättyä lumimyrskyä vastaan. Lähellä kylää porotokka on laiturilla ja se tarjoaa kyläläisille lihapalan pataan tuleville päiville. Nyt myös venäläiset kauppamiehet ja uudisasukkaat tulevat kylään. Nämä ostavat poroja, turkiksia, ja mikä on hyvä, kalaakin ja maksavat kirjavilla, punaisilla ja keltaisilla karttunikankailla, sokerilla, jauhoilla ja huonoilla puukoilla. Viinan kaupustelu on tosin virallisesti kielletty, mutta ”taivas on korkea ja tsaari asuu kaukana”, sanoo venäläinen sananparsa; ”*wintscha*” virtaa vuolaana ja herättää läsnä olevissa kauppamiesten taipumuksia; nopeasti ja varmasti valuvat asiakkaiden ansiot ja säästöt kauppamiesten taskuihin. Tämä tapahtuu niin että edellisen vuoden maksamattomat velat tekevät ”*kepetsille*” (kauppiaalle) mahdolliseksi edistää omia kaupallisia etuja hävyttömällä tavalla. Yhtä hävytön kuin lappalainen on alkoholin nauttimisen suhteen, yhtä pidättyväinen hän on tupakan suhteen. Tosin matkustajilta kerjättiin usein vähän tupakkaa, mutta myös tupakan perään himoitsevat käyttäessään tupakkaa tyytyvät määrin, joita meidän mittakaavassamme pidettäisiin pieninä. Hyvin monet, ehkä puolet miespuolisesta väestöstä, eivät polta, eikä kukaan naisista polta.

Imandra-järven rannoilla, joita pitkin kesällä ja talvella suuri postitie Kuolan ja

Kantalahden välillä kulkee, sijaitsee useita lappalaiskylä. Näihin kuuluvat myös kildiniläiset eli kuolanlappalaiset, joiden pogosta sijaitsee noin 10 km Kuolasta itään ja jotka keväällä ja kesällä kalastavat lohta pitkin Kuolanvuonoa. Imandran ja Kildinin kylistä itään asuvat lappalaiset jakautuvat kahteen pitäjään: Lovozero ja Ponoï, joihin venäläiseen tapaan kuuluu itsevalittu hallinto. Lovozeron lappalaiset ovat yleisesti jääneet alkuperäisemmälle asteelle, kun taas Ponoï- eli Turjanlappalaiset yleisemmin ovat omaksuneet venäläisten tapoja. Viimemainittu ryhmä harjoittaa silti jonkin verran laajempaa poronhoitoa kun ensiksi mainittu. Kielellisesti nämä kaksi pitäjää eroavat jyrkästi, koska Lovozeron lappalaiset kuuluvat Kildinin murteeseen kun taas Turjan lappi on heille lähes mahdoton ymmärtää¹⁾. Ei siis ihme että nämä kaksi heimoa suhtautuvat toisiinsa vihamielisesti tai ainakin epäilevästi. Sama koskee, joskaan ei niin suurella määrin, pitäjien yksittäisiä kyliä. Aina esitetään naapurikylän asukas tietämättömänä surkimuksena, huolimattomana sällinä tai röyhkeänä varkaana. Pienet kielenkäytön poikkeamat ovat usein kehittyneet kylien eristyneisyydessä ja kuulostavat vieraan tottumattomassa korvassa oudolta; naapurien elämä ja kärsimys liitetään usein tuntemattomuuden takia mielikuvituksen maailmaan.

Yksittäisten kylien ja niiden kirkonkirjojen perusteella arvioidut asukasluvut v. 1888 on esitetty taulukossa 2. Ponoï asukasluvussa on myös sinne asettuneita venäläisiä (ks. alempana), mutta ei lukuisia palvelusväkeen kuuluvia; muissa kylissä asuu vain lappalaisia.

¹⁾ Arvid Genetz on laatinut laajan Venäjän lapin murteen sanakirjan ja hän on antanut käsikirjoituksen Suomalaiselle tiedeakatemialle julkaistavaksi ja se ilmestyy akatemian Acta-sarjassa.

Taulukko 2. Yksittäisten kylien ja niiden kirkonkirjojen perusteella arvioidut asukasluvut v. 1888¹⁾.

Lovozeron pitäjä:	miehiä	naisia	yhteensä
Lovozeron kylä	61	63	124
Voronje	35	50	85
Ljavozero	27	32	59
Varzino	42	39	81
summa	165	184	349
Ponoin pitäjä:			
Kamensk	44	40	84
Kuroptjevsk	30	26	56
Jokanga	55	52	107
Lumbovka	49	46	95
Ponoi	88	93	181
Sosnovka	29	33	62
summa	295	290	585
yhteensä	460	474	934

Lovozero (lapiksi *Lujavr-* tai *Luj-javr-sijt*) sijaitsee noin 5 km *Lovozero*-järven läntisellä rannalla ja pienen *Varmjok-*joen etelärannalla, 15 vuotta sitten kylä sijaitsi 3 km länteen, missä vielä vanhat kirkot ovat nähtävissä. Siihen kuului v. 1887 19 puutaloa ja 7 turvekotaa ja vaapaasti seisovia paaluista rakennettuja aittoja ja joitakin kääpiömäisiä lampoloita ja vielä maalattu puukirkko ja komea seurakuntatalo (papin ja lukkarin asunnot). Talot ovat kahdessa rivissä kujan varrella ja ne ovat kuten kaikkien muiden kylien talot (paitsi Ponoin), neljä metriä tai enintään viisi metriä joka suuntaan ja lumituiskun varalta niihin kuuluu pieni porstua. Kolmessa seinässä on ikkuna ja neljännessä on ovi. Katto on turpeesta ja laudoista ja se on ajateltu vain talvea varten koska se vain poikkeustapauksissa pitää vettä. Avoin takka johon kuuluu iso savuhormi, seinään kiinnitetty

vuode, kaksi niinikään kiinteää penkkiä sekä vielä nurkassa oleva teline ikoneja varten ja tavallisesti vielä pieni pöytä, siinä huonekalut. Myös pienet taloustavarat ovat erityisen puutteelliset ja alkeelliset; huoneen jakajana toimivat pienet hieman koverretut laudat; laseja ja kuppeja, jos niitä ylipäättään on, on tuskin enemmän kuin yksi; teetä juodaan parhaimmissakin perheissä usein suoraan kuparisesta kannunnokasta. Tulentekoa varten käytetään monesti vielä piikiveä ja taulaa; myös ampuma-ase on aina samalla tavoin varustettu, vaikkakin myös silloin tällöin tavataan loppuunpalvellut sotilaskivääri. – Ompelulangasta huolehtii talon emäntä kun hän tekee lankaa poron suonista taikka hampusta.

Huhtikuun lopussa pakataan ikkunat ja muut kalleudet ja lähdetään kylästä; pappi ja lukkari matkustavat 12-14 viikon virkamatkalle rannikolle ja perheet

¹⁾ Luvut ovat sikäli epätarkkoja että jokaisessa kylässä on useita henkilöitä kirjoilla, jotka todellisuudessa ovat muuttaneet toiseen kylään. Kokonaisuudessa tämä ei silti tuota mitään huomattavaa muutosta. Tärkeämpää on että kolmeen viimeksi mainittuun kylään, varsinkin Ponoihin, on muuttanut lukuisia venäläisiä palvelusväkeen kuuluvia, joita ei ole laskettu mukaan.

muuttavat perimilleen alueille kalastamaan ja metsästämään, missä he asuvat vakinaisissa turvekodissa, jotka on pystytetty puualustalle; useimmat perheet omistavat kaksi turvekotaa, yhden kevättä ja toisen syksyä varten. Kylän alue ulottuu 10 km pohjoiseen Voronjesta, idässä Paitspahk'iin ja Ponoijoen lähteille asti; etelässä siihen kuuluu Umbajärvi, jossa myös kaksi perhettä Imandran kylistä oleskelee. – Nämä lappalaiset ovat ainoat, jotka eivät säännöllisesti käy rannikolla; korkeintaan he tekevät kauppamatkan sinne ja takaisin; he ovat vain vähän tekemisissä vieraiden ihmisten kanssa ja he vaikuttavat siksi alkuperäisemmiltä ja vähemmän sekoituneilta kuin muut tuntmamme lappalaiset. – Lukkarin ja papin tarkkojen laskelmien mukaan kylällä oli v. 1889 3800 poroa.

Voronje (lapiksi *Korddok-sijt*) käsitti v. 1887 15 puutaloa ja 5 turvekotaa (kammiä). Kylä sijaitsee tällä hetkellä Voronjjoen oikealla rannalla; oppaani, 67-vuotias mies kertoi että hänen elämänsä aikana talvikylä on jo kolmasti siirretty. Polttopuun puute oli myös täällä jo havaittavissa ja muutto uuteen jo valittuun paikkaan noin 10 km etelään päin oli jo näköpiirissä. Kokonaisuudessaan kyläpaikka tuntui ulottuvan yhä etelämmäksi; informanttini laski että kyläpaikkoja oli ollut yhteensä kuusi, joista edellinen oli sijainnut n. 7 km etelään ja vanhin oli sijainnut yhtä kaukana pohjoisessa.

Kun lumi alkaa sulaa, Voronjen lappalaiset lähtevät rannikolle, jossa he osallistuvat Gavrilovossa, Teriberkassa ja Shelpinossa lohenkalastukseen ja monesti he myös rikastuttavat lihaa ravintoaan venäläisten turskanpyytäjien yli-

jäämäsaaliilla. Elokuun alussa useimmat lähtevät taas rannikolta ja jakautuvat pitkin sisämaan vesistöjä, etupäässä Voronjejoen ja Teriberka-alueen alajuoksulle.

Ljavozero eli Blizhe Semioströvska (lapiksi: *Lej-javr-sijt*). Vuonna 1889 oli 14 puutaloa ja muutama turvekota. Kylä sijaitsee nyt pienen *Kontjavr*-järven itäisellä rannalla, johon se joitakin vuosia sitten siirrettiin läntiseltä rannalta; vielä aikaisemmin se seisoi muutamia kilometrejä Lej-järven pohjoispuolella: havupuun raja sijaitsi noin 10 km etelään. Elämäntapa eroaa sikäli itäisistä ja läntisistä naapurikylistä että syyskalastus sisävesistöissä on kokonaan loppunut. Vielä muutama vuosi sitten eräs perhe kalasti Lej-järvessä, mutta sekin on nyt luopunut syyskalastuksesta, jonka jälkeen heidän viimeinen veneensä on jäänyt vaille käyttöä. Oleskelu rannikolla kestää kaikkien kohdalla siihen asti kunnes on satanut runsaasti lunta; useimmat asuvat *Harlovka*-joella, Brotheruksen tietojen mukaan noin 15 km rannikolta, muuttamat myös Shubinassa Ryndan lähellä. Kylän rikkain mies omistaa yli 400 poroa, koko kylä noin 2000 poroa.

Varzino (*Dalnji Semjoströvska*; lapiksi *Arsjok-sijt* tai *Nurtej-sijt*). Vuonna 1889 kylässä oli 20 puutaloa ja yksi turvekota eli kammi. Elämäntapa on kuten Voronjessa; syksyllä perheet asuvat vesistörikkaalla alueella, josta joet Sidorovka, Drozdovka ja Jokanga saavat alkunsa. Talvikylä sijaitsee *Jokanga*-joen etelärannalla, joen lähdejärven, *Kuljavr*'en alapuolella, 7 vanhempaa kyläpaikkaa on tiedossa, kaikki nykyisen kyläpaikan länsipuolella. Kesäkylä sijaitsee Varzinojoen suulla; eräs perhe asuu

Litsassa. Havupuuraja sijaitsee 10 km siitä lounaaseen. Porojen lukumääräksi arvioidaan noin 3000 poroa, joista noin 500 on yksissä käsissä.

Kamenka (lapiksi *Kintush-sijt*). Minulla ei ollut tilaisuutta 1887 eikä 1889 käydä tässä kylässä: Se jakautuu kahteen puoliskoon: Ala-Kamenka (lapiksi *Wul-Kintush*, myös *Lauts-kietk-pabk*) koostuu neljästä perheestä, jotka ovat levittäytyneet Ponoijoesta muodostuneelta *Vuljavr-järveltä*; yhden heidän mökeistään näkivät vuonna 1887 Palmén ja Petrelius. Ylä-Kamenka (lapiksi *Pijje- tai Paj-Kinush*, myös *Tschafes-pabk*) muodostuu viidestä perheestä, joista kaksi asuu vähän erillään muista. Kesällä he oleskelevat *Umbajavr-järvellä*, 20 km *Vuljavr-järvestä* länteen; talvisin *Vuntsejavr-järvellä* vielä 10 km siitä länteenpäin; kumpikin järvi sijaitsee Ponoijoen eteläpuolella. Kaikki Kamenkan lappalaiset pysyvät ympäri vuoden sisämaassa; vain miehet ilmestyvät syyskuussa 3 viikoksi Ponoihin, jossa he ottavat osaa sikäläiseen suureen lohenpyyntiin. Kuroptjevskissa minulle vakuutettiin, että Kamenkan lappalaiset ajoittain perheittäin lähtevät erämaahan saalistamaan peuroja eli villiporoja. Nämä jokavuotiset metsästysretket kestävät kuulemma useita viikkoja. Jotkut perheet oleskelevat myös ajoittain Varzugajoen yläjuoksulla.

Kuroptjevsk (lapiksi *Kuettmjavr-sijt*) on tavallaan Jokangan haarauma; postiaseman tarve Jokangan ja Varzinon välillä on ollut syynä tämän kylän syntymiselle. Vielä nytkin molemmat kyläyhteisöt oleskelevat kalastuskauden alusta lähtien Uspenja-juhlan alkamiseen asti (elokuun 27 p:vä uutta ajanlaskua) yhdessä Jokangajoen suulla. Sen jälkeen

ainakin 3 perhettä lähtee kohti Akmanaa, Jokangajoen erästä lompoloa, noin 30 km sen suusta; täällä he viipyvät lumen tuloon asti ja sitten sinne tulevat muutkin perheet; sen jälkeen kaikki lähtevät kohti noin 2 km pituisista *Kuettmjavr-järveä*, jonka läpi virtaa *Vybtshjok*, joka sijaitsee noin 25 km talvikylästä pohjoiseen. Kuten Akmanassa he asuvat täälläkin turvekodissa, joista he vasta Nikolain päivänä (18. p:vä joulukuuta) lähtevät ja suuntaavat matkansa kohti talvikylää. Talvikylä muodostui vuonna 1889 seitsemästä puumökistä ja muutamasta turvekodasta, jotka sijaitsivat aivan epäsymmetrisesti eräällä hiekkakummulla. Siksi vuodeksi valittu ”*starsbina*” (koko pitäjän esimies ja veronkantaja) asui Kuroptjevskissa ja hänellä oli 300 poroa, kun taas koko kylän token luvuksi arvioitiin 700 poroa.

Jokonga, (lapiksi *Jovkui-sijt* tai *Shuur-sijt*) on Kuroptjevskista poiketen aivan säännöllinen muodoltaan; muutamia kammeja lukuun ottamatta 21 puumökkiä seisoo viivasuoran kyläraitin kummallakin puolen; se että lappalaisasuntojen ulkonäkö yleensä on kurja, pistää täällä vähemmän silmään. Kolme venäläistä rakennusmiestä oli kesällä pystyttämässä pientä kirkkoa. Ainakin 2 entistä kyläpaikkaa on Ponoijoen suunnassa noin 7 km päässä nykyisestä kylästä. Vielä parempia kuin talvikylä ovat kesäasunnot jokisuussa (lapiksi *Jovk-paati*); myös isot venäläiset leivinuunit ovat siellä tavallisia. Omituista on, kuten minulle useasti vakuutettiin, että myös kesällä (ainakin Pietarinpäivään asti 11.7.) kylän lähellä pidettiin lukuisia poroja. Täältä olisi siten helppo järjestää tutkimusretkiä sisämaahan kun on poro-

ja matkatavaroita varten. Niin pian kuin lumi sallii rekien käytön, lähdetään merenrannikolta; noin 6 viikkoa ihmiset asuvat sen jälkeen kammeissa Jokangajoen erään sivujoen rannalla, jonka nimeksi mainittiin *Vynnekatse-vadeij*. Koska tällä seudulla ei ole järviä ja virtakin on aivan heikko joessa, niin mistään kalastuksesta ei voi olla puhettakaan, vaan poronhoito on pääasia. Kylässä on arviolta 4500 poroa; erästä miestä, jolla oli 500-700 poroa, pidettiin hyvin rikkaana.

Lumbovka (lapiksi *Lymbes-sijt*) sijaitsee kuten kaksi edellistäkin kylää havupuurajan läheisyydessä Ponoijoen pohjoispuolella; 18 tai 19 mökkiä, joiden ulkonäkö on tavanomainen, sijaitsevat hajallaan *Atsberjok*-joen rantatöyräällä. Tässä kylässä minulla oli paras yösjä koko talvimatkan aikana koska sain käyttööni ison, siistin huoneen. Isäntäni, Laurentij Taranov, oli oman ilmoituksensa mukaan muutamia kuukausia sitten myynyt 500 poroa hintaa 3-15 ruplaa/kappale, mutta silti hänellä oli yli tuhat poroa jäljellä; hänen vävynsä, Denisov, on niemimaan rikkain lappalainen. Hänellä on noin 2000 poroa ja koko kylän porojen määräksi arvioidaan noin 5000 eläintä; niitä paimennetaan 30 km päässä Ponoijoen toisella puolella. *Atsberjok*-joen suulle oli kaksi perhettä viime talvena pystyttänyt mökkinsä ollakseen lähempänä tokkia. Hylätty kyläpaikka löytyy *Jiggjok*-joen suulta; toinen hylätty paikka sijaitsee *Kolmok*-joella lähellä Orloviin johtavaa tietä.

Kesäkylä sijaitsee Lumbovkanlahdessa, jossa kesäisin kampelanpyynti on tuottoisin elinkeino; kaksi perhettä kalastaa *Katsbkovka*-joen suulla, niinikään kaksi perhettä kalastaa lohta *Panfilovka*-

joessa. – Pian Eliaan päivänä (1. p:vä elokuuta) lähes kaikki miehet lähtevät sisämaahan poronvasoja teurastamaan koska niiden nahkojen hinnat ovat silloin korkeita. He palaavat Uspenjajuhlaan (27.8.) ja lähtevät sitten pian Ponoijoelle osallistuakseen suureen lohennyntiin; kylään jäävät vain ikäihmiset, vaimot ja lapset. Ponoin matkaan kuluu 4-5 viikkoa. Viimeisenä paluupäivänä rannikolta mainittiin Dmitrin päivä (25.11.). Kuten Jokangan lappalaisilla vielä tänä päivänä on, niin myös Lumbovkan lappalaisilla oli aiemmin ”syyskylä”, 10-15 km koilliseen talvikylästä. Vielä nykyäänkin monet perheet lepäävät 2-3 päivän matkanteon jälkeen ränsistyneissä kammeissa, mutta tällä tauolla ei ole muuten mitään merkitystä.

Ponoi (lapiksi *Puemme*) oli alun perin puhtaasti lappalainen kylä, mutta nykyisin sitä voidaan tuskin sellaiseksi tuntea. Jo talojen ulkonäkö on erilainen, koska täällä ne ovat kauttaaltaan paljon isommat kuin muissa lappalaiskylissä ja niihin kuuluu usein kaksi kamaria. Kylässä on noin 40 lehmää ja navetat ovat, kuten tapana on muuallakin Venäjällä, samankatona kuin asuinhuoneetkin. Ponoi on ainoa lappalaiskylä, johon myös siellä syntyneet venäläiset ovat asettuneet vakinaisesti asumaan. Perimätiedon mukaan jo noin 100 vuotta sitten kolme maanviljelijäperhettä Moskovan seudulta asettui tänne asumaan; he saivat hallitukselta pienen rahasumman ja heidän on katsottava puoleksi uudisasukkaiksi, puoleksi karkotetuiksi. Vielä nykyäänkin näiden Makarov-, Andrejanov- ja Rusinov-perheiden jälkeläiset ovat ainoat, puhtaasti venäläiset paikallaan asuvat asukkaat tällä alueella. Sitä vastoin

venäläinen palvelusväki on kaikkialla runsaslukuinen. Se on peräisin Pjalitsan, Tshapoman ja Tetrinan kylien kurjimmasta roskaväestä. Sen lisäksi myös alkuperäinen lappalainen väestö on täysin venäläistynyt; mitään suurempaa eroa puvuissa tai tavoissa kummankaan väestönsosan välillä ei ole nähtävissä. Jopa lapin kielen taito on useimpien kohdalla supistunut vain jokapäiväisiin sanontoihin. Myös varsinaisissa lappalais kylissä tuntematon höyrykyly on Ponoissa, kaiketi venäläisten asukkaiden kautta, jo kauan sitten otettu käyttöön. Silti asukkaiden tietoisuus omasta alkuperästään on elävä; 20-30 vuotta sitten maksoi venäläinen n. 300 ruplaa lunastusrahaa jotta ei tarvitsisi mennä armeijaan kun taas lappalainen pääsi puolella summalla. Väestön lappalainen alkuperä vaikuttaa epäilemättä siihen, että Ponoin kylä on ainoa kylä Turjan rannikolla, jossa vielä on olemassa huomattavaa poronhoitoa ja jonka porotokan luvuksi arvioidaan noin 2000 poroa.

Ponoin vanhimmasta historiasta sain tietää, että jokisuun kalastusoikeus oli kuulunut Petsamon munkeille; toisen tarinan mukaan Solovetskin luostari oli näiden privilegioiden oikea omistaja. Kun näet Venäjän historiassa tunnettu, mahtava pajarirouva Marfa Posadnitsa (Boretskaja) Novgorodissa viimeksi mainitun luostarin perustajalle lahjoitti laajat alueet Vienanmeren seudulla, niin Ponoijoen suu on kuulemma myös tullut munkkien hallintaan. Lappalaisilla oli näihin aikoihin (1600-luvun loppup.) tai vähän myöhemmin kirkkonsa lähellä nykyisten lumbovkalaisten talvikylää. Varmoja tietoja näistä ja muista kysymyksistä oli mahdollista saada Ponoin

vanhasta kirkkoarkistosta mutta sen kirkkoslaavinkielinen teksti ei ollut vain minulle, vaan myös papeille, aivan mahdollon ymmärtää.

Kylän tärkein elinkeino on lohenkalastus. Heti kun meri vapautuu jäistä perheet lähtevät kalastusmajoihinsa, jotka ovat hajallaan rannikolla Orlovkan ja Danilovkan jokisuun välillä. Lukuunottamatta 2-3 viikkoa (heinäkuun loppu – elokuun alku) he pysyvät syksyyn saakka kalastuspaikoillaan (ven. *tonja*). Syyskuun alussa kokoontuvat ei vain oman kylän asukkaat, vaan myös Kamenkan, Lumbovkan ja Sosnovkan miehet, jotka nyt seuraavan lohenpyynnin suhteen ovat samanarvoisia. Joka miehellä on veneensä, jolla hän huolehtii verkkojen laskemisesta kun taas veneen perässä sitä ohjaa naisihminen. Annetun merkin jälkeen kaikki noin 130 venettä lähtevät kylästä ja katoavat vastavirtaan; jokainen kiiruhtaa saadakseen parhaan paikan; joka tulee liian myöhään, on menettänyt oikeutensa. Päivä päivältä matka lyhenee lyhenemistään ja viimeisellä kerralla, jolloin saalis on runsain, kalastus tapahtuu aivan kylän läheisyydessä ja sillä on tapana osua noin syyskuun 20. päiväksi. Juri nämä ”*pojezdovka*” ovat vuoden suurin tapahtuma. – Mutta ei saa unohtaa vaarallista hylkeenpyyntiä, jota erityisesti maaliskuussa ja huhtikuussa harjoitetaan ja joka voi antaa hyvin tuottoisan saaliin. Gorjainovin saareen ja eri paikoille Ponoista etelään, on pystytetty puiset pikkutalot hylkeenpyyntäjiä varten.

Sosnovka (lapiksi *Sosnov-sijä*) on viimeinen lappalaiskylä ja se sijaitsee samannimisen joen jokisuun avoimella rannalla. Asukkaiden elintapa on samankaltainen kuin Ponoin lappalai-

silla. He elävät lohenpyynnillä ja hallitsevat rannikkoa Danilovkan ja *Akjok*-joen (ven. *Babja*) välillä. Tämän alueen he jättävät vain jo mainitun Ponoin syysmatkan aikana. Kaksi perhettä kalastaa *Akjavr*-järvessä, jonne he lähtevät ennen kuin lumi on sulanut ja missä he viipyvät elokuun alkuun asti. Poroja heillä on aika vähän eli minulle vakuutettiin 300-400; sen lisäksi täälläkin on alettu pitää karjaa. Kaikki talot olivat puusta ja varsin siistejä; kirkon rakentaminen oli aloitettu.

Kuten lappalaisten läntiset heimot ovat maiden pääväestöjen vahvan vaikutuksen alla, niin myös Kuolan lappalaisten kohdalta voidaan mitä korkeimmassa määrin sanoa samaa. Kaikki tai ainakin enin osa miehistä ymmärtää ja puhuu venäjää. Esim. vaatteet ovat erityisesti Turjan lappalaisilla muuttuneet. Siellä ei kesällä voida erottaa miespuolista väestöä tavallisista venäläisistä maanviljelijöistä. Talviset päällysvaatteet ja erityisesti päähine on tehty vanhalappalaisen muodin mukaisesti. Naisten puku on vähemmän tyypillinen venäläinen, mutta ”*sarafani*” (venäjäksi ”vaatteet”) on yleisessä käytössä ja Lumbovkassa näin muutamia suuren maailman daameja puolalaisissa korkeakorkoisissa saappaissa kahlaavan syvässä lumessa. Myös talousesineet ovat pelkästään venäläistä alkuperää; oven suussa roikkuu ”*rukomoinik*” käsien pesua varten; monessa perheessä samovaari on jokapäiväisessä käytössä. Harmonikka eli haitari (ven. *garmonji*) on varakkaiden lappalaisten paljon arvostettu kalleus, joskin he osavat seurustella sen kanssa hyvin epäharmonisella tavalla. Mitä kuulija menettää taiteellisessa virtuositeetissa ja esitettyjen

aiheiden monipuolisuudessa, korvataan mahdollisuuksien mukaan esitysten esittämisen sitkeydellä. Suuremmissa juhlissa esitetään kappaleita jopa usealla instrumentilla (duetto), ilman että mikään instrumenteista luopuisi melodiastaan tai rytmistään.

Arvid Genetz kertoo¹⁾ että vielä vuonna 1874 Varzinon saamelaiset järjestivät pakanallisen uhrijuhlan, jolloin 12 poroa uhrattiin; samanlaista suunniteltiin uudeksi vuodeksi 1877. Johtuen meidän saamen kielen taitomme puutteesta emme saavuttaneet asukkaiden täydellistä luottamusta ja siksi ei olekaan ihme, ettemme missään päässeet kuulemaan tämänkaltaisista asioista. Kuten on ilmeistä Genetzin tekstistä, tällaiset menot ovat enää vain suurta harvinaisuutta.

Monet merkit viittaavat siihen, että juuri tänä päivänä Venäjän Lapin Pohjolan kansan ”denationalisointi” on saavuttanut kovan vauhdin. Eräs lappalaisten hienoimmista piirteistä eli heidän taipumuksensa elää nomadielämää yhdessä porotokkiensa kanssa, häviää yhä enemmän sitä mukaa kuin rakennetaan lisää hirsisiä taloja ja siitä jää jäljelle vain ajoittaiset muutot ja siten jutaaminen on vähentynyt murto-osaan entiseen verrattuna. Mikäli olemme oikein ymmärtäneet niin nykyään tavalliset, varsin komeat puutalot on pystytetty vasta äskettäin. Varzinossa eräs 40-vuotias mies kertoi minulle, että hänen nuoruudessaan kylässä seisoivat vain kaksi puumökkiä. Juuri Varzinosta Genetz sanoo, että sikäläiset talot ovat paljon huonommat kuin turjalaisten talot ja että ne on suurimmaksi osaksi pystytetty laivojen osista (haaksirikkoutuneista laivoista); Genetzin mukaan oli siihen aikaan Semiostro-

¹⁾ Matkamuiistelma Venäjän Lapista. Suomen Kuvalehti 1877-1879

vjen lappalaisilla vielä sisäänrakennettu ovi, jota vain miehet käyttivät. Nykyisin monet asiat ovat kadonneet ja tilalle ovat tulleet tavalliset huoneet. – Jokangalaisten kesäkylässä oli jo useita kymmeniä puutaloja, kun taas talvikylässä ensimmäiset rakennettiin noin 15 vuotta sitten. Vastaavaa on tapahtunut myös useimmissa muissa kylissä.

On muuten ilmeistä, että sitä mukaa kun asuntojen pysyvyys ja mukavuus lisääntyy, niin tämä vaikuttaa kielteisesti kylän vapaaseen liikkuvuuteen. Tähän muutamia kesäkylät, esim. Jokanga ja Lumbovka, joiden sijainti on lopullisesti lyöty kiinni, ovat paremmin varustautuneita kuin vastaavat talvikylät, joita usein vielä muutetaan. Talvikylissä leivinuunit alkavat jo olla tavallisia, mutta myös kesäkylissä rakennetaan vähitellen sellaisia. Vuonna 1889 uuneja oli Varzinossa kolme, Kuroptjevskissa yksi, Jokangaan oli tulossa seuraavaksi vuodeksi yksi ja Lovozerossa oli ensimmäinen leivinuuni muurattu vuonna 1887. Suomen lappalaisten jo yleisesti käyttämä, hiivaton ja tulella paistettu leipä (”*riesk*”) oli ollut Venäjän Lapissa ainoa tunnettu leipä jo sukupolven ajalta. Nykyisin Turjan lappalaiset tuskin sitä käyttävät ja sen on syrjäyttänyt Venäjällä tavallinen pehmeä ja hapan tumma leipä. Lovozerossa ”*riesk*” oli yhä tavallinen leipälaji.

Kuvaavaa on myös se mitä emäntäni Jokangassa, 50-vuotias nainen, kertoi minulle. Hänen isänsä oli aikanaan ainoa kylässä, jolla oli teekannu. Sitä käytti perheessä vain hän, muuten se oli varattu vain matkustaville virkamiehille. Kun noin 10 vuotta sitten ensimmäiset samo-vaarit ostettiin, oltiin niin tietämättömiä sen käytön suhteen, että hiilet pantiin

vesisäiliöön kun taas vesi pantiin vain *tsainikkaan* eli teekannuun.

Vielä rodun ulkonäkö antaa aiheen olettaa, että vahva (laiton) sekaantuminen vieraiden ainesten kanssa on tapahtunut ja tämä sekoitus jatkuu meidän tutkimustemme mukaan vielä, erityisesti kaikissa kylissä, joissa pidemmän aikaa oleskellaan rannikolla. Samaten on voitu todeta, että lappalaisten dominoima alue on vähentynyt. Muutamia vuosia sitten jotkut perheet asuivat *Sirkjavr*-järvellä (Sergosero) Kuzomenista pohjoiseen; nykyisin heidät on karkotettu sieltä lopullisesti, eräs perhe on liittynyt Kamenkan lappalaisiin, kaksi Sosnovkan lappalaisiin. Puolet *Katschkovka*-joen suusta oli erään Kem’istä kotoisin olevan venäläisen ”vuokraama”, samaten Brotheruksen mukaan *Harlovka*-joen suisto vuonna 1887; vastaavaa kalastusoikeudesta luopumista tapahtuu kuulemma muutenkin rannikolla. Mitä he siitä saavat rahaa, muutetaan ennen kaikkea jaloviinaksi.

Lappalaisen kansan erikoispiirteet katoavat yhä enemmän. Erämaan vapaa poika, joka monesti on rankasti verotettu, mutta joka muuten paimensi porojaan vapaana ihmisenä, on tavallisesti muuttanut puolisivistyneeksi, juopuneeksi veijariksi, joka vanhoista sanomalehdistä käärii tupakkaa ja kukkoilee ympäriinsä kuluneessa, modernissa palttoossa. Kuten monelle muulle luonnonkansalle sivistys on tuonut mukanaan, paitsi muutamia ulkoisia helpotuksia, myös onnettomuutta, vaikka sitä ei aina sellaisena koeta. Vain jäkäläerämaiden muille tarjoama lähes täydellinen köyhyys, on pelastanut heidän uhatun olemassaolonsa.

Kihlmanin käyttämiä paikannimien muotoja:

Aatscherok, nykyisin Atsherjok
Cap Danilova, nykyisin Mys Danilova
Cap Goredetskij, nyk. Mys Gorodetskij
Jiiksajok, nyk. Jigijok
Lowosersk, nyk. Lovozero tai Luujärvi
Ljawosersk, nyk. Ljavozero
Lumbowsk, nyk. Lumbovka
Warsinsk, nyk. Varzino
Kuroptjewsk, nyk. Kuroptjevsk
Jokonsk, nyk. Jokanga
Lumbowsk, nyk. Lumbovka
Triostrowa, nyk. Tri Ostrova
Swjätoj-nos, nyk. Svjatoi Nos
Katschkowka, nyk. Katshkovka
Sosnowets, nyk. Sosnovka
Cap Danilow, nyk. Mys Danilova

Kusomen, nyk. Kuzomen
Warsuga, nyk. Varzuga
Tschawanga, nyk. Tšavanga
Tschapoma, nyk. Tšapoma
Woroninsk, nyk. Voronje
Kamensk, nyk. Kamenka
Rinda, nyk. Rynda
Semjostrowsk, nyk. Semiostrovje
Schuur-urt, nyk. Shuururta
Vuhtsjok, nyk. Vyhtsjok

Kihlman A. Osw. (myöhemmin A. O. Kairamo), 1858-1938, Helsingin yliopiston kasvitieteen professori, senaattori, kansanedustaja. Kävi Kuolan niemimaalla kolme kertaa vuosina 1887 (Suuren Kuolan retken osanottaja), 1889 ja 1892.

Lappalaiseiri Seitzul-saaressa. Kuva W. Ramsay, v. 1891. Suomalaisen kirjallisuuden seuran arkisto, Helsinki. Julkaistu prof. Franciska Sundholmin luvalla.

Imandrajärvestä ja Rasnjarkan lappalaisista

Wilhelm Ramsay

Nya svenska läroverket, 10-vuotisjuhlakirja, s. 191-211, Helsinki 1892

Johdanto

Usein kuulee puhuttavan niistä naiveista käsityksistä, joita Etelä-Euroopassa asuvilla on maastamme. Näiden mukaan Suomi, joka sijaitsee jossakin pohjoisessa, on epämiellyttävä maa, jota lähes koko vuoden jää ja lumi peittävät ja missä vain lappalaiset ja jääkarhut voivat oleskella. Tiettyä samankaltaisuutta näiden etelämaalaisten käsitysten kanssa olen monesti voinut todeta niissä väärissä käsityksissä, jotka meillä vallitsevat meitä lähellä olevasta Kuolan niemimaasta. Tätä Vienanmeren ja Jäämeren välistä aluetta, jonka pinta-ala on kolmasosa Suomesta, pidetään tavallisesti kovin kovaosaisena seutuna, missä lumi ja jää tuskin sulavat kesällä ja missä karu, arktinen ilmasto laajoilla tundroilla hädän tuskin tuottaa niukan kasvillisuuden, joka vaivoin antaa elantoa harvaan asuvien lappalaisten poroille. Näin ei kuitenkaan ole asian laita. Pitkästä ja kylmästä talvesta huolimatta Kuolan niemimaa on alue, jossa on jäistä vapaita satamia vuoden ympäri. Niemimaan sisällä sijaitsevilla järvirikkailta metsämaisemilla on enemmän pohjoissuomalainen kuin arktinen luonne ja mitä koskee Venäjän Lapin luonnonvaroja, sen meri- ja järvikalastusta, metsästystä ja

poron- ja karjanhoitonäkymiä, niin tämä maanosa voitaisiin epäilemättä taitavamman ja viisaamman hallinnon vallitessa tehdä arvokkaaksi alueeksi, jolla olisi sama taloudellinen merkitys kuin esim. Rujalla on Norjalle. Toisaalta vaikuttaa siltä kuin Skandinavian ja Suomen lappalaisia koskevien tunnettujen runollisten esitysten nojalla luodaan Kuolan niemimaan alkuasukkaista paljon kauniimpi käsitys kuin he ansaitsevat. Kuolan lappalaiset ovat nimittäin pitkälle edenneen venäläistymisen takia menettäneet paljon rotunsa ominaisuuksista. Kun he sen lisäksi ovat enimmäkseen laiskoja ja juoppouteen vaipuneita olentoja, heistä on varsin vähän ihannoivan esityksen kiitolliseksi kohteeksi.

Suuren yleisön keskuudessa vallitseva tietämättömyys Venäjän Lapista on josakin määrin anteeksi annettavissa, koska myös tiedemaailmalle Kuolan niemimaan sisäosat ovat viime aikoihin asti olleet terra incognita. Vasta viime vuosina maastamme lähteneiden retkikuntien avulla tämä valkoinen täplä Euroopan kartassa on täytetty luotettavin tiedoin joista, järvistä, vuorista ja metsistä sekä on saatu uutta tietoa tämän tähän saakka vähän tunnetun maan luonnosta ja kansasta.

Leif Rantalan käännös alkuperäisestä ruotsinkielisestä tekstistä ”Om sjön Imandra och lapparna i Ras-njark” (Med en tafla). Af Vilhelm Ramsay. Väliotsikot ovat kääntäjän/toimittajan.

Maasto

Erään retkikunnan aikana, kesällä 1891, oleskelin Imandrajärvellä Kuolan niemiin länsiosassa. Koska saattaa jotakuta lukijaa kiinnostaa oppia hieman Venäjän Lapin maisemasta ja asukkaista, haluan seuraavassa lyhyesti selostaa kokemuksiani ja vaikutelmiani Imandran seudusta.

Imandrajärvi sijaitsee Kantalahden ja Kuolan välissä laaksopainanteessa, joka vanhastaan on parhaiten tunnettu ja oli ennen suomalaisia retkikuntia ainoa Kuolan sisämaan osa, jossa tutkijat olivat käyneet. Tämä laaksosyvänte muodostaa luonnollisen reitin Vienanmeren sisimmän lahden ja Jäämeren välillä. Täällä vaelsivat muinaisina aikoina suomalaiset, karjalaiset, venäläiset ja norjalaiset ryövärijoukot ”verottamassa” lappalaisia. Myöhemmin siitä on tullut suuri vaellusreitti Jäämerelle ja takaisin Suomesta ja Venäjältä tulleille kalastajalaumoille ja myös tutkimusretkeilijät ovat enimmäkseen käyttäneet sitä. Järven nimi, Imandra, on karjalaista tai venäläistä alkuperää. Lappalaiset itse nimittävät sitä *Aver’iksi*, mikä tarkoittaa avointa ulappaa. Sama sana löytyy Ruotsin Lapin järvinimissä *Horn-avan*, *Stor-avan* ja se on sukua suomen kielen aava-sanalle.

Imandra sijaitsee 130 metriä merenpinnan yläpuolella ja se on noin 90 km pitkä ja levittäytyy pääasiallisesti P-E-suunnassa. Lounaaseen se työntää vielä noin 50-60 km pitkän käsivarren. Sen pinta-ala on jonkin verran suurempi kuin Päijänteen, noin kolme kertaa isompi kuin Genevenjärven, mutta sen leveys ei ylitä 10 km ja koska lukuisat

vihreäsuiset saaret ja pitkälle työntävät niemet vielä supistavat vapaata vesialaa, Imandra ei lähes tulkoonkaan tee niin suurenmoista vaikutusta kuin moni muu järvi, jonka pinta-ala on pienempi. Rannoilla kasvaa mahtavaa tummaa havumetsää, joka antaa järvimaisemalle vaikutelman suomalaisesta erämaasta. Tämä vaikutelma katoaa silti, kun antaa katseen kulkea edemmäksi, koska Imandran kummallakin puolella kohoo yli 1.000 metriä korkeita tuntureita, lännessä Tschuntunturi, idässä Kuolan niemiin korkein tunturi, *Umptek* eli *Chibinä* [Hiipinä]. Koska metsä näillä main ei kasva 300 m korkeammalla Imandran yläpuolella, nämä tunturit näyttävät aivan alastomilta tummanvihreässä metsämaisemassa ja niiden juurella kasvaa tavallisesti vaaleanvihreä koivumetsäreunus. Syvät laaksot ja rotkot, joiden seinämät ovat jyrkät, leikkaavat tuntureita, jotka rosoisine muotoineen esittävät suurenmoisen, vaikkakin kovin aution ja villin näkymän. Tätä vielä tehostavat tuntureilla aina makaavat lumipälvet ja -juovat, jotka päinvastoin kuin tunturin juurella oleva kaunis järvimaisema silti muistuttavat matkustavaista siitä että hän jo on napapiirin pohjoispuolella.

Metsissä levittäytyy valkoisen poronjäkälän tai vihreiden mustikanvarpujen ja *cornus svecican* pehmeä peite. Alastomien tuntureiden rosoisella pinnalla sitä vastoin kasvaa ainoastaan köyhä samal- ja jäkäläkasvillisuus. Kauniit luonnonniityt Imandraan laskevien jokien rannoilla viheriöivät ja kuihtuvat joka vuosi ilman että kukaan käytätä hyödyksi niiden tuottoa.

Metsävyöhykkeellä tavataan kesällä suuri joukko sekä nelijalkaisia että sii-

vekkäitä asukkaita. Silloin täällä juoksevat ympäriinsä lappalaisten kesyt porot täydellisessä vapaudessa, muutama jänis loikkii pelokkaasti tiehensä ja metsälinnut, teeret, metsot, pyyt ja riekot näyttävät runsaina. Myös isot petoeläimet ovat varsin tavallisia. Poron ja metsälintujen vaarallisimmalla vihollisella, ahmalla, on täällä parhaat metsästysalueensa kuten myös ketulla. Näimme usein karhunjalkia muttemme päässeet läheisempään kosketukseen metsän kuninkaallisten ylhäisyyksien kanssa. Metsän kesävieraat, pienet laululinnut, antavat viserryksensä kuulua varhaisesta aamusta myöhään iltaan. Tuntureilla elää sekä kesyjen että villiporojen tokkia sekä suuret määrät kiirunoita. Sitä vastoin merilinnut vieraillevat harvinaisen vähän Imandrajärvellä, ne kansoittavat muuten kesäisin Lapin järviä ja olemme aiemmin tavanneet niitä Kuolan niemimaan sisäosien joissa ja muissa järvissä.

Vuodenajat

Syksyisin kun muutto etelään tapahtuu, Imandraan tulvii muutamassa päivässä joutsenia, villihanhia, sorsia ja muita kahlaajia. Nyt näimme tuskin muuta kuin lokkeja jotka lappalaisten tapaan nauttivat hyvistä kalasaaliista. Sekä Imandra että siihen laskevat vesistöt ovat täynnä lohta, taimenlajeja, siikaa, harjusta, ahventa ja haukea, joita taitamatonkin kalastaja voi runsaasti saada. Jokainen monista koskista osoittautuisi varmaankin urheilukalastajan eldoradoksi.

Talvi alkaa täällä lokakuussa kun järvet saavat jääpeitteensä ja kestää toukokuun loppuun tai kesäkuun alkuun kun Imandra heittää jääpeitteensä. Joi-

nakin vuosina kesän tulo saattaa kovasti myöhästyä. Kun kävimme kesällä 1891 Imandralla, järvi heitti jääpeitteensä vasta kesäkuun 27. päivänä. Kun kesä kerran on päässyt vauhtiin, kasvillisuus kasvaa hyvin nopeasti kolme kuukautta kestävän kesäpäivän ansiosta. Muutama päivä jäiden lähdön jälkeen koivut jo viheriövät, heinäkuun keskivaiheilla kasvit kukkivat ja elokuussa ne kantavat jo hedelmää. Joskus kuten vuonna 1891, kesä jää silti niin lyhyeksi etteivät marjat ehdi kypsyä.

Kesän tulon mukana ilmestyvät myös kauheat sääsket, Lapin vitsaus, jotka yhdessä koskaan laskemattoman auringon kanssa antavat lappilaiselle kesälle sen omalaatuisen, matkailijan muistiin jäävän erikoisleiman. Sääsket ilmestyvät valtavana pilvinä ja kiusaavat uhrejaan ympäri vuorokauden. Ei ole yhtään paikkaa, missä saisi rauhan niiltä. Järvellä, metsässä, korkeimmilla tunturihuipuilla, kaikkialla niitä on miljoonittain ja sadesäällä ne ovat verenhimoisempia ja kiusaavampia kuin koskaan. Ainoa toimiva apuneuvo niitä vastaan on että eletään tilassa, joka on täynnä turvesavua tai että voidellaan kasvoja ja käsiä pikiöljyllä. Ellei sääskiä olisi, kesäoleskelu Lapissa olisi mitä mukavinta. Muisto turhasta kamppailusta niiden kanssa ja elämä pikiöljyssä ja turvesavussa himmentää muuten kokonaisuudessaan hauskat muistot vapaasta erämaaelämästä.

Väestö

Ammoisista ajoista lähtien Imandran ympärillä oleva väestö kuten Kuolan niemimaalla yleensä, on ollut lappalaista rotua. Tämä heimo vaikuttaa aina olleen naapureitaan fyysisesti heikompi. Van-

himpina aikoina norjalaiset, venäläiset ja suomalaiset (ruotsit kuten lappalaiset itse heitä nimittävät) ovat piinanneet heitä ryöstöretkillään. Kun olosuhteet alkoivat vakiintua, heitä pidettiin verovelvollisina norjalaisten tai Tanskan kruunun almaisina. Solovetskin luostarista lähtöisin oleva lähetystoiminta heikensi kuitenkin tämän herruuden. Kuolan lappalaiset käännytettiin kreikkalais-katolilaiseen uskontoon kauan ennen kuin edes ajateltiin käännyttää Norjan ja Ruotsin Lapin väestö kristinuskoon. Vähitellen hengellistä ylivaltaa seurasivat poliittiset vaatimukset ja seitsemännentoista vuosisadan alussa Tanskan verotusoikeudet siirtyivät Venäjän kruunulle.

Kosketukset naapuriheimoihin, pitkäaikainen Venäjän herruus ja läheinen kanssakäyminen vallanpitäjien kanssa ovat jättäneet Kuolan lappalaisiin lähtemättömät jäljet, antaneet heille suuren joukon rotupiirteitä, ulkonäköön, kieleen ja tapoihin liittyviä ominaisuuksia, jotka jyrkästi erottavat heidät heidän norjalaisista, suomalaisista ja ruotsalaisista heimoveljistään. Kaikista lappalaisista, jotka sekä kesällä että talvella oleskelevat Kuolan niemimaan sisäosissa, Imandralla asuvat ovat saaneet eniten vaikutteita.

Lappalaiset

Imandran lappalaiset ovat nykyisin puolisivistynyt luonnonkansa, joka esiisiensä paimentolaisuudesta, vaatetuksesta ja tavoista, on säilyttänyt vain joitakin rippeitä ja joka parhaan kykynsä mukaan yrittää omaksua venäläistä kulttuuria, varsinkin sen huonoja puolia. Ulkopuolisesta heidän olemassaolonsa vaikuttaa erittäin surkealta ja tuntuu siltä

kuin olisi vain ajan kysymys milloin he taipuvat vahvemman rodun edessä tai sulautuvat siihen.

Jo kauan sitten Imandran lappalaiset ovat jakautuneet kahteen kyläkuntaan, *Akkel-sit*, järven eteläosassa ja *Rasnjark-sit*, sen pohjoisosassa. Jälkimmäisestä on sittemmin erkaantunut *Tjuksul-sit* (venäjäksi *Jokostroff*) järven keskivaiheilla. Tutkimusmatkamme Imandran seudulla toivat meidät kosketuksiin etupäässä Rasnjarkan ja Tjuksulin asukkaiden kanssa.

Heidän lukumääränsä ei olesuuri. Viime vuosien virallisten tietojen mukaan heitä on puolitoista sataa henkeä jakaantuneena 30-40 perheeseen. Väestö lisääntyy hyvin hitaasti. Tällä hetkellä on huomattavissa jopa lappalaisten lukumäärän vähenemistä. Tähän on osittain syynä se että osa heistä muuttaa rannikkokyliin ja siellä täysin venäläistyy. Suurimpana syynä on kuitenkin korkea lapsikuolleisuus. Useassa Rasnjarkan vanhassa perheessä on ollut kymmenenkin lasta, mutta korkeintaan kaksi tai kolme on elossa. Eräällä pariskunnalla, Rasnjarkan nestorilla, Afanasilla ja hänen vaimollaan oli ollut viisitoista lasta, mutta nyt he olivat lapsettomia. Kun katsoo Rasnjarkan lappalaista tapaa hoitaa jälkeläisiään, ihmetyttää enemmän että edes muutama lapsi kasvaa aikuiseksi, kuin että niin moni kuolee.

Kuolan lappalaiset eivät enää ole puhdas sekoittumaton rotunsa. Suomalaiset ja karjalaiset, mutta ennen kaikkea venäläiset piirteet voidaan huomata melkein jokaisessa. Samankaltaisuus tulee näennäisesti suuremmaksi kuin se todellisuudessa on koska myös Pohjois-Venäjän venäläiset ovat nähtävästi

sekoittuneet karjalaisten ja lappalaisten kanssa. Päinvastoin kuin Norjan, Ruotsin ja Suomen lappalaisia Kuolan lappalaismiehiä koristaa tavallisesti vahva parran kasvu. Venäläisen muodin ja uskonnon säädösten mukaan sekä hiukset että parta saavat kasvaa pitkäksi. Tämä yhdessä venäläisen vaateparren ja nöyrien venäläisten eleiden kanssa teki sen, että Rasnjarkan asukkaat vaikuttivat meistä enemmän venäläisten maanviljelijöiden villiintyneeltä muunnokselta kuin erämaan vapailta pojilta. Heissä olevat vieraat elementit lienevät vanhoina aikoina tulleet sellaisten karjalaisten ja venäläisten tänne muuton mukana, jotka ovat omaksuneet lappalaisten elintavat. Viime vuosilta ei tunneta sellaisia tapauksia. Kuitenkin lisätään yhä venäläistä verta Kuolan rotuun laittomien suhteiden kautta kun heimot vaeltavat rannikkokylille, joissa kesäisin asustavat venäläiset kalastajat tai kun suomalaiset, karjalaiset ja venäläiset kalastajat vaeltavat maan halki. Yleinen mielipide ei suinkaan paheksu tätä; ne lappalaiset, joiden ulkonäkö on eniten venäläinen, nauttivat mielestämme suurempaa kunnioitusta kuin heidän aidommat veljensä. Venäläisen elementin mukana tulee lappalaisiin myös joitakin sellaisia ominaisuuksia, joita heillä alunperin ei ole ollut. Kaupallisia taipumuksia, jotka ovat tehneet Vasilij Sacharevitsch Kobeloff Rasnjarkan rikkaimmaksi mieheksi ja antaneet hänelle kunniaititellin ”*kupets*”[kauppias], hän ei kyllä ole perinyt tundrailla jutaavilta esi-isiltään.

Uskonto

Kuolan lappalaiset tunnustavat kreikka-

lais-katolilaista uskontoa. Muutamassa kylässä eli n.s. pogostassa, on pieniä puusta tehtyjä kappeleita sekä pappeja, enimmäkseen tietämättömiä ja juoppoja. Kasteessa lappalaiset saavat täysin venäläisiä nimiä: Ivan Wasiljevitsch, Foma Afanasievitsch, Grigor Michailovitsch jne. Heidän sukunimensäkin ovat venäläisiä. Rasnjarkassa sukunimet Archipoff, Barchatoff ja Kobeloff ovat tavallisia. Näiden lappalaisten uskonto koostuu ainoastaan muutamien menojen ja ulkoisen käytännön noudattamisesta. Rinnalla he kantavat pientä messinkiristiä yhdessä tupsuntapaisen, poronkarvasta ja höyhenistä tehdyn amuletin kanssa tai pientä nahkapussia, jossa on jokin salaperäinen sisältö. Heidän tuvissaan ja kammeissaan on pyhäinkuvia pantu esille ja ne nauttivat asiaankuuluvaa kunnioitusta. Lappalaisille paasto lienee kaikista uskonnon koettelemuksista vaikein koska he luonnollisesti enimmäkseen nauttivat eläinkunnasta peräisin olevaa ruokaa, ennen kaikkea poronlihaa. Alituinen kalansyönti paljon väkevemmän poronlihadieetin asemesta on joidenkin tutkijoiden mukaan syynä siihen että Kuolan lappalainen on paljon heikompi olento kuin hänen luterilaiset naapurinsa lännessä.

Pyhien kuvien rinnalla myös esi-isien jumalat näyttävät nauttivan kunnioitusta, ainakin vähemmän hyvät jumalat niiden joukosta. Usein lappalaiset eivät halunneet seurata meitä tiettyihin rotkoihin ja laaksoihin tuntureilla, ilmeisesti peläten niissä asuvia ”schischejä”. Näin oli asianlaita kun esimerkiksi kävelimme *Junn Wudjavr*-järvelle, joka on kaunis tunturijärvi, jolla on jyrkät seinämät Umptekin sisäosissa. Sanottiin, että siellä hallitsee

eräs ”*galles*”, henki, joka ei sietänyt että puhuttiin äänekkäästi tai liikuttiin veneellä järvellä ja vaikka *Wudjavr* on erittäin kalaisa, lappalaiset kävivät täällä vain talvella. Leirimme läheisyydessä näytettiin jyrkkä kallioseinä, jossa oli rotko, ovi hengen asumukselle. Yhtenä päivänä kuljimme sen ohi ja ammuimme lappalaisten, Ivanin ja Feodorin varoituksista huolimatta ja heidän kauhistukseen yhteislaulukausen, mutta mitään ihmeellistä ei tapahtunut. Yöllä kuitenkin muutama kivilohkare putosi vuorensinämältä suurta meteliä pitäen. Se oli varoitusmerkki *galles*’ilta, lappalaiset arvelivat. Koska *Wudjavr*-järven pelätty hallitsija ei sallinut kesäkalastusta järvessä, siellä ei ollut yhtään venettä ja siksi meidän oli pakko rakentaa tukkilautta lappalaisten varoituksista huolimatta. Kun se oli valmis, palvelijamme purjehtivat suoraan järven poikki. Ivan ja Feodor seisovivat rannalla, vuorotellen huolestuneena rukoillen Jumalaa (omaan laskuun tietenkin), vuoroin pilkaten tyhmänrohkeita suomalaisia. Purjehtiminen sujui onnellisesti. Lappalaiset olivat nolon näköisiä. Palvelijamme, Mikko, lautanrakentamisen ja purjehtimisen päällikkö tunsu itsensä yhtä voitonvarmaksi kuin Bonifatius kun hän Geismarissa oli kaatanut Torin pyhän tammen. Lautan avulla voimme laskea verkkomme, jotka joka aamu olivat täynnä taimenia, siikaa ja harjusta. Jonkin ajan kuluttua lappalaiset selittivät etteivät enää uskoneet ”*galles*’iin” *Wudjavr*’essa ja että he itse seuraavana kesänä alkaisivat kalastaa siellä. Meidän kunniaksemme sitä kutsuttaisiin tästä lähtien Professorinjärveksi. Professori on sekä lappalaisilla että venäläisillä tutkimusmatkailijoiden ja myös tavallisten

turistien nimitys.

Kuolan niemimaalla puhuttu lapin kieli on saanut vaikutteita venäjän kielestä. Venäjän äänteet ja lainasanat kuuluvat joka lauseessa. Rasnjarkan lappalaiset käyttivät jopa venäläisiä lukusanoja keskusteluissa omalla kielellään, vaikka he kylläkin tuntevat omat lukusanansa, jotka jonkin verran muistuttavat suomen lukusanoja. Kuolan eri murteet poikkeavat toisistaan niin paljon, että eri kylien alkuasukkaat käyttävät usein venäjää helpommin ymmärtääkseen toisiaan. Venäjän taito on jo vanhastaan laajalle levinnyt heidän keskuudessaan. Kaikki miespuoliset ja suuri osa naispuolisista asukkaista taitaa sen kielen täydellisesti. Suomesta ja Karjalasta tulleiden kalastajien kautta Imandran lappalaiset ovat myös oppineet ymmärtämään suomea.

Se seikka että he oman kielensä lisäksi taitavat toisen ja ymmärtävät kolmannen viittaa jonkinlaiseen lahjakkuuteen ja oppivaisuuteen. Koska kuitenkin eivät papit eikä muu ylimystö tee mitään heidän sivistyksensä puolesta, heidän keskuudessaan vallitsee tavaton tietämättömyys. Äsken mainitun pyhien kuvien palvomisen ja paastoamisen ohella, heillä ei ole muita hengellisiä käsitteitä. Luku- ja kirjoitustaidosta ei tietenkään voi olla puhuttakaan. Tässä suhteessa tilanne ei silti vaikuta pahemmalla kuin Venäjän varsinaisella maaseudulla. Kirjoituksille, joiden perään on liitetty sinetti, vaikka se olisi tehty ulkomaillakin, he osoittavat mitä suurinta kunnioitusta. Painotuotteet ovat haluttuja koska niistä voi tehdä mahorkkasavukkeita.

Kotiseutunsa maantiedon Rasnjarkan lappalainen kuten kaikki erämaan asukkaat tuntee hyvin. Ympäröivästä maail-

masta hän kuitenkin tuntee vain rannikkopaikkakunnat Kuolan ja Kantalahden. Siellä hänen virkamiehensä asuvat ja siellä ovat houkuttelevat viinakaupat ja värikkäät kirkot, joissa on pyhäinkuvia, jotka antavat anteeksi porovarkaille. Mistä tulevat ihana viina sekä jauhot, tee, tupakka, karttuuni ja muu, jota lappalaisen oma maa ei tuota, hän ei tiedä, eikä sitä, kasvavatko ne puussa vai maassa. Muutamat lappalaiset, jotka ovat palvelleet sotaväessä Arkangelissa, kertovat tämän kaupungin ylevistä asioista mukaansatempaavia kertomuksia, jotka laajalti ylittävät meidän paljon matkustaneiden maanmiestemme selostukset Pariisista ja Lontoosta.

Vaatetus

Venäläisen sivistyksen tulon Rasnjarkan lappalaisten pariin huomaa selvimmän vaatetuksesta. Kesällä, eli sinä vuodenaikana jolloin me heidät näimme, heidän vaatetuksensa ei paljoltikaan poikennut siitä mikä on tavallista Pohjois-Venäjän talonpoikien keskuudessa. Korkeat saappaat tai pieksut, leveät housut, värikkäät liivien alapuolelle roikkuvat karttuunipaidat koristavat miehiä, naiset ovat enimmäkseen pukeutuneet punaisiin karttuunisarafaaneihin. Miehet ovat enimmäkseen lakitta, naisilla on aito venäläinen punainen päähine jossa on edessä on korkea kovike. Viileällä säällä tai kalastusmatkoilla vedetään kudottu villapusero liivien päälle. Kun halutaan olla oikein hienoja, lappalaiset ostavat Kantalahdesta lippalakit ja pitkät palttoot. Vain muutaman kerran näimme Imandran suunnalla aidompia lappalaisten pukuja. Lappalainen, joka oli lähdössä

tuntureille peuranpyyntiin, oli pukeutunut virkattuun pipoon, pitkään punareunaiseen, harmaaseen sarkatakkiin sekä pieksuihin, jotka sidottiin kiinni pitkillä nauhoilla, jotka kiedottiin useita kierroksia pohkeen alaosan ympäri. Vyössä vyötärön kohdalla roikkui pieni punainen laukku tuluksineen ja pitkä puukko, joka on selän puolella. Vanhempi oppaistamme kantoi samankaltaista pukua tunturissa. Nuorempi piti parempana vanhaa nahkatakkia, jonka hän oli saanut ”professorilta” Pietarissa. – Talvisin lappalaiset ovat vähemmän venäläisittäin puettuja: nahkapiöksuihin jalassa, poronnahkaholkkeihin ja pitkiin poronnahkapeskeihin. Aito lappalainen päähine on neliskulmainen, edessä kupu, joka muistuttaa tyynyä mutta tämä päähine on nykyisin korvattu oravannahkalakilla jossa on pyöreä kupu tai tavallisilla venäläisillä nahkalakeilla.

Kun kävimme Imandran seudulla, Rasnjarkan ja Tjuksulin lappalaiset olivat hajallaan koko laajalla kyläalueella. Kalavedet on jaettu perheiden kesken ja ne ovat heidän yksityisomaisuuttaan, jotka he voivat vuokrata tai myydä. Jonkun pienen järven tai Imandran lahden rannalle kukin perhe on omalle alueelleen pystyttänyt turvekammin, missä naapureista penikulmien laajuisten erämaiden erottomana kaikessa rauhassa voi nauttia valoisasta kesäpäivästä. Oheisessa kuvassa (ks. s. 92) on tällainen lappalainen kesähuvila kuvattuna: se on Foma ja Feodor Barchatoffin leiri Seitsul-nimisessä saarella Imandran Eneman-lahdessa. Tämänkaltaisia ovat kaikki muutkin lappalaiset kalapaikat. Metsäisten saarten ja niemien piilossa ja värinsä puolesta tuskin poiketen muusta ympäristöstä,

ne eivät vetäisi puoleensa ohikulkijoiden huomiota, elleivät lokkien suuret parvet tai koirien haukunta ilmaisisi että ihmisasuntoja on läheisyydessä. Kun lähestyimme Seitsul'ia tai muita leirejä, koirien haukunta muuttui erittäin intensiiviseksi ja vihaiseksi kunnes muutamat uniset ja pörröiset olennot kurkistivat kammin ovesta ulos ja hiljensivät koirat nähdessään että vaarattomat ”professorit” olivat tulossa. Lappalaiset ottivat meidät vastaan rannalla ja tervehtivät venäjän ”sdrastvui’lla” tai lappalaisella ”tervan” -sanalla. Sen jälkeen he menivät tavallisesti taas majaan odottamaan vierailuamme. Epämiellyttävät kokemukset siivottomuudesta ja loiseläimistä estivät tavallisesti meitä seuraamasta perässä, mutta silti aloimme lähemmin tutkia asuinpaikan ympäristöä.

Asumukset

Tällaisen kesäleirin keskus on turvemaja eli kammi, joksi sitä täällä sanotaan. Sillä on kartiomainen muoto; alimmaksi rakennetaan kaksi tai kolme hirsikerrosta, niiden päälle kohoaa puutolppien kehikko, jonka päälle on pantu kuusenkaarnaa ja turvetta. Majan pohjan läpimitta on 3-4 m, sen korkeus 2 m. Toisella sivulla on laudoista tehty ovi, katossa on suuri reikä, joka samanaikaisesti palvelee ikkunana ja savupiippuna. Vähän matkan päässä kammista seisoo ”ambar”, hirsistä tehty aitta, joka on nurkista korkeiden tolppien päällä. Rannalla on puusta tehty teline, johon ripustetaan nuotat ja verkot. Kumollaan olevat, leveäjalaksiset pororeet ja veneenmuotoiset ”pulkat” osoittavat, että talvella kulkemistapa on porokyyti. Vetoporoista ei nyt nähdä

mitään, sillä Kuolan lappalaiset laskevat kaikki porot irti kesäksi. Silloin ne nauttivat täydellisestä vapaudesta ja keräävät voimia talvikampanjaan. Jokaisesta lappalaisleiristä löytyy muutamia koiria, jotka on sidottu itse kunkin tolppaan. Nämä surkeat elukat viettävät koko elämänsä tällaisessa orjuudessa. Talvella niitä pidetään porovahteina, mutta kesällä niitä ei lasketa irti koska ne silloin kiusaisivat poroja. Ne ovat erittäin laihoja, nälkäisiä ja pahoinpideltyjä; vieraita kohtaan ne ovat alussa vihaisia, mutta nopeasti niitä voidaan lahjoa ruokapalalla ja silloin niiden ystävällinen ja iloinen luonne aina tulee esille. Koirien nimet ovat venäläisperäisiä: *Kutusa*, *Serko*, *Tjorni*, *Suka*. Ainoa lappalainen nimi, jonka kuulimme oli *Pena*, joka tarkoittaa ”koiraa”.

Kammin sisustus on hyvin yksinkertainen. Litteistä kivistä on keskellä lattiaa koottu tulisija, missä alituinen tuli palaa ruuanlaittoa ja yölämpöä varten ja myös jotta savu pitäisi sääsket loitolla. Tulisijan vasemmalla puolella ja oven puolella ovat makuusijat, jotka on tehty koivurisuista ja porontaljoista; oikealla ovat ruokailu- ja työskentelytilat. Ovea vastapäätä on hyllyjä pyhäinkuvia ja kaikenlaisia talousesineitä varten. Viimeksi mainitut ovat hyvin harvalukuisia ja yksinkertaisia: muutama kuparikattila, kuparipannu teenkeittoa varten, muutamia litteitä lautoja (lautasia) ja muutama kirkkaasti maalattu puusta tehty astia, sekä omatekoisia että venäläistä tuotantoa. Posliini- ja lasitavarat eivät ole yleisiä. Vierailumme jäljiltä ilmestyi uudenlaisia astiantapaisia kippoja, tyhjätsäilykepurkit. Niitä kiiteltiin kovasti ja ne saivat kunniapaikan samalta hyllyltä kuin pyhäinkuvat.

Ruoka

Lappalaiset viettävät suurimman osan kesäpäivästä kammissa. Naiset tekevät taloustöitä, miehet makaavat laiskotellen viihdyttäen itseään harvoin hiljentyvällä keskustelulla. Elämää ei ole nyt laadittu päivän ja yön mukaan, koska yöllähän aurinko ei laske. Nälkä on ainoa kello; kun ruokaa tarvitaan, lähdetään harvoin epäonnistuvalla kalastukselle. Kun ateriat nautitaan, katetaan neliskulmaiselle lautalevyille keitettyä tai paistettua kalaa, "kuol-rieske" (=kalakukko, kalapiirakka) sekä *rieske*ä eli happamatonta leipää, paistettuna ruisjauholiisteristä litteillä kivillä tulen ympärillä. Veitsiä ja haarukoita ei käytetä, kaikki ruoka viedään suuhun sormilla. Vettä, kalalientä ja teetä tarjoillaan puukupeissa tai vanhoista säilykepurkeista. Teetä juodaan kuitenkin usein pannun nokasta. Päätoimi on kesäisin kalastus, jota vasta syyspuolella harjoitetaan enemmän intensiivisemmin talvivarastojen kartuttamiseksi. Vapaina hetkinä nukkumisen ja kalastamisen lomassa miehet tekevät huonekaluja tai veneitä. Viimeksi mainitulla alalla he ovat niin taitavia, että Kantalahden venäläisetkin käyttävät heidän palvelujaan.

Muutamien lappalaisten sivutoimeina on kuljettaa matkustajia Imandralla. Sascheikaan järven eteläpään, Jokostroffiin sen keskiosaan ja Rasnjarkaan sen pohjoispään Venäjän kruunu on pystyttänyt pieniä pirttejä matkustajia varten. Näiden lähellä asuu kalastajalappalaisia, jotka hoitavat kulkua ja postinkuljetusta Kantalahden ja Kuolan välillä. Jokaisella asemalla on neljä "jämschikaa", kaksi paria miestä ja naista. Kun matkustajat saapuvat laitetaan iso vene

lähtökuntoon ja se on samaa järvellistä tyyppiä kuin meidän maassamme. Keskelte tehdään matkustajalle mukava sija porotalojen päälle. Omien tavaroiden lisäksi pakataan mukaan lappalaisten ruokatarvat, raakaa kalaa ja taikinatyynyri, kattiloita ja teepannu, koiria ja muutamia huutavia pikkulapsia ja niin lähdetään usean peninkulman matkalle. Lappalaiset soutavat ahkerasti alituisesti rupatellen ja kun on myötätuuli, pystytetään raakapurjemasto. Nämä kyytilappalaiset ovat kaikkein köyhimpiä ja he saavat yhdestä kesästä noin 40 ruplan korvauksen eräältä Kantalahden kauppiaalta, joka muutamasta sadasta ruplasta on ottanut huolehtiakseen kyyditys- ja postinkuljetusvelvollisuudesta.

Elokuun lopussa lappalaiset lähtevät tuntureille pyytämään peuroja sekä ottamaan kiinni porotokkia. Nyt osa heistä muuttaa myös kesäleiriltään (*kes-paik*) syysleirille (*tjyks-paik*), joka sijaitsee jonkun toisen kalaveden luona.

Talvikylä

Kun lopulta talvi on saapunut, pakataan kaikki talousesineet yhteen kasaan ja perheet lähtevät talvikylään, joihin he kokoontuvat tavallisesti joulukuussa. Rasnjark-lappalaisten talvikylä sijaitsee 3 km Imandran pohjoispään länsipuolella, Tjuksulsit sijaitsee Imandra-järven keskivaiheilla. Ensin mainittuun kuuluu noin 14 pirttiä, jälkimmäiseen 4. Mökit on kunnolla tehty hirsistä jäljentäen venäläistä rakentamistapaa, jossa hirret ulkopuolella jätetään pyöreiksi mutta sisäpuolella ovat sileiksi piilutut. Rasnjarkassa pirtit ovat suurempia kuin muissa kylissä Kuolan niemimaan sisäo-

sisä. Jotkut pirtit käsittävät jopa kaksi huonetta kun taas yksi huone on tavallinen lappalaisessa pirtissä. Tuollaisen huoneen mitat ovat 4-6 m joka kanttiin. Sisäänpääsyoven vasemmalla puolella on suuri avoin tulisija, sivustoilla on kaksi ikkunaa vierekkäin, seinällä ovea vastapäätä on ikkuna ja oikeassa nurkassa hylly pyhäinkuvia varten. Kattoon on tuskin kahta metriä, mikä riittää lappalaisille kun taas ovi on niin matala että lappalaisetkin joutuvat kumartumaan. Toisella sivuseinällä on kiinteä lavitsa isäntäväelle, muita seiiniä pitkin ovat penkit. Tuoleja tai pöytiä ei tarvita, koska aterioilla kuten muissakin puuhissa lappalaiset istuvat lattialla. Pirttien lähellä on pieniä lammaskarsinoita ja aittoja. Sen lisäksi Venäjän kruunu on Rasnjarkassa rakentanut kolme isoa kasarmia Jäämerelle menossa olevia kalastajia varten. Arkkitehtuuriltaan ja sisustukseltaan ne muistuttavat suomalaista reserviläisleiriä. Kussakin on makuupaikkoja kahdellesadalle hengelle. Kevättalvella tapahtuu usein, että ne useana päivänä ovat tupaten täynnä yövieraita. Silloin on elämää Rasnjarkassa. Kylänmiehet itse ja muiden kylien lappalaiset pitävät porotokkia koossa jotta voivat kyyditä Jäämerelle menijät. Jotkut poronomistajat ansaitsevat silloin hyvin, jopa 50-100 ruplaa päivässä.

Poronhoito

Lappalaisten pääelinkeino on talvella poronhoito ja yllä mainittu rahdin ajo. Rasnjarkan lappalaisten porotokat eivät ole kovin suuria. Rikkaimmat miehet laskevat porojaan vain yhtä monessa sadassa kuin Norjan, Ruotsin ja Suomen

lappalaiset laskevat porojaan tuhansissa. Poronhoidossa tarvittavien koirien lisäksi muutamat perheet pitävät lampaita. Muutamia kertoja Rasnjarkan lappalaiset ovat hankkineet kokeeksi lehmiä, mutta he ovat sitten luopuneet tästä karjataloudesta, koska tulisi liian rasittavaksi kerätä tarpeellinen talviheinävarasto.

Vaikka lappalaiset talvikylät on rakennettu lujalla tavalla, niiden tilanne ei pitemmäksi ajaksi ole kestävä. Noin 20-30 vuoden jälkeen kylän lähellä oleva poronravinto loppuu. Silloin pirtit puretaan ja siirretään uuteen valittuun kyläpaikkaan. Meille näytettiin useita hylättyjä kyläpaikkoja, avoimia, ruohikkoa kasvavia paikkoja metsässä, joissa punaiset epilobiumpenkit osoittavat entisiä talonnurkkia.

Toukokuussa yhteisö taas hajaantuu. Irtain omaisuus, ikkunaruuudut yms. piilotetaan ja kimpsuineen kampsuineen jokainen lähtee kesäleirilleen, jonka jälkeen porot lasketaan irti. Rasnjarkan lappalaisten kuten ylipäätään Kuolan lappalaisten nomadielämä koostuu pääasiallisesti muutosta keväällä talvikylästä kesäleirille ja syksyllä takaisin kesäleiriltä talvikylään. Tarkasti ottaen yhtä paljon nomadi on jokainen varakas helsinkiläinen, joka kesäksi muuttaa maalle.

Kahdesta vuodenajasta lappalainen pitää talvea parempana. Silloin suku ja ystävät ovat koolla. Lumi ja järvien jäät ovat palauttaneet kesäksi katkenneet liikenneyhteydet. Porokyydillä tehdään pitkiä matkoja muiden lappalaiskylien luokse. Kaikki kosinnat ja häät ja isomat kirkolliset pyhät sattuvat tähän aikaan ja lappalaisten sanotaan iloisesti viettävän niitä, varsinkin paloviinaa juoden. Mutta myös kesällä annetaan ilman

muuta tilaisuus heille omistautua väkevien juomien nauttimisen intohimoon. Pietari-Paavalin (11.7.) päivää, mutta ennen kaikkea Eliaksen (Ilijan-päiv, 1.8.) päivää täytyy viettää jumalanpalveluksella ja väkiviinan juomisella pogostassa. Pappi näyttää silloin esimerkkiä, miehet juovat siihen saakka kunnes jäävät makaamaan maahan ja naisetkin naukkaavat aimo ryydyn. Kun aika virallisten juhlapyhien välissä tuntuu lappalaisista liian pitkältä, he järjestävät pieniä lisäjuhlia, jolloin perheet huvikseen vaeltavat 5-6 peninkulman matkan Kantalahteen tai Kuolaan. Silloin juodaan kaikki säästöt ja vähän lisääkin. Lappalaisten viinan osto on näiden rannikkopaikkakuntien kauppiaiden suurimpia tulonlähteitä.

Paheet

Juoppouden pahe on heikentänyt Rasnjarkan lappalaiset. Rasittavassa työssä he tuntuivat olevan hyvin kehoja verrattuna meidän pohjoiskarjalaisiin palvelijoihimme. Jopa jokimatkoilla tai koskenlaskuissa, tunturivaelluksilla ja leirielämässä metsässä nämä ”luonnonlapset” eivät olleet niin etevitä tuntemaan edes omaa kotiseutuaan kuin karjalaiset. Helppous, jolla lappalaiset talvella voivat ansaita isoja summia kyyditsemällä Jäämerelle menijät ja runsaskätisyys, jolla luonto lahjoittaa jokapäiväistä ravintoa, ovat tehneet heistä laiskoja ja haluttomia rasittavaan työhön, miten tuottavaa se sitten olisikaan. Runsaan päivärahan lupauksista huolimatta oli usein vaikeaa, jopa joskus mahdotontakin meille saada lappalaisia oppaita ja kantajia vaelluksillemme.

Mutta vaikka lappalaiset olisivatkin

ahkeria kuin muurahaiset ja raittiita kuin sininauhalaiset, heillä on suuri joukko puutteita, jotka heidän iloisuudestaan ja puheliaisuudestaan huolimatta ja vaikka tuntisi sääliä heitä kohtaan heidän tietämättömyytensä takia ja vaikkakin heitä on vuosisatoja sorrettu, ei tämä ole omiaan luomaan heitä kohtaan sympatiaa. He ovat kovin epäluotettavia ja epärehellisiä. Milloin he luulevat saavansa etua siitä tai usein aivan käsittämättömistä syistä, he voivat antaa tietoja, jotka ovat aivan päinvastaisia asiain todelliseen tilaan. Toisiaan kohtaan he ovat mahdollisesti rehtejä, mutta sen ulkopuolelle omistusoikeuden käsite ei yllä. Kuolan retkikunnat ovat saneet varsin huomattavia kokemuksia tältä saralta. Lappalaisten perisynti on silti porovarkaus. Vieraaseen kyläkuntaan kuuluvan poron ampuminen tai varastaminen ei ole mikään moitittava teko ja jos varastettu esine on kuulunut Suomen lappalaiselle teko on suorastaan uroteko. Jos porovarkautta koetaan estää ja tekijä jonkun aikaa joutuu istumaan Kuolan lääninvankilassa, kyläneuvosto huolehtii sillä aikaa hänen perheestään. Yleensä esivalta tai lappalaiset itse eivät kovasti taistele rikoksia vastaan esivalta tai lappalaiset itse eivät kovasti taistele. Palvelijallemme Mikolle, joka pidemmän aikaa asui Rasnjarkan lappalaisten keskuudessa ja loi läheiset suhteet heihin, oli osoitettu useita yhteisön hyvin kunnioittamia jäseniä, jotka olivat sekä varastaneet että tappaneet saamatta rangaistusta.

Rasnjarkan lappalaisten mainittu denationalisointi, joka on tapahtunut venäläisen vaikutuksen kautta, on enemmän tai vähemmän tapahtunut kaikissa lappalaisyhteisöissä Kuolan niemimaalla.

Muutammat rannikolla sijaitsevat lappalaiskylät ovat jo kokonaan venäläistyneet. Asevelvollisuuden käyttöönotto lappalaisten keskuudessa, säännölliset höyrylaivayhteydet Venäjän Lapin rannikkopaikkakuntien ja Arkangelin välillä ja yhä lisääntyvä venäläisten kalastajien kolonisaatio Muurmannin rannikolla nopeuttaa entisestään Kuolan lappalaisten täydellistä sulautumista venäläiseen väestöön.

Wilhelm Ramsay, 1865-1928, Helsingin yliopiston geologian ja mineralogin professori 1877-1898, kävi Kuolan niemimaalla seitsemän kertaa, keksi Fennoskandia-termin.

Kääntäjän huomautus:

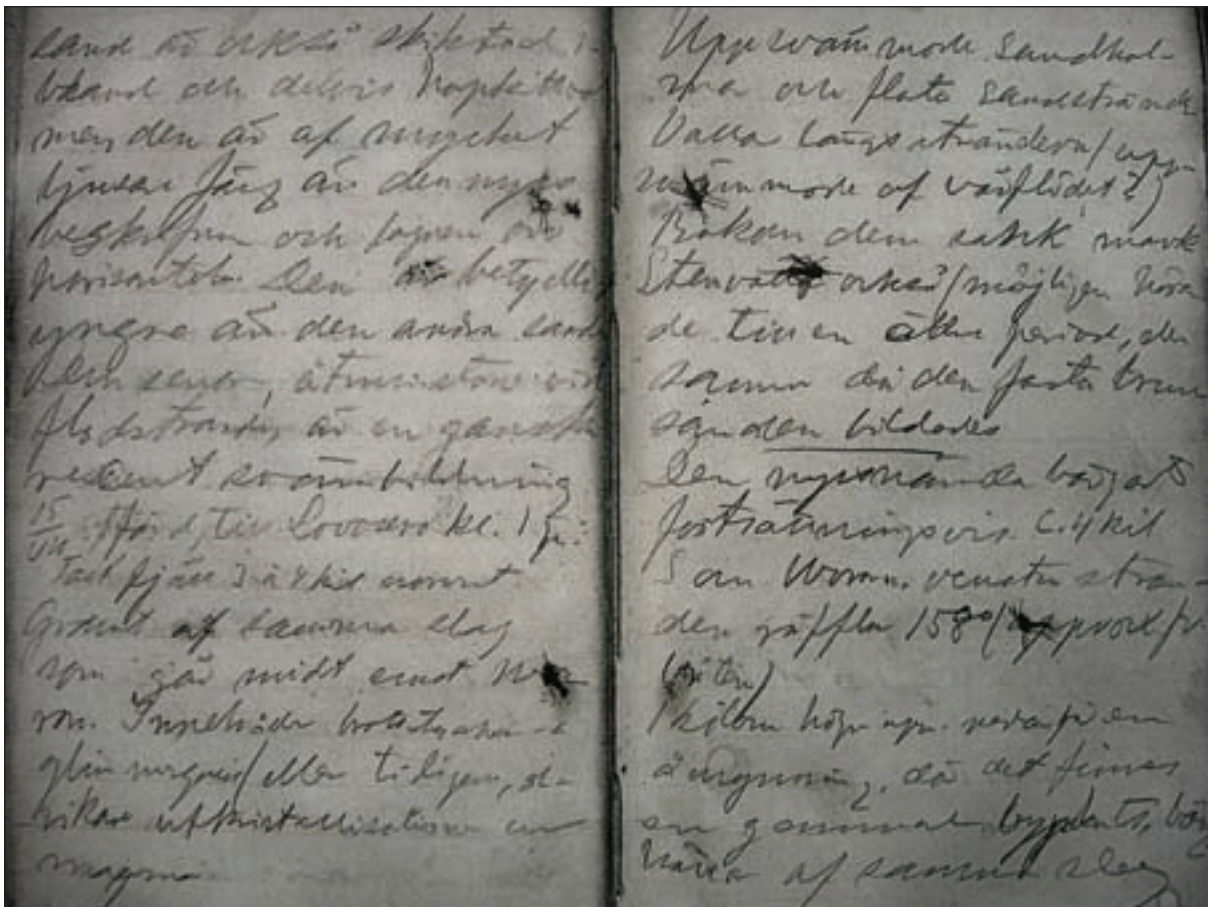
Eneman = Imandran itärannan lahtia (ven. *Belaja guba*) (T.I. Itkonen II, s. 968).

Imandra = ennen käytettiin myös suomenkielistä muotoa ”Imantero”, mutta se on jäämässä pois, saameksi *Aver* (Imandrella asui ennen Muurmannin rautatien rakentamista vain 180 henkeä (saamelaisia) 6 paikassa) (T.I. Itkonen II, s. 968).

Rasnjark sijaitsee Imandrajärven pohjoisosassa, 67° 50':33° 10' (Imandran niemiä, T.I. Itkonen II, s. 1009).

Seitsul sijaitsee Imandrajärven ”Valkoisessa lahdessa”, 67° 30':33° 10' (Imandran Ineman- t. Eneman-lahdesa, T.I. Itkonen II, s. 1014).

Wudjavr = Umptekin eteläosassa (T.I. Itkonen II, s. 1056)

Aukeama Wilhelm Ramsayn päiväkirjasta 1880-luvulta. Alkuperäisten tekstien tulkitseminen on usein haastavaa, eikä työtä helpota aukeamille litistyneet sääskenraadot.

Hirvasjärven, Juonnin ja Akkalan asukkaat

Väinö Borg

Suomen Maantieteellinen Seura, Fennia 20, Nr. 5, s. 39-47, Helsinki 1902-1903

Hirvasjärven lappalaiset

Alueen väestö on erittäin harvalukuinen, ja se koostuu pääasiallisesti vain puolipaimentolaisista lappalaisista. Se mitä seuraavassa sanotaan, koskee etupäässä vain niitä n.s. Hirvasjärven lappalaisia, jotka asuvat Hirvasjärven ympärillä. Heidän lukumääränsä tuskin nousee yli 50:n (noin 45), vaikka heille kuuluva alue on hyvin laaja. Lähimpiä naapureita ovat pohjoisessa Nuortijärven ja Nuortijoen lappalaiset ja suomalaiset uudisasukkaat: koillisessa Petäjäjoella asuvat lappalaiset; kaakossa asuvat ns. Akkalan lappalaiset ja Juonnin suomalaiset uudisasukkaat, lisäksi ovat suomalaiset kylät Kuolajärvi ja Sodankylä lounaassa ja lännessä ja Koutajärven karjalaiset etelässä.

Asumukset

Kesäasumukset on rakennettu laudoista, ja yksi perhe omistaa niitä useita sopivissa paikoissa, ja se voi käyttää niitä eri vuodenaikoina ilman, että silti voitaisiin varmuudella sanoa, mistä lappalaiset kulloinkin ovat löydettävissä. Muoto on lähes 6-kulmainen, vaikka ei aina aivan samanlainen, sillä köyhien perheiden asumukset ovat yksinkertaisempia. Asu-

muksen matala runko rakennetaan hirsistä, seinät liitetään yhteen laudoista, jotka laitetaan vinosti niin, että ylös jää pieni aukko. Seinät katetaan vielä useimmiten kuusenkaarnalla, jonka päälle pannaan riukuja. Sisäpuolella on huone, joka on jaettu poikittaisilla hirsillä kolmeen osaan, joista taaimmaisina ja uloimmaisina ovat taloustarvikkeiden varastointia varten, keskimmaisina palvelee ihmisiä asuinhuoneena. Tämä asuinhuone sisältää keskellä olevan tulisijan, joka on erotettu huoneesta pitkällä hirsillä ja matalalla kivireunuksella. Asuinhuoneen lattia on enimmäkseen peitetty pienillä koivurisuilla. Ylhäällä oleva aukko peitetään yöksi luukulla. – Varastoaitat on rakennettu joko hirsistä, jolloin ne ovat aivan matalia ja neliön muotoisia. Avoimella lattialla katon alla ne ovat tavallisesti Δ -muotoisia. Jos ne on rakennettu yhdelle ainoalle pitkälle kannolle tai ne on tuettu neljälle paalulle, tällöin ne on muuten samalla tavalla rakennettu kuin muutkin aitat, mutta ne ovat suljetut.

Talviasunnot ovat pieniä, pienistä hirsistä tehtyjä pikkutaloja. Etupuolet on vaja, tavallisesti riu'usta tehty, tasaisella katolla. Joskus tämä uloinkin huone on tehty hirsistä ja varustettu tulisijalla. Huoneet ovat matalia, vain poikkeustapauksissa 2 m korkeita, tavallisesti n.

Leif Rantalan käännös alkuperäisestä saksankielisestä tekstistä ”Bericht über die geographischen Resultate einer Forschungsreise in der Grenzgegenden von Finnisch- und Russisch-Lappland im Sommer 1901” vuodelta 1902-1903. Väliotsikot ovat kääntäjän/toimittajan.

170 cm korkeita. Nurkassa (oven vasemmallalla puolella) on avoin tulisija, joka on ladottu yhteen laakakivistä. Takaseinällä on makuupenkki. Vasemmalla seinällä on matalalla hirsiseinällä erotettu varastohuone – tavallisesti ilman lattialautoja, muissa huoneissa on sen sijaan lautalattia. Oikealla seinällä on lyhyt penkki ja sen ja taaimmaisen penkin välissä on pöytä. Oikeassa etunurkassa on tavallisesti alkeellinen nurkkaus, kuten myös oikeassa takanurkassa, mihin myös ikoni on sijoitettu. Sopivissa paikoissa seinien vieressä on myös yksinkertaisia istumalautoja. Ikkunat takaseinällä ja oikealla puolella ovat hyvin pieniä, mutta niissä on tavallisesti lasit.

Taloustarvikkeet, elinkeinot

Taloustarvikkeet edustavat alkuperäisen, hyvin yksinkertaisen ja aivan uudenaikaisen tyylin sekoitusta ja voi yleisesti sanoa, että ne nykyisin eivät edusta mitään poikkeuksellista. Huomasin esim. seuraavia taloustarvikkeita: tavallisia kattiloita, peltisen teepannun, puisia lusikoita, ämpäriä, kulhon ja sinkkisen kauhan, myös puisia kulhoja, emaloituja peltikuppeja, raudalla kiskotetun kirstun, puisen vakan, sukkapuitot, villakammat (villakarstat), kirjavanvärisiä peittoja, eräässä asunnossa jopa höyhentyynyn punaisine päällyksineen, sormustimen, lankarullan (myös suonilankaa käytetään), villalankoja (villasukkia käytetään ja kutojat ovat taitavia villasukkien kutojia), harmonikan, joka on varsin tavallinen; oli jopa herätyskello, joka tosin ei enää toiminut. Takaseinällä riippuu aina ikoni, ja lappalaiset pitävät

itseään hyvinä ortodokseina ja nimitävät suomalaisia pakanoiksi. Samanlaisia sääskiteltoja (rankisia) ja sääskihattuja käytetään kuin suomalaisetkin käyttävät, mutta harvemmin. Villalankaa kehrätään varttinällä. Jauhoja käytetään varsin yleisesti, jopa toisinaan vehnäjauhojakin (niistä leivottua leipää nimitetään *wilkeisleib*’iksi [valkealeipä]). Aiemmin leivottiin leipä pelkästään kuumilla kivillä, kutakin ateriaa varten erikseen, ilman että taikinaa olisi kohotettu. Tämä tapa on vielä yleisessä käytössä ja tällä tavalla leivottu leipä on tuoreena hyvin maukasta. Viime vuosina lappalaiset ovat oppineet uittomiehiltä leipomaan tavallisella tavalla, mutta omia uuneja heillä ei vielä ole, vaan he käyttävät uittomiesten sinne tänne rakentamia uuneja. Myös petäjän kaarnasta tehdään eräänlaisia hyvin karkeita jauhoja, joita käytetään osittain leipään, osittain kalakeittoon. Pääasiallinen elintarvike on kala, sen rinnalla myös poronliha, jota tosin useammin varastetaan kuin otetaan omasta tokasta. Marjoja syödään yleisesti, mutta en voi varmasti sanoa käytetäänkö sieniiä. Teetä ja sokeria käytetään yleisesti, kahvia tuskin ollenkaan, nuoriso polttaa tupakkaa, mutta se ei ole yleistä.

Tärkein elinkeino on järvikalastus, vähemmän tärkeä jokikalastus. Tavallisin kalastusväline on nuotta, vähemmän kalastetaan laahausverkolla. Kerran näimme myös rysän. Ongenkoukku on tuntematon, ja kun lappalainen tilapäisoppaamme näki suomalaisen oppaamme onkivan, hän halusi kovasti ostaa koukun, maksoi mitä maksoi ja oli hyvin tyytyväinen, kun sai vanhan koukun lahjaksi. Nuotan köydet on punottu petäjän juurista ja suomalaisillakin on käyttöä

sellaisille köysille, koska ne ovat hyvin lujia. Naiset huolehtivat koko kalastuksesta, miehet ottavat siihen osaa vain, jos heillä ei ole tyttäriä tai ovat liian köyhiä pitääkseen piikoja. Miehet huolehtivat vain metsästyksestä ja porojen varastamisesta. Kalastuksen takia elämäntapa on kesäisin aivan ylösalaisin. Tehdään työtä yöllä ja aamulla noin klo 3-5 maissa on kylän elämä vilkkaimmillaan, koska siihen aikaan kalastajat palaavat ja kalojen perkaus alkaa. Ennen puolelta päivin on lähes mahdotonta herättää lappalaisia, ja vasta klo 2-4 iltapäivällä on kylissä taas elämää. Silloin, kun kalat pitää säilyttää, ne joko suolataan tai kuivatetaan. Koska suolaa käytetään erittäin vähän, on suolattu kala lähes syötäväksi kelpaamattontaa, mutta kuivatettu kala, varsinkin hauki on varsin maukasta. Hauen lisäksi siika ja järvilohi ovat arvokkaimmat kalat.

Kotieläimistä esiintyvät poro, lammas, koira ja kissa. Porotokat ovat kuitenkin pieniä, ne lasketaan kymmenissä. Maitoa ei käytetä, vain lihaa ja taljoja. Lampaat pidetään myös talvella ulkona ja ne antavat vain vähän villaa. Toisinaan löysimme kuitenkin pieniä risuaitauksia, joista lampaat pystyivät saamaan jotakin suojaa tuulta vastaan. Koiria käytetään joko metsästyksessä tai vartiokoirina. Usein ne on opetettu jäljittämään ja kokoamaan poroja ja niitä käytetään myös porovarkauksissa. Ne vaikuttivat minusta hiukan kookkaammilta ja vankemmilta ja myös tummemmilta kuin suomalaisten koirat, enemmän susien tapaisilta kuin jälkimmäiset, jotka muistuttavat enemmän kettuja.

Metsästyksellä on toki myös oma merkityksensä, mutta suurriistasta ja ar-

vokkaimmista eläimistä voidaan mainita vain peurat, jotka jo ovat varsin harvinaisia ja joita tavataan vain suurilla tundrailla ja suurissa laumoissa varsinkin Tshunatundralla ja Vuojimilla. Aseet ovat enimmäkseen vanhoja, käytöstä poistettuja ja Berdan-kiväärejä, joista joutuu maksamaan verrattain korkean hinnan. Meidän Winchester-aseissamme oli lappalaisten mielestä liian pieni kaliiberi. – Suuri merkitys on niiden suomalaisten kesyporojen varastamisella, joita suomalaisten lausunnon mukaan joka vuosi ajetaan suurissa määrissä rajan ylitse. Lappalaiset käyttävät itse mitä voivat lihasta ja taljasta ja loput myydään. Erityisesti Hirvasjärven lappalaiset tunnetaan pahoina porovarkaina, ja suomalaiset pitävät heitä lähes petoeläiminä. Saattaa tapahtua, että hyvin aseistetut suomalaiset tekevät kostoretkiä ja valtaavat varastetut porot takaisin lappalaisilta. Siksi suomalaisten vierailuja pelätään kovasti.

Puku

Varsinainen lapinpuku on säilynyt vain naisilla ja siihen kuuluu mekko valkoisesta tai värillisestä verasta, joka kiinnitetään hartioille lyhyillä vetohihnoilla. Vaimot käyttävät hevosenkengän muotoista päähinettä, joka on tehty kirjavasta, varsinkin punaisesta tai keltaisesta verasta, nuorilla tytöillä on vain samanvärinen nauha. Miesten puku muistuttaa nykyisin venäläisen talonpojan pukua, vain porontaljasta tehdyt jalkineet ovat heidän erikoisuutensa.

Luonne

Yleensä lappalaiset ovat eloisia, puheli-aita ja hiukan naiiveja. Hyvin heille ominainen piirre on se että he ovat erittäin hysteerisiä. Myös miehet pelästyvät helposti niin, että he tuskin tietävät mitä puhuvat ja naiset saavat, nähdessään jotakin odottamatonta tai pelästyessään jotakin aivan mitätöntä asiaa, kouristuksenomaisia hysteerisiä kohtauksia, joiden aikana he käyttäytyvät hullun lailla ja vaikeissa kohtauksissa jopa pyörtyvät kasvojen ollessa jäykkinä ja sinisinä. Heitä tuskin voidaan pitää luonnonkansana, koska he ovat niin paljon paha oppineet venäläisiltä. Kun heiltä pyytää apua jopa pienissä asioissa, ovat he kovin vaateli-aita ja ymmärtävät hyvin tehdä matkamiehen vaikeuksilla rahaa. Sen lisäksi he ovat ilkeitä ja kateellisia. – Miesten keskimääräinen pituus on ehkä n. 150 cm, naiset ovat vähän lyhyempiä. Miehet ovat kuitenkin hyvin sopusuhtaisia, jopa leveäharteisia.

Läntisten naapureittensa kanssa lappalaiset eivät harjoita ystävällismielistä kanssakäymistä, eivät ainakaan Hirvasjärven lappalaiset. Myöskään he tuskin tuntevat etelässä asuvia Venäjän karjalaisia. Suomalaiset ovat kuulleet, että lappalaiset ja karjalaiset ovat joskus kohdanneet Kaitatuntureiden seudulla. Sitä vastoin he käyvät muissa lappalaiskyllissä ja myös Kuolan ja Kannanlahden kaupungeissa. Siksi melkein kaikki miehet puhuvat venäjää. – Joka kylässä on kylävanhin, joka jakaa kalavedet samoin kuin metsästysalueet perheiden kesken. Jokaisella kylällä on niinkään tietyt kalavedet ja metsästysalueet.

Akkalan lappalaiset

Akkalan lappalaisia tunnen ainoastaan vähän. Kesäisin he asuvat Imandrajärven länsipuolella olevan iso järven rannalla ja talvisin Akkalan kylässä. Minusta tuntuu, että he ovat hiukan pitempiä ja vankempia kuin Hirvasjärven lappalaiset. He tekevät myös sivistyneemmän vaikutuksen ja vaikuttavat vaativammilta ja omapäisemmiltä kuin Hirvasjärven lappalaiset. Naisten päähine on täällä hieman erilainen, siinä ei ole etupuolella kohoumaa, joka antaa sille hevosenkengän muodon. Myös kieli on kuulemma hiukan erilainen. Aiemmin jotkut Akkalan lappalaiset ovat asuneet jonkin verran Juonnin yläpuolella, mutta he ovat sittemmin vetäytyneet Akkalaan.

Juonnin suomalaiset uudisasukkaat

Siinä missä Juonnijoki laskee Kuolajärveen, on erään suomalaisen uudisasukkaan talo. Nuorena poikana hän oli isänsä kanssa muuttanut tänne Kuolajärveltä, ja hän on nyt asunut noin 50 vuotta Juonnissa, joksi tätä uudisasutusta tavallisesti sanotaan. Jo aiemmin jotkut yksittäiset suomalaiset olivat yrittäneet asettua asumaan Juonnijoelle, mutta heidän oli pakko palata takaisin Suomeen. Talon nykyinen omistaja on nimellisesti ortodoksi, mutta elää muuten täysin kuten Kuolajärven suomalaiset. Samanaikaisesti hänen kanssaan jotkut muut suomalaiset ovat asuneet täällä, mutta he ovat lähes kaikki palanneet Kuolajärvelle, koska he eivät halunneet lähettää poikiaan Venäjän sotaväkeen. Vain yksittäiset nuoremmat miehet asuvat täällä

kiertävinä työmiehinä ja he oleskelevat ajoittain Juonnin tilalla tai Kuhalassa, niin kuin sitä myös kutsutaan. Aiemmin kylä sijaitsi vähän ylempänä joen vartta ja siellä on vieläkin rakennuksia ja nuo nykyiset talot, jotka on rakennettu täysin suomalaiseen tapaan, ovat tuskin kymmenen vuoden ikäisiä. Juonnin tilan omistaja on Akkalan lappalaisen kanssa naimisissa, mutta heidän poikansa ja tyttärensä ovat sen sijaan suomalaisten kanssa naimisissa. Viimeksi mainitut elävät silti jonkinlaisessa siviiliavioliitos- sa koska ortodoksiset papit eivät halua vihkiä heitä.

Juonnin tilanomistaja elää hyvissä oloissa ja häntä pidetään rikkaana. Tärkein elinkeino poronhoidon lisäksi on karjanhoito. Poroelot ovat suuret ja sisältävät uudisasukkaiden tietojen mukaan noin 500 eläintä, jota lukua op- paamme kuitenkin piti liian korkeana. Koska laitumet ovat hyviä ja lappalaiset suhteellisen vähän rokottavat Juonnin tokkia, kannattaa poronhoito hyvin. Myös tavalliset karjalaitumet ja jokiniityt ovat lappalaisten käsityksen mukaan erin- omaisia. Siksi karjanhoidolla on suuri merkitys. Vierailumme aikana oli tuolla tilalla kaikkiaan 16 eläintä, joista 12 lyp- sävää. Maanviljely sen sijaan on vähäistä, vierailumme aikana v. 1901 viljeltiin vain nauriita. Kalastus on tärkeämpää, koska sekä järvi- että jokikalavedet ovat hyviä. Joka syksy suomalaiset kalastajat Kuola- järveltä tulevat kalastamaan tänne Juon- nijoelle ja sen sivujoille, mutta harvem- min Imandrajärven länsipuolella olevalle järvelle. Yleisesti voidaan sanoa että uudisasukkaiden elämä on surutonta ja helppoa. Ainoa vaikeus on, ettei metsää saa käyttää vapaasti. Vuosittain on lupa

kaataa vain tietty määrä runkoja ja se mikä menee sen ylitse, voidaan saada vain erikoisluvalla. Ei ole edes sallittu kaataa kasvavia puita polttopuiksi, eikä niittyjä voida parantaa puita kaatamalla. Voidaan vielä mainita, että viime vuosina puiden kaatamista on tapahtunut, ja vierailumme aikana rungot Hirvasjärven seudulta oli jo uitettu pois. Koutajärven ja Tolvan- tojärven seuduilla, niinkään Imandra- järvellä ja Pirijärvellä, oli kaadettu puita, ja lähitulevaisuudessa voidaan odottaa samaa tapahtuvan Juonnissa ja Kivi- järvellä Kaitatuntureiden eteläpuolella.

Laajat erämaat

Ennen kuin lopetamme tämän kansa- tieteellisen katsauksen, kiinnitämme huomiota siihen laajaan asumattoman alueeseen, joka sijaitsee toisaalta suoma- laisten ja toisaalta Venäjän lappalaisten ja venäläisten välillä. Etelässä tämä asu- maton alue rajoittuu Venäjän karjalaisten kyliin, pohjoisessa raja kulkee vähintään Paatsjoen alueelle asti. Tämä alue voidaan parhaiten määrittellä seuraavien kylien sijainnilla: Kurtti, Korja, Martinkylä ja Itä-Sodankylän muut kylät lännessä, lap- palaisasumukset Nuortijoen yläjuoksulla (myös Luttojoella), Hirvasjärven ym- päristö, Juonnin tila, Akkala, Sascheika, Kantalahti, Fedoserski (suomalaisten Hetesova) ja Knjascha (suomalaisten Näsö) idässä ja kaakossa, Järvenpää Koutajärven länsiosassa ja Tuntsajärvi etelässä. Nämä alueet eivät kai koskaan ole olleet asuttuja, ja ne palvelevat ym- päriällä asuvia erämaina. Suomalaiset metsästävät ja kalastavat rajan län- sipuolella, ja niin kuin jo aiemmin on

sanottu, tekevät retkiä myös idemmäksi. Myös lappalaiset vaeltavat itäosassa ja Akkalan lappalaisilla on osa kalavesistään järvessä, joka on Imandrajärven länsipuolella olevassa järvessä. Venäjän karjalaiset kalastavat Kivijärvessä ja sen ympäristössä. Missä laajuudessa alueita Koutajärven pohjoispuolella ja Fedoserskin länsipuolella käytetään erämaina, sitä en tiedä, mutta luulen silti että venäläiset kalastavat enimmäkseen meressä ja vähemmän järvissä. Vaikka heillä on poroja, niin poronhoito on kalastuksen rinnalla vähämerkityksellistä. Joka tapauksessa Kaitatuntureiden ympäristöt ovat alueita, joissa vain poikkeustapauksissa ihminen käy, ja niitä voidaan kutsua erämaiksi. Niinpä esim. Juonnin asukkaat käyvät hyvin haluttomasti Kaitatuntureilla, missä pelkäävät eksyvänsä, kuten siellä eksyvät suomalaiset, jotka tuntevat nämä alueet vain kuulopuheiden

perusteella. Vielä useammin, mutta siltikin harvoin, käy täällä Venäjän karjalaisia. Kuten sanottu, ei näitä alueita ole koskaan asutettu, ja ne erottavat hyvin toisistaan lännestä tulevan uudisasutuksen sekä kaakosta ja koillisesta tulevan uudisasutuksen, joka etelämpänä on tunkeutunut Venäjän karjalaisten uudisasutuksen keskelle.

Väinö Borg (myöhemmin suomennettuna Kivilinna) eli vuosina 1875-1950. Hän oli kasvitieteilijä, etenkin koivututkija ja toimi seminaarinlehtorina sekä myös kansanedustajana vuosina 1907-1909 ja 1922-1924. Hän osallistui Tarton rauhanneuvotteluihin vuonna 1920. Kävi Kuolan niemimaalla 1901. Hän on lähestulkoon ainoa tutkija, joka on käynyt Hirvasjärven saamelaisten luona.

Saamelaisia järven rannalla. Kuva Vladimir Plotnikov, v. 1908.

Muurmannin rannalta 1914

T.I. Itkonen

Työväen kalenteri XI 1918, s. 140-150. Helsinki

Keväällä v. 1914 jouduin lähtemään pitkälle matkalle Kuolan-Lappiin. Taival alkoi porokyydillä Inarista ja jatkui 4-5 päivän kuluessa melkein asumattoman erämaan halki, ns. koltanlappalaisten asuma- paikoille, Suonikylään [Itkonen kirjoittaa muodon ”Suoniskylä”] ja Nuortijärvelle, joista viimeainittu sijaitsee 17 peninkulman päässä Suomen rajalta. Täällä oleskelin kieli- ja kansatieteellisiä tutkimuksia harjoittaen kesäkuuhun asti, jolloin lähdin Tuulomajokea pitkin Kuolan kaupunkiin, erään Jäämerestä pistävän vuonon rannalle.

Tuo 6-penikulmainen jokireitti kuului vajaan päivässä ja illalla kohosivat edessämme kaupungin talorivit. Ikää on Kuolalla jo nelisensataa vuotta, mutta pitkät ajat on se viettänyt kituvaa elämää väestön luvun noustessa n. puoleen tuhanteen. Tähän on syynä kaupungin epäedullinen asema, se kun sijaitsee pitkän, talvella jäätyvän vuonon pohjassa kaukana paremmista kalastuspaikoista. Usein sanansutkauksista päättäen on Kuola asukkaineen tullut oikeaksi köyhyyden vertauskuvaksi Pohjois-Venäjällä, joskin tässä on tapahtunut hieman vääryyttä. Mikäli saattoi havaita, elävät kaupunkilaiset kyllä vaatimattomasti, mutteivät kurjasti.

Suomalaisia ei Kuolassa asu enempää kuin yksi perhekunta, mutta sen sijaan

runsaasti vuonon rantamilla, jossa myös lappalaiset kesäisin oleksivat. Heihin tutustuakseni siirryin n. 3 penikulmaa kauemmaksi. ns. Vaingan kylään [nyk. Severomorskin kaupunki]. Täällä pääsin asumaan erääseen varakkaaseen suomalaistaloon, jonka omistaja, Lassi Kaikkonen, oli kotoisin Suomussalmelta ja muuttanut seudulle 30 vuotta sitten. Suomalaisia rupesi siirtymään Muurmannin rannalle 1860-luvulla ja nykyisin heitä on n. 2000 henkeä.

Kesällä on kaikkien vuonolaisten päätyönä lohenpyynti, jota harjoitetaan melkoisella menestyksellä. Niinpä naapurin isäntä sai eräänäkin päivänä kokonaista 80 lohta pyydyksistään. Saattaa arvata, että tuota kalojen parasta nautittiin ylenpalttisesti, kolme kertaa päivässä kuten ennen vanhaan Oulujoella. Kun lisäksi tulivat viilit ja rieskat, tuntui hoito aivan kotoiselta. Vainga-joen laakso oli harvinaisen rehevä; kahden puolen kohoavien tunturiseinien välissä kasvoi mehevää heinää ja lehtipuita, koivuja, haapoja, vieläpä pihlajia ja tuomiakin. Kauempana sisämaassa oli edelleen hyvää mäntymetsää. Sen sijaan jos siirtyi kilometrin verran rannemmaksi, muuttui maaperä paljaksi kallioiksi, joiden koloissa vain kääpiökoivut menestyivät. Täällä asusti lappalaisia, toiset turvekodissa, toiset pahanpäiväisissä hirsihökkeleissä, halua-

matta ja kykenemättä hankkimaan itselleen sellaista toimeentuloa, mikä vallitsi heidän vieressään suomalaisten keskuudessa. Talvisin asustavat nämä kildinilappalaiset kaikki yhdessä kylässä, n. 8 km:n päässä Kuolasta. Omituista on, että he ovat hyvin säilyttäneet kielensä, huolimatta monisatavuotisesta naapuruudesta venäläisten kera. Kansanvalistus on aivan alkeellinen, luku- ja kirjoitustaitoisia on lappalaisten joukossa tuskin yhtään. Taikausko vallitsee yleisesti; niinpä kerrottiin että joku vuosi takaperin eräs lappalainen rupesi saamaan lohia ylen runsaasti, n. 3000 ruplan arvosta muutamassa kuukaudessa. Hän peljästy tästä, lähti pois pyyntiasemaltaan, lahjoitti luostarille puolet rahoistaan ja joi loput suuhunsa. Lohenpyynti pakottaa kalastajaperheet olemaan alinomaa kotosalla; pyydystys tapahtuu nimittäin n.s. vahtuunuotalla, joka on heitetty lähelle rantaa mutkalle. Avoimesta siulapäältä kulkee pitkä vetoköysi tupaan sisälle seinään hakatusta aukosta. Kun lohi menee nuotanperään ja köydenhoitaja huomaa sen veden värinästä – taito, johon vaaditaan monivuotinen harjoitus – alkaa hän vimmatusti kiskoa tuvassa seisten nuotansivua rantaan. Muu väki juoksee rannalle ja auttaa köyttä vetäen, jotkut lentävät siinä kiireessä suinpäin kivikkoon ja selviytyttyään alkavat tarpoa nuotan suulla kiviä viskellen, jotta lohiet pysyisivät nuotassa. Ilolla ja riemulla kiskotaan saalis maalle ja mukana tulee muitakin merikalvoja, kuten kampeloita ja simppuja. Sitten lykätään vene vesille, nuotta lasketaan entiseen asentoon ja kohta uudistuu näytelmä samalla perusteellisuudella; siihen ei lappalainen kyllästy.

Aikaa ei käynyt rannikolla kovinkaan ikäväksi, sillä ihmisiä liikkui runsaasti kalastajain luona, enimmäkseen lohien ostelijoita. Hyvin kansainvälistä onkin Kuolavuonon asujamisto. Kerrankin, kun avasin lapintuvan oven, oli sinne kerääntynyt, paitsi omaa väkeä, kahden aluksen miehet, 2 venäläistä, 1 puolalainen, 1 saksalainen, 1 karjalainen ja eräs paikalle osunut norjalainen maankiertäjä. Tällaisella hetkellä tuli selväksi kaikkien tajuttavan yleiskielen merkitys ajatusten välittäjänä. Sattui syntymään päälle päätteeksi tavaton rankkasade, joka kattopahan lävitse kasteli kaikki läsnäolijat, paitsi puolalaisten emigranttia, joka ikänsä vuoksi valtasi huoneen ai-noan vedenpitävän kohdan, nimittäin pöydän alustan.

Vaingassa tulin oleskelleeksi kauneimman kesäkauden ja mieleni kääntyi nyt itäänpäin ns. Turjan rannalle, jonne päätinkin lähteä huolimatta siitä, että itä-Kuolan asukkaita mainittiin hyvin epäluotettaviksi ja roistomaisiksi. Kortteeritalon emäntä vannotti vedet silmissä, etten lähtisi seikkailemaan, sillä ”surma se silloin ihmistä vetää, kun jonnekin oikein haluttaa”. – Vuonon suulla Aleksandrovsmissä nousin postilaivaan ja parin kolmen vuorokauden kuluessa tehtiin taivalta kaakkoon pitkin surkean autiota Jäämeren rantaa. Silloin tällöin pysähdyttiin jossakin satamassa ja lastattiin tuoretta turskaa ja ”pallasta” Arkan geliin vietäväksi. Ensimmäisenä päivänä kuuli seisahduspaikoissa yleisesti suomea ja vähän norjaakin, mutta lopulta yksinomaan venettä ja joskus eteläistä oudonkuuloista Karjalan murretta. Nämä kalastajat ovat ns. pomoreja, villinnäköisiä veitikoita, jotka Vienanmeren eteläran-

nalta saapuvat kesäksi tuonne pohjolaan puutteellisine pyydyksineen.

Päätin pysähtyä viimeiseen paikkaan, missä lappalaisia asuusi, sittenkuin kuulin että Vienanmeren suulla olevasta Ponoista he ovat jo hävinneet joku aika sitten, ja niin jouduin kuin sattuman oikusta Jokangan joen suulle, jossa on isohko, 180 henkeä käsittävä kyläkunta. Ensi aluksi pääsin kortteeriin venäläiseen telegraafiaseman hoitajan luo, joka täällä asui yksin kuin ”hyypiä hävitetyssä kaupungissa” ja mielellään otti vastaan ”eurooppalaisen vieraan”, kuten hän sanoi. Pian tulin tekemisiin lappalaistenkin kanssa ja sain huomata, että he vastoin huhua olivat varsin hyvántahtoisia ihmisiä, vieläpä muutamissa suhteissa miellyttävämpiäkin kuin Länsi-Kuolan asukkaat. Venäläinen vaikutus oli täällä varsin vähäinen. Tosin oli entinen uskonto jo miltei kokonaan unohdettu, mutta vielä muistettiin kertoa noitarummusta ja porouhreista, jollaisia oli viimeksi toimitettu parikymmentä vuotta sitten lähellä sijaitsevassa Vuorjemin kylässä. Kristinuskostakin näytti käsitys olevan aivan hämärä; niinpä eräs lappalainen oli rukoillut Ponoin kirkossa: ”*Bog Petrovitsb pomilui menja*” = jumala Pietarinpoika, armahda minua.

Ani harvoin poikkeaa vieras Jokangan satamaan ja tällöinkin se on joku Vienanmeren laivuri, joka myrskyssä hakee jokisuulta suojaa; lappalaiset tuntevat vain kolme kansallisuutta, nim. omansa, venäläiset ja kaikki muut (lap. *taijelat*). Kymmenisen vuotta sitten oli Jokangassa sattunut arvoituksellinen tapaus: n. 30 henkeä, etupäässä naisia, oli syyskesällä soutanut kaksi virstaa merelle erääseen saareen muuramia poimimaan ja kadon-

nut sen tien aivan jälettömiin. Toiset arvelivat heidän hukkuneen, toiset taas, että muukalaiset merimiehet olisivat ylittäneet heidät ja vieneet mennessään, sillä samaan aikaan oli siellä päin liikkunut eräs outo kalastajalaiva. Minultakin kyselivät eräät vanhat eukot, jotka näin olivat kadottaneet omaisiaan, enkö ollut ”Tajjemaassa” heistä kuullut.

Saapui vuoden 1914 elokuu ja sähkölennätin toi tiedon syrjäiseen soppemme suursodasta, jonne Jokangastakin kutsuttiin muutamia osanottajia. ”Jo tuli pitkä ja iso sota, kun näiltä rannoilta miehiä kootaan”, arvelivat kyläläiset oikeaan osuen. Liikkui huhuja saksalaisen laivueen tulosta Jäämerelle ja kun merenkulku näytti keskeytyvän, katsoin parhaaksi nousta laivaan, joka niinä päivinä sattui menemään länteenpäin. Oli tavaton myrsky, kun isossa meriveneessä lähestyimme hyökyjen harjalla saarten suojaan pysähtynyttä laivaa; se oli päin tuuleen voimatta ankkuroida ja pysytteli kohdallaan potkurinsa avulla valtameren hyökyjen huuhtoessa hillittömästi pitkin sen sivuja. Kun saavuimme laivalle, ei meille voitu laskea edes nuoraportaita, heitettiin vain alas paksu touvi, jota myöten oli kiivettävä ylös mahdollisimman nopeasti ettei vain aalto altapäin ehtisi kastella nousijaa.

Ensimmäisenä lähti ylös eräs lappalainen, jolla oli tavaroita saatavana laivasta. Hän näyttikin jo kerkeävän yli laidan, kun tuli oikein ”vuorenkorkuinen” aalto ja miltei peitti miehen, nostaen samalla veneen hänen päänsä tasalle. Likomärkänä pääsi hän ylös ennen kuin toinen laine seurasi. Valiten hetken jolloin aallokko oli matalampi, tartuin minäkin köyteen ja tulin onnellisesti perille. Meren selälle

päästyä heilui laiva melkoisesta koostaan huolimatta niin ankarasti, että matkustajien täytyi köyttää itsensä kiinni makuusijojen patsaihin; kannelle ei ollut yrittämistä sillä laineet löivät sen yli tuostakin; siinä eivät tepsineet taajat viinaryypytään. Kun saavuttiin suojaiseen satamaan, toipuivat he aina vähän ja heikkouttaan sadatellen alkoivat politikoida sekä väitellä sodasta, mutta laivan ulkouduttua jälleen ulapalle taukosi intos heti kuin taikaiskulla. Kolmantena päivänä päästiin vihdoinkin Aleksandrovskiin, jossa astuttiin maihin postilaivan palatessa kiireimmiten Arkangeliin. Nyt oli laivakulku keskeytynyt epämääräiseksi ajaksi, sillä Norjasta tuli väärää sähkösnomia, ilmoittaen saksalaisia laivoja olevan tulossa milloin Hammerfestin luona, milloin Varankivuonon suulla. Vähän ennen oli venäläinen tullialus kaapannut rannikon edustalla Vienanmereltä puulastissa tulevan saksalaisen rahtilaivan ja kuljettanut Kuolavuonoon, mutta ajanut sen matkalla karille, niin että laiva tuli kaupungin satamaan vesilastissa. Kun nyt luultiin tapahtumasta ilmoitetun viholliselle langattomalla sähkölenättimellä, pelkäsivät Aleksandrovskin kelpo asukkaat kostotoimenpiteitä, sulloivat hädissään tärkeimmän omaisuutensa säkkeihin ja pitkänä karavaanina marssivat pakosalle autioon tunturiseutuun, jossa piileksivät viikkokauden kosteassa sumu- ja sadesäässä. Saksalaista laivastoa ei lopultakaan kuulunut ja niin he palasivat jälleen isiensä kaupunkiin ja pitivät hartaan kiitosjumalanpalveluksen kirkossaan.

Jonkun ajan kuluttua alkoi laivaliikenne uudelleen. Nousin pieneen Trifon-nimiseen höyryyn, joka lähti länteen

Patsjoen suulle ja keräsi kulkiessaan mukaansa asevelvollisia, enimmästi suomalaisia (nämä kuuluivat meriväkeen), viedäkseen ne tarkastusasemalle Petsamovuonoon; monet hellät jäähyväiset nähtiin omaisten ottavan menijöiltä. Laivan perään oli kokoontunut parvi iloisempia poikia, jotka sataman jäädessä jälkeinpäin virittivät jonkun kauniin kansanlaulun, tavallisesti hyvin haikeamielisen. heruttaen sillä vedet sekä laivassa olijain että veneisiin jääneiden silmiin.

Syyskuu oli alkanut kun saavuimme Patsjoen suuhun Varankivuonoon, mistä aikomukseni oli jatkaa matkaa Suomen puolelle, Inariin. Odottamatta saapui niinä päivinä paikalle kaksi inarilaista kauppa-asioissa kulkien ja he tarjosivat minulle sijan veneessään. Heti joki-
taipaleen alussa oli vastassamme valtava koski. Koltanköngäs [sittermin Koltaköngäs], joka korkeiden rantojen välissä putoo n. 4 metriä kohtisuoraan puhaltaen ylös sakean usvapilven. Vene vedettiin kalliokielen ylitse ja pitkän suvannon soudettuamme saavuimme Jäniskoskelle. Siinä Inarijärven vesimäärä pusertuu 7 metrin levyiseen kallion kouruun, vyöryy aluksi sileänä nieluna, mutta alempana muuttuu sakeaksi vaahtoryöpyksi, joka raivollaan panee maan tärisemään niin, että kävyt putoilevat rannan puista. Alla on laaja pohjaton pyörre, jossa tukin sanotaan kievän ja sukeltavan 7 tuntia, ennen kuin selviää taas matkaan. — Seurasi sitten pitkä, matala, heinärantainen Salmijärvi loitos taivaanrannalle siirtyneine tunteineen; sen rantamilla on Suomen taloja kolmattakymmentä, joukossa joku norjalainenkin. Uutisasukkaan toimeentulo on ilmeisesti hyvä ja heinämaata vil-

jalti, joskin nyttemmin Petsamon ”monahkat” (munkit) ovat ruvenneet täälläkin päin niittyjä valtaamaan. Mainittuun luostariin ovat katkeroituneita kaikki Jäämeren ”kolonistat”, jopa karjalaiset ja venäläisetkin.

Kun Salmijärven tyynet vedet olivat jääneet taaksemme, seurasi taas pitkä ”mäki”, Maitokoski, jonka ohi oli venettä ”taivallettava” maisin puuteloja pitkin. Ankaraksi muodostui urakka ja jokseenkin näännöksissä oltiin tuon 1½-virstaisen matkan ohi päästyä. Ei saatu kauankaan soudella eteenpäin, ennen kuin vaarojen välistä alkoi uudelleen kuulua ikään kuin maanalaista jyminää ja savun huomattiin väreilevän ilmassa. Olimme Patsjoen kovimman kosken, Hakokönkään niskalla. Melkein tyrmistytävältä tuntui rannanpartaalta katsella, kuinka vesi syöksyi alas 7-8 metrin korkuisesta kalliopengermästä, joka toisella puolen loiveni viideksi portaaksi. Nyt saimme kulkea suvantoväyliä pitemmältä, vieläpä järviäkin, kunnes tultiin vihaiselle Purnukoskelle. Tämä voitiin sivuuttaa vetäen venettä köydestä rantaa myöten sill’ aikaa kun toiset työnsivät sauvoimilla. Eräs kolttalainen laski paraillaan pikku veneellään koskea yksin alas. Kummalta näytti, kun hän niskassa ohjasi aluksensa kuohuihin; onnettomuus näytti varmalta. Yht’äkkiä vetäisi hän voimakkaasti vasemmalla airolla, jolloin käännähti poikittain ja lipui keikkuen pitkin leveää aallonharjaa. Lähestyi siileä pengeri, jonka yli vesijoukko vyöryi hillittömällä voimalla. Kiskallus taaskin airolla ja alus pyörähti syrjälle väistäen vaaran paikan. Nyt oli jälleen pientä

aallokkoa, jonka vene sai huilata omin valtoineen perä edellä. Mutta edessä riehahtelivat taas ”karjaspäät” niin sakeana ja valkeana, että hiukset nousivat katsojilla pystyyn. Kolttalainen pyrki viistoon lähemmäs toista rantaa, mutta pauhaava kurimo imi venettä vimmatusti kitaansa. Häthätää sen onnistui välttää hyökysola, missä kaksi aaltoriviä löi vastakkain niin korkealle, että toinen ranta katosi näkyvästä, ja vene livahti sen kupeitse jostakin raosta saaden vain suihkun lakkapäistä laineista perään. Nykäisy sinne, toinen tänne ja vene solui huimasti vaappuen lainemassojen laella ylös alas määränperäisesti, kunnes viimeisen ”korvan” alla saavutti ylitsevuotavan valtaveden, joka tuokiassa nielaisi veneen tyventöön.

Tähän tapaan kävi matka Patsjoella. Noin neljäkymmentä koskea ja saman verran suvantoja saimme sivuuttaa, ennen kuin 13 peninkulmaa merestä kuljettuamme saavuimme Inarijärvelle. Kuolaretki oli päättynyt. ----

Paljon ovat olot muuttuneet tämän jälkeen Venäjän Lapissa, lyhyen ajan kuluessa. Ihmetellen ja pelokkaana katselee kolttalainen, miten satapäinen suomalaisjoukko kaataa linjan Patsjokivarren aarniometsiin ja rakentaa maantien lapioin, kuokin ja dynamiittipanoksin, edeten Petsamoon asti, tai miten juna kiittää ohi mahtavan Hiipinätunturin ja Imandrajärven matkallaan Kuolavuonoon. Vaistomaisesti tuntee luonnonlapsi, että ”vanhat hyvät ajat” ovat olleet ja menneet.

Toivo Immanuel Itkonen, 1891-1968, kielentutkija, kansatieteilijä, Kansallismuseon kansatieteellisen osaston amanuenssi, intendentti ja johtaja, keräsi

huomattavan kokoelman itäsaamelaisten esineitä. Kävi Kuolan niemimaalla (ml. Petsamo) neljä kertaa eli 1912, kahdesti 1913 ja 1914.

Kalastusmökkejä Imandralla. Kuva W. Ramsay, v. 1891. Suomalaisen kirjallisuuden seuran arkisto, Helsinki. Julkaistu prof. Franciska Sundholmin luvalla.

Acta Lapponica Fenniae

1. Lapin kivennäisvarat / Herman Stigzelius, Pentti Ervamaa, 60 s., 1962.
2. Schefferus, Johannes: Lapponia, 1674. Suom. Tuomo Itkonen, 492 s., 1963. Alkup. Acta Lapponica 2.
3. Settlement and economic life in the district of the Lokka reservoir in Finnish Lapland / Jaakko Havukkala, 46 s., 1964.
4. Bedrock and its influence on the topography in the Lokka-Porttipahta reservoir district, Finnish Lapland / Heikki Niini, 54 s., 1964.
5. An investigation of reindeer husbandry in Finland / Reijo Helle, 66 s., karttal., 1966.
6. Some contributions to the question of Dutch traders in Lapland and Russia at the end of the sixteenth century / Jorma Ahvenainen, 53 s., 1967.
7. Über die regionale Differenzierung der Landwirtschaft im Län Lapland / Uuno Varjo, S. 346-364, 1968; Erip.: Acta geographica 20, n:o 24.
8. Lapin ilmastokirja = Climate of Lapland, . 94 s., 1974.
9. Lapin tutkimuspoliittinen ohjelma / toim. Jukka Yliniemi ja Olli Saastamoinen, 115 s., 1975.
10. Lapin kasvivarat = Plant resources in Lapland / toim. Paavo Kallio, 141 s., 1978.
11. Lapin tutkimusyksiköt = Research in Finnish Lapland / toim. Aulis Ritari, 47 s., 1982.
12. Geologinen Pohjois-Suomi / julk.: Lapin tutkimusseura r.y., toim. Ahti Silvennoinen, 100 s., 1984.
13. Lapin tutkimus tänään : Lapin tutkimusyksiköt tutkimuksen eri aloilta / toim. Seppo Aho ja Tiina Keränen, 72 s., 1986.
14. Kultasymposiumi 12.-13.8.1987, Tankavaara, Sodankylä = Gold symposium 12.-13.8.1987 Tankavaara, Sodankylä / toim. Ilkka Härkönen, 72 s., 1988.
15. Lapin metsäkirja / toim. Olli Saastamoinen ja Martti Varmola, 199 s., 1989.
17. Lapin tutkimuspoliittinen ohjelma / Marja Mäkinen, 54 s., 1994.
18. Lapin tutkimusyksiköt : toiminta, resurssit ja tulevaisuus / Aulis Ritari ja Veli-Matti Kaihua, 61 s., 1994.
19. Lapin tutkimusseura 1959-1999 / toim. Heikki Annanpalo, 54 s., 1999.
20. Kuolan niemimaalla käyneiden suomalaisten tiedemiesten matkakertomuksia / Leif Rantala, 118 s., 2008.